

วารสารชัยภูมิปริทรรศน์

Journal of Chaiyaphum Review

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2563)
Vol. 3 No. 1 (January – April 2020)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นวารสารตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความทวิการณหนังสือ และบทความวิชาการประเภทอื่นๆ
2. เพื่อเป็นสื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงวิชาการของนักวิจัยและนักวิชาการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ
3. เพื่อเป็นวารสารเสนอองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนามนุษย์ตามหลักการศึกษาเชิงพุทธศาสนาและศาสตร์ต่างๆ
4. เพื่อพัฒนาวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษาและเป็นการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพผลงานการวิจัยและบทความทางวิชาการทางพระพุทธศาสนาและศาสนาต่างๆ รวมทั้งปรัชญาให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน TCI

เจ้าของ

กองบรรณาธิการวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ เลขที่ 97 หมู่ที่ 14 บ้านโนนเหลียม ตำบลนาฝาย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ 36000 โทรศัพท์ 082-134-1049, 082-443-9987

ที่ปรึกษา

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.

พระเทพภาวนาวิกรม

พระราชปรียัติกวี, ศ.ดร.

พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.

พระราชสีมาภรณ์

พระราชปรียัติมุนี, รศ.ดร.

พระราชสีมาภรณ์

พระโสภณรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.

พระครูปรียัติกิตติธำรง, รศ.ดร.

พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.

รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม

ผศ.ดร.สุรพล พรหมกุล

ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์, กรรมการมหาเถรสมาคม

เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ

อธิการบดี

รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร

รองอธิการบดีวิทยาเขตนครราชสีมา

คณบดีคณะพุทธศาสตร์

รองอธิการบดีวิทยาเขตนครราชสีมา

รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

คณบดีคณะสังคมศาสตร์

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตร์

บรรณาธิการ

พระศรีสังฆญาณมุนี, ดร.

บรรณาธิการผู้ช่วย

พระมหาวิฑูรย์ สิทธิเมธี, ดร.

ดร.พูนศักดิ์ กมล

นางสาวกมัยธร มงคลกุล

กองบรรณาธิการ

พระเมธีสุตาภรณ์, ผศ.ดร.

พระครูสังวรวิจิตร, ผศ.ดร.

พระครูใบฎีกาหัสดี กิตตินนโท, ผศ.ดร.

พระมหาปัญญาวรรณ สิริภโท, ผศ.ดร.

รศ.ดร.ประเวศ อินทองปาน

ศ.ดร.วัชร งามจิตรเจริญ

ดร.กนกกรส ผลากรกุล

ผศ.ดร.ตามใจ อริสุทธิโยธิน

อัญชลี ยุคล ณ อยุธยา

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ

พระปลัดสุรวุฒิ ฉันทมโม, ดร.

พระมหาหมื่นรินทร์ ปุริสุตโต, ผศ.ดร.

พระมหาวิฑูรย์ สิทธิเมธี, ดร.

ผศ.ดร.วินัย ภูมิสุข

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประธานกรรมการมูลนิธินายแพทย์สุจินต์ ผลากรกุล.

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

ดร.กาญจพงศ์ สุวรรณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ
ดร.สุนทร ธนศิลปพิชิต	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ
ดร.พูนศักดิ์ กมล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ
ดร.ทวี เลี้ยวประโคน	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.กฤตสุขชิน พลเสน	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.มนัสวี ศรีนนท์	สถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล

ฝ่ายจัดรูปเล่ม/สมาชิกวารสาร

พระมหาวิฑูรย์ สิทธิเมธี, ดร. ดร.พูนศักดิ์ กมล นางสาวกมัยธร มงคลกุล

พิมพ์ที่

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ 97 หมู่ที่ 14 บ้านโนนเหลื่อม
ตำบลนาฝาย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ 36000 โทรศัพท์ 082-134-1049, 082-443-9987

บทบรรณาธิการ

หลังจากที่ได้ขับเคลื่อนการบริหารจัดการวารสารจนเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน TCI แล้ว จึงนับว่าเป็นการทำให้วารสารเกิดความเติบโตทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ กองบรรณาธิการจึงขอขอบคุณทุกนักวิชาการที่ส่งบทความมาเผยแพร่ในวารสารเรื่อยมา โดยฉบับนี้ก็ยังคงจำนวนบทความไว้ 5 เรื่องเหมือนกับฉบับก่อนๆ ดังนี้

1. เรื่อง **บทวิจารณ์หนังสือเรื่อง “พุทธจริยศาสตร์” เขียนโดยวศิน อินทสระ** โดย พระจาดุรงค์ ชุศรี สรุพบว่า มีบทนำ และ 8 บท ซึ่งผู้เขียนได้มีการค้นคว้าจากข้อมูลปฐมภูมิ ทุตติภูมิจากเอกสาร ตำรา วิชาการทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ที่ สำนักพิมพ์ธรรมดา พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2549 มีจำนวน 222 หน้า ส่วนเนื้อหาในหนังสือ “พุทธจริยศาสตร์” เขียนโดย วศิน อินทสระ มีบทนำ และ 8 บท คือ บทนำจริยศาสตร์จริยธรรมและพุทธจริยศาสตร์ บทที่ 1 พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น บทที่ 2 พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง บทที่ 3 พุทธจริยศาสตร์ระดับสูงบทที่ 4 หัวใจสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ บทที่ 5 ธรรมชาติของมนุษย์ บทที่ 6 พันธกรณีทางศีลธรรม บทที่ 7 ความสัมพันธ์ตามหน้าที่ของมนุษย์ในสังคม และบทที่ 8 คุณธรรม

2. เรื่อง **พิเคราะห์จิตในการเข้าถึงความจริงของจอร์จแบร์กเลย์** โดย ปัทมาวดี แสนเชื่อนแก้ว สรุพบว่า ในปรัชญาของแบร์กเลย์ ความคิดไม่ใช่สิ่งที่ตรงกับสิ่งที่เป็นอย่างจริง หากแต่ความคิดเป็นศักยภาพของจิตที่จะทำให้เรารับรู้โลกภายนอกได้ การรับรู้จึงต้องเริ่มจากจิตออกไปสู่โลกภายนอก ปรัชญาของแบร์กเลย์จึงให้ความสำคัญกับสิ่งเฉพาะมากกว่าสิ่งทั่วไป การมีอยู่ของโลกภายนอกในทัศนะของแบร์กเลย์จึงหมายถึงการมีอยู่ในฐานะสิ่งที่ปรากฏต่อการรับรู้ของเรา และการรับรู้สิ่งภายนอกจึงเป็นการเข้าถึงในลักษณะเดียวกับการเข้าถึงพระเจ้าในจิตของเรา ทำให้พระเจ้าเป็นสิ่งสมบูรณ์ที่สำคัญที่สุดในทฤษฎีจิตนิยมอัตวิสัยของจอร์จ แบร์กเลย์ ปรัชญาของแบร์กเลย์เชื่อในตัวตนอันเป็นจิตว่าเป็นความแท้จริง และมโนภาพเป็นผลของการมีตัวตน สสารมีอยู่เป็นมโนภาพ ฉะนั้น โลกจึงมีแต่ตัวตน กับ มโนภาพ ปรัชญาของเขาจึงเป็นจิตนิยมแบบฉบับโดยแท้คำว่า Idea แปลว่า มโนภาพ จิตนิยมจึงใช้แทนคำว่า Idealism ลัทธินี้เนื่องจากสอนว่าจิตมีอยู่เป็นหนึ่งเดียวเป็นตัวตน จึงเรียกว่าเจตภูตนิยม (Spiritualism) ดังนั้นจิตที่สมบูรณ์จริงจึงเป็นจิตของพระเจ้าเท่านั้น

3. เรื่อง **วิชาชีพการเงินการบัญชีในวิถีทางพระพุทธศาสนา** โดย พระภัททชาพงษ์ สิริภทโท (กำชัยภูมิ) และ พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ สรุพบว่า วิชาชีพการเงินและการบัญชีเป็นอาชีพที่ไม่โดดเด่นมากนัก แต่เป็นอาชีพที่ขาดไม่ได้ในทุก หน่วยงาน เป็นวิชาชีพที่มีระเบียบแบบแผน มีกฎ กติกา ข้อบังคับ มีจรรยาบรรณของวิชาชีพ ที่ระบุไว้ เป็นรายลักษณ์อักษรรองรับทางกฎหมายอย่างชัดเจน การทำหน้าที่การเงินการบัญชี ต้องมีหลัก คุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศานานำมาประพฤติปฏิบัติ ควบคู่กับจรรยาบรรณวิชาชีพ หลัก จรรยาบรรณของวิชาชีพการเงินการบัญชี ยึดหลัก 4 ประการ คือ 1. มีความซื่อสัตย์ สุจริต 2. มี ความละเอียดรอบคอบ 3. รักษาความลับทางด้านบัญชีของหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง 4. ไม่นำเอกสารทางด้านบัญชีไปเผยแพร่ต่อบุคคลภายนอกโดยไม่ได้รับอนุญาต หลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนาที่นักการเงินการบัญชีต้องศึกษานำมาปฏิบัติ เพื่อเกื้อหนุนส่งเสริมทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์แห่ง หลักการทั้ง 4 ประการ ประกอบด้วย สุจริต 3 อย่าง ธรรมที่มีอุปการะ, อิทธิบาท 4, ขรรยาวาสธรรม4, หิริ โอตตัปปะ การประกอบอาชีพการเงินการบัญชี เป็นการควบคุม ดูแล ตรวจสอบ และรายงานฐานะทางการเงิน รายละเอียดอื่น ๆ ทางด้านเอกสารขององค์กร เป็นผู้ที่มีความรู้ ทักษะ ความสามารถ เฉพาะ

ทาง เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต รักษาไว้จรรยาบรรณของนักบัญชีอย่างเที่ยงตรง พัฒนาตนเองและองค์กรให้เจริญก้าวหน้า ด้วยปฏิบัติตนเป็นผู้ปิดทองหลังพระได้เป็นองค์พระโดยสมบูรณ์ และสวยงาม จึงเสมอเหมือนนักการเงินการบัญชีผู้อยู่เบื้องหลังแห่งความสำเร็จขององค์กร

4. เรื่อง **วัดกับศูนย์กลางการเรียนรู้และพัฒนาของชุมชน** โดย พระอธิการสุรศักดิ์ สุขมาโล (คงเมือง) สรุพบว่า ในสมัยโบราณวัดเป็นสถานที่รวมจิตใจของคนไทย นอกจากนั้น วัดยังเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่คนในสมัยก่อน เพราะแต่ก่อนยังไม่มีโรงเรียน ก็เลยใช้วัดเป็นที่ให้ความรู้แก่เด็ก โดยมีพระเป็นผู้อบรมสั่งสอนและวัดยังเป็นที่พักผ่อนของคนเพื่อเป็นที่ประชุมหรือเพื่อเป็นที่ชำระจิตใจของผู้คน นับได้ว่าในสมัยก่อนวัดมีอิทธิพลมากต่อคนไทยจนมาถึงในยุคสมัยปัจจุบัน วัดก็ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยมาช้านาน ซึ่งวัดจะเป็นที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าต่าง ๆ ไว้มากมาย นอกจากนี้วัดก็ยังเป็นศูนย์รวมความเชื่อต่าง ๆ ทางไสยศาสตร์ของชาวพุทธซึ่งเป็นการเชื่อของแต่ละบุคคล หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ใช้คุณธรรมและสติปัญญาในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองและร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาชุมชน พัฒนาสังคม และพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

5. เรื่อง **พรหมในทัศนะพุทธปรัชญา** โดย พระมหาโสฬส ชนุตตโม (พรมา) สรุพบว่า พรหมในทัศนะพุทธปรัชญาแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1. พรหมที่เป็นบุคคลาธิฐาน 2. พรหมที่เป็นธรรมาธิฐาน พรหมที่เป็นบุคคลาธิฐาน ได้แก่ เทวดาจำพวกหนึ่ง ที่อยู่ชั้นพรหมโลก ซึ่งเป็นชั้นที่สูงกว่าสวรรค์ทั้ง 6 ชั้น ที่เรียกว่าชั้นกามาวจรโลก จะถูกเรียกว่า พรหม บุคคลาธิฐาน พรหมมี 2 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มที่เป็นเทวดาชั้นสูงที่มีกำเนิดแบบโอปปาติกะ โดยอุบัติขึ้นมาถือกำเนิดด้วยเหตุแห่งกุศลกรรมที่เกิดจากการเจริญสมณธรรมจนสำเร็จ 2. กลุ่มบุคคลที่มีคุณธรรมสูงที่มีความประพฤติปฏิบัติที่ประเสริฐตั้งเป็นพรหม เช่น มารดาบิดา ครูบาอาจารย์ อริยบุคคล เป็นต้น ส่วนธรรมาธิฐานพรหม คือ การยกธรรมมาแสดงเป็นพรหม หรือเป็นปฏิบัติไปสู่ความเป็นพรหม คือ พรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	ง
สารบัญ	ฉ
หนังสือเรื่อง “พุทธจริยศาสตร์” เขียนโดยวศิน อินทสระ พระจตุรงค์ ชูศรี	1
พิเคราะห์จิตในการเข้าถึงความจริงของจอร์จแบร์กเลย์ (Consider the mind in reaching the truth of George Berkeley) ปัทมาวดี แสงเขื่อนแก้ว	8
วิชาชีพการเงินการบัญชีในวิถีทางพระพุทธศาสนา (PROFESSION OF FINANCE AND ACCOUNTING IN ROUTE OF BUDDHISM) พระภักทธชาพงษ์ สิริภทโท (ก่ำชัยภูมิ) พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ	22
วัดกับศูนย์กลางการเรียนรู้และพัฒนาของชุมชน (Temple with the center of learning and development of the community) พระอธิการสุรศักดิ์ สุขุมโล (คงเมือง)	37
พรหมในทัศนะพุทธปรัชญา (Brahma in the View of Buddhism) พระมหาไสยส อนุตตโม (พรมมา)	50
จริยธรรมการตีพิมพ์บทความในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์	63
การเตรียมต้นฉบับเพื่อการเสนอจัดพิมพ์ในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์	65

บทวิจารณ์หนังสือเรื่อง “พุทธจริยศาสตร์” เขียนโดยวศิน อินทสระ

พระเจ้าตุงรงค์ ชูศรี

PhraJaturong Choosri

วัดวิเศษการ แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

Visejarn Temple, Siriraj Subdistrict

Bangkok-Noi District, Bangkok

E-mail : rong2553@yahoo.com

วันที่รับบทความ (Received) : 6 มกราคม 2563

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 26 มกราคม 2563

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 28 มกราคม 2563

บทนำ

หนังสือเรื่อง “พุทธจริยศาสตร์” เขียนโดย วศิน อินทสระ มีบทนำ และ 8 บท ซึ่งผู้เขียนได้มีการค้นคว้าจากข้อมูลปฐมภูมิ ทฤษฎีจากเอกสาร ตำราวิชาการทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ที่สำนักพิมพ์ธรรมดา พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2549 มีจำนวน 222 หน้า

สรุปสาระสำคัญ

เนื้อหาในหนังสือ “พุทธจริยศาสตร์” เขียนโดย วศิน อินทสระ มีบทนำ และ 8 บท คือ บทนำจริยศาสตร์จริยธรรมและพุทธจริยศาสตร์ บทที่ 1 พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น บทที่ 2 พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง บทที่ 3 พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง บทที่ 4 หัวใจสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ บทที่ 5 ธรรมชาติของมนุษย์ บทที่ 6 พันธกรณีทางศีลธรรม บทที่ 7 ความสัมพันธ์ตามหน้าที่ของมนุษย์ในสังคม และบทที่ 8 คุณธรรมโดย มีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้

บทนำจริยศาสตร์จริยธรรมและพุทธจริยศาสตร์

จริยศาสตร์นั้นเป็นวิชาที่ทำให้คนหัวใจสูง มีจิตใจเอื้ออาทรต่อผู้อื่นมีความประพฤติดีเว้นสิ่งที่ควรเว้นทำสิ่งที่ควรทำแสวงหาคำตอบว่าอะไรดีอะไรชั่ววิเคราะห์เบื้องหลังแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ว่าเขาประพฤติเช่นนั้น ๆ เพราะอะไร มีอะไรอยู่เบื้องหลังแห่งการกระทำของเขาคล้ายจิตวิทยา จริยศาสตร์ ตรงกับคำว่า ethics หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยศีลธรรมหลักศีลธรรมกฎที่ว่าด้วยความประพฤติและพฤติกรรม จริยศาสตร์ว่าด้วย นิสัยอุปนิสัยและอัธยาศัยของมนุษย์อีกด้วย จริยศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญา

ประโยชน์ของจริยศาสตร์ 1. ถ้าเราพิจารณาด้วยดีจะเห็นว่าในสังคมมนุษย์นั้นมิทั้งการกระทำที่ถูก และการกระทำที่ผิดมีทั้งผู้ทำถูกและทำผิดผู้ใดทำสิ่งที่ถูกเราเรียกว่าเขาเป็นผู้ถูก ผู้ใดทำสิ่งที่ผิดเราเรียกเขาว่าเป็นผู้ผิด จริยศาสตร์จะช่วยแก้ข้อข้องใจในเรื่องนี้ให้เราได้เพราะจริยศาสตร์ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์และเบื้องหลังแห่งพฤติกรรมนั้น 2. ชีวิตในสังคมมนุษย์ควรจะมีระเบียบตามสมควรเพื่อให้ชีวิตของเรามีระเบียบ เราควรจะมีระเบียบกฎเกณฑ์บางอย่างของสังคม เห็นด้วยปัญญาแล้วว่ามีประโยชน์เป็นไปเพื่อความสุขและยอมรับความจริงบางอย่างในสังคม

จริยศาสตร์จะช่วยให้เราได้ในเรื่องนี้เพราะจริยศาสตร์จะคิดทางอุดมคติให้สมกับคำ ethics ซึ่งเป็นวิถีชีวิต the way of Life 3. ความประพฤติทางศีลธรรมและหลักจริยศาสตร์นั้นทั้งในอดีตและปัจจุบันเป็นหลักเพื่อเพิ่มพูนสติปัญญาเพื่อพัฒนาเชื้อชาติเพื่อความประพฤติที่ดีงามทำให้คนได้ทำหน้าที่อันถูกต้องเหมาะสมในฐานะนั้นๆให้มีโนธรรม 4. จริยศาสตร์บอกให้เรา รู้คุณค่าอันแท้จริงของชีวิต พยายามตอบคำถามที่ว่าอะไรคือคุณค่าที่เราควรแสวงหาโดยไม่เสียเวลาเปล่าคือคุณค่าอันน้อยมีคุณค่าควรแก่การลงทุนลงแรง

บทที่ 1 พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น

สาระสำคัญของศีล ศีลคือเจตนางดเว้นความชั่วทางกายวาจาและทางใจด้วย วิรัติคือเจตนางดเว้นนั้นมี 3 อย่างคือ 1. สมาทานวิรัติ งดเว้นด้วยการสมาทานคือตั้งใจไว้ 2. สัมปตตวิรัติ งดเว้นไว้ได้เมื่อประจวบกับเหตุการณ์อันเป็นเหตุให้ล่วงละเมิดศีลไม่ได้ตั้งใจไว้ก่อน 3. สมุจเฉทวิรัติ การงดเว้นโดยได้อย่างเด็ดขาดถอนรากถอนโคน

ประเภทของศีล ศีลมีหลายประเภท แต่เลือกกล่าวในที่นี้แค่เพียง 5. ประเภทคือ 1. วาริตศีล หมายถึงข้อห้าม คือพระพุทธรเจ้าทรงห้ามไว้ว่าอย่าทำใครทำเข้าเป็นผิดศีล 2. จาริตศีล หมายถึงศีลที่พระพุทธรเจ้าทรงอนุญาตเป็นพุทธบัญญัติว่าต้องทำถ้าไม่ทำถือว่าผิดศีล 3. อาทิพรหมจริยาศีล ศีลที่เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นของพรหมจรรย์คือ ศีลอันเป็นส่วนแห่งบัพพัญญุตสำหรับป้องกันความเสียหาย 4. อภิสมจาริกศีล คือศีลที่เกี่ยวกับความประพฤติมารยาทอันละเอียดละไมสมบัติผู้ดี 5. อาชีวะปาริสุทธิศีล ศีลที่เกี่ยวข้องกับความบริสุทธิ์หมดจดแห่งอาชีวะไม่คดโกงหลอกลวงเขาเลี้ยงชีพ

ความเศร้าหมองและความผ่องแผ้วของศีล ศีลขาดคือล่วงพร้อมด้วยองค์ เช่นปาณาติบาตมีองค์ 5 อย่าง เป็นต้น

โทษของความเป็นผู้ทุศีล ผู้ทุศีลหมายถึงผู้ที่ไม่ศีลหรือมีศีลเศร้าหมอง ท่านกล่าวไว้กล่าวคือ 1. ไม่เป็นที่ชอบใจของเทวดา เทวดารังเกียจบุคคลเช่นนั้น 2. ต้องเดือดร้อนเพราะคนมีศีลเขายกย่องเพราะตนเองรู้ตนเองดีอยู่แล้ว 3. เป็นเยี่ยงอย่างทางไม่ดีแก่ผู้อื่น 4. ถ้าเป็นภิกษุก็ทำให้ไทยธรรมของทายกไม่มีผลมาก เป็นต้น

อานิสงส์ของผู้มีศีลเช่น 1. ผู้มีศีลย่อมได้โภคทรัพย์เป็นอันมาก 2. ชื่อเสียงทางดีย่อมฟังซจรไป 3. แก่แล้วกล้าในที่ประชุม 4. เมื่อจะตายย่อมมีสติสัมปชัญญะไม่หลงตาย 5. เมื่อตายแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เป็นต้น

จริยธรรม 10 ประการ 1. การไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตร่างกายของบุคคลและสัตว์ 2. ความเมตตากรุณา 3. การไม่โลภโมหะ 4. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการเสียสละ 5. การไม่ละเมิดของรักของผู้อื่น 6. การรู้จักความพอดี 7. การไม่พูดปด 8. การมีสัจจะและความจริงใจ 9. การไม่ลองและเสพสิ่งเสพติดให้โทษ 10. ความเป็นผู้มีสติรู้จักยับยั้งชั่งใจรู้สึกผิดชอบชั่วดี

บทที่ 2 พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง

พุทธศาสตร์ระดับกลางหมายถึง การเว้นอกุศลกรรมบถ 10 และทำกุศลกรรมบถ 10 ให้สมบูรณ์บางที่ท่านเรียกเรียกว่าอาคาริยวินัย แปลว่า วินัยของผู้ครองเรือนหรือคฤหัสถ์ คือ กุศลกรรมบถ 10 กุศลอกุศลกรรมบถ 10 คือทางแห่งอกุศลท่านจำแนกไว้ 10 ประการคือ 1. ปาณาติบาต การทำลายชีวิตสัตว์คือการฆ่าสัตว์ 2. อทินนาทาน การลักทรัพย์ 3. กาเมสุมิฉฉาจาร การประพฤติดิฉันท์ในกาม 3 อย่างนี้เป็นกายกรรม 4. มุสาวาท การพูดเท็จ 5. ปิสุณวาจา การพูดส่อเสียด 5. ผรุสวาจา การพูดคำหยาบ 7. สัมผัสปปลาปะ การพูดเพ้อเจ้อ 4 อย่างที่เป็นวจีกรรม 8. โลภะ ออยากได้ของของคนอื่น 9. พยาบาท ความปองร้าย 10. มิจฉาทิฎฐิ คือ ความเห็นผิด 3 อย่างนี้เป็นมโนกรรม ส่วนกุศล

กรรมบท 10 กุศลกรรมบทแปลว่า ทางแห่งกุศลตรงกันข้ามกับอกุศลกรรมบทมี 10 คือ ประการเหมือนกัน

บทที่ 3 พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง

มรรคมรรค 8 ในธรรมจักษุกับปวัตตสูตร เรียก ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสัจ แปลว่า อริยสัจ คือทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ซึ่งหมายถึงอริยมรรคประกอบด้วยองค์ 8 หรือเรียกอีกอย่างชื่อหนึ่งว่ามัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลางหรือหลักปฏิบัติอันเป็นสายกลาง ในที่นี้กล่าวถึงคุณธรรม 8 ประการ คือ 1. สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ 2. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ 3. สัมมาวาจาการพูดชอบ 4. สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ 5. สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ 6. สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ 7. สัมมาสติ ความระลึกชอบ 8. สัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นชอบ

กิจในอริยสัจ 4 กิจคือหน้าที่ในอริยสัจ 4 ข้อใดมีหน้าที่อย่างไรรวมเรียกว่า ไตรปริวัฏทวาทสา การแปลว่า 3 รอบ 12 อาการหมายถึงญาณ 3 ในอริยสัจ 4 ผู้รู้หรือสัจ 4 ที่เรียกว่ารู้จริงรู้แล้วพ้นทุกข์ได้ต้องรู้ประกอบด้วยญาณ 3 อาการ 12 นี้ที่คนสามัญนั้นเป็นความจำไม่ใช่ความรู้ที่แท้จริงเพราะยังปฏิบัติตามที่รู้ไม่ได้

บทที่ 4 หัวใจสำคัญของพุทธจริยศาสตร์

หัวใจสำคัญของพุทธจริยศาสตร์เล็งไปที่พระพุทธรูปอันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ 1. การไม่ทำความชั่วทั้งปวง 2. การทำกุศลคือ ความดีให้พร้อม 3. การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว

การไม่ทำความชั่วทั้งปวง วิถีละความชั่วหรืออกุศลซึ่งมีมูลจาก 3 อย่างคือ ความโลภความโกรธความหลงวิถีความโลก 1. ความโลภอย่างหยาบ 2. ความโลภอย่างกลาง 3. ความโลภอย่างละเอียด

วิถีความโกรธ 1. ให้พิจารณาถึงโทษของความโกรธ 2. เห็นอกเห็นใจและให้อภัย 3. แผ่เมตตา 4. ลองนึกถึงจริยาของพระพุทธเจ้าทั้งในชาติอดีตและชาติสุดท้าย 5. ลองนึกถึงความสัมพันธ์อันยาวนาน 6. สงเคราะห์เอื้อเฟื้อ 7. ลองนึกแยกธาตุ

วิถีความหลง ความหลงคือความไม่รู้ตามความเป็นจริงความเขลา ความมืดของดวงจิตเมื่อใดเขาอบรมกิจพัฒนาปัญญาให้เจริญขึ้นเขาย่อมเป็นเช่นเดียวกับที่นักปราชญ์เห็น รู้อย่างที่นักปราชญ์เข้าใจอย่างนักปราชญ์เข้าใจเหมือนคนตาดีเหมือนกันย่อมเป็นสืออย่างเดียวกันถ้าเขายังตาบอดอยู่จะให้เขาเห็นสีได้อย่างไรการพัฒนาจิตและปัญญาให้เจริญจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำลายโมหะ พระพุทธองค์ตรัสว่า ความหลงก่อให้เกิดโทษนานาประการทำให้ใจฟุ้งซ่านเร่าร้อน เมื่อใดความหลงครอบงำบุคคลเมื่อนั้นเขามีแต่ความมืด

การทำกุศลหรือความดีให้เกิดขึ้น วิธีสร้างความดีมี 2 วิธีอย่างเป็นอย่างน้อยคือ หนึ่งพยายามให้กุศลจิตเกิดขึ้นบ่อยๆ เมื่อกุศลจิตคือ ความคิดที่จะทำดี เกิดขึ้นแล้วให้รีบทำทันที

วิธีรักษาคุณความดี การรักษาคุณความดีเป็นภาระอันยิ่งใหญ่ของชีวิตของมนุษย์และตามความรู้สึก การรักษาคุณความดีที่เป็นของยากอย่างยิ่งพระอริยเจ้าทั้งหลายท่านจึงพยายามทำความดีชนิดที่ไม่ต้องเป็นภาระของคนกับการรักษาอีกต่อไปสิ่งที่มาทำลายความดีก็คือความชั่วสิ่งที่จะทำให้ความชั่วก็คือกิเลส

การทำลายกิเลสจึงเท่ากับทำลายบ่อเกิดของความชั่วเมื่อสิ้นกิเลสแล้ว บ่อเกิดของความชั่วก็ไม่มีสิ่งที่มาทำลายความดีก็สิ้นสูญ เครื่องมือในการรักษาคุณความดีก็คือความไม่ประมาทกล่าวคือการมีสติระลึกรู้อยู่เสมอไม่นิ่งนอนใจ

ลักษณะความดีที่เห็นเด่นชัด 1. ทำความดีเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น 2. ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจหรือไม่บริสุทธิ์ใจ 3. ทำดีมีผู้รู้เห็นมากหรือมีผู้รู้เห็นน้อย 4. ความยินยันทำกุศลหรือทำผิด 5. ทำความดีอย่างยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรม 6. ความดีที่ทำนั้นทำอย่างครึ่งๆกลางๆ หรือทำอย่างสมบูรณ์ 7. ความดีนั้นใหญ่หรือเล็ก 8. ความดีนั้นทำยากหรือทำง่าย เป็นต้น

การทำจิตให้ผ่องแผ้ว กิเลสเป็นเครื่องเศร้าหมองของจิตจิตผ่องใสอยู่ตามธรรมชาติ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายจิตนี้ผ่องใสแต่เศร้าหมองไปเพราะกิเลสที่จรมา” เพื่อชำระจิตให้บริสุทธิ์ควรทำจิตให้สงบก่อนท่านเรียกว่าอุปสรรคความสงบจิต มี 2 อย่างคือความสงบแท้และความสงบเทียม ความสุขขั้นสูงสุดที่เรียกว่านิพพานนั้นจึงเป็นความสุขอันสูงสุดเป็นสุข ที่แท้จริงไม่มีความสุขใดเหนือความสงบคือพระนิพพานนิพพานจึงเป็นความสุขอย่างยิ่ง

บทที่ 5 ธรรมชาติของมนุษย์

ว่าโดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์เห็นแก่ตัวหรือเห็นแก่ผู้อื่นหรือว่าทั้งสองอย่างหรือว่าเป็นกลางๆ ขณะนี้มีผู้แสดงความคิดเห็นแย้งการเป็น 3 ทรรศนะ

ทรรศนะที่ 1 ที่เห็นว่ามนุษย์นี้ว่าโดยธรรมชาติแล้วเป็นคนชั่ว คือ 1. เทววิทยาของคริสเตียน 2. เหตุผลทางเศรษฐศาสตร์ 3. มองในแง่ชีววิทยา

ทรรศนะที่ 2 เห็นว่า โดยสันดานเดิมแล้วมนุษย์เป็นคนดี เช่นรุสโซ่ ชงจื้อ เป็นต้น

ทรรศนะที่ 3 เห็นว่าธรรมชาติของมนุษย์มีศักยภาพหรือความโน้มเอียงที่จะดีและชั่วได้เท่า ๆ กัน ซึ่งทรรศนะที่ 3 นี้พุทธศาสนาเห็นว่าตามธรรมชาติของมนุษย์มีทั้งดีและชั่วติดตัวมาแต่ชาติก่อน

ปมชีวิตของมนุษย์ในชีวิตของมนุษย์นั้นมีความซับซ้อน และยุ่งเหยิงมากมนุษย์ไม่ได้เป็นอย่างที่เราเห็นตัวตนของเขาจริงๆ นั้นอยู่ลึกและยากที่จะเข้าใจแม้แต่ตัวเขาเองก็รู้สึกเช่นนั้นเหมือนกัน

ความสุข 3 ระดับ 1. ระดับความสุขคือความสุขระดับกาม ได้แก่ความสุขที่ได้จากรูปเสียงกลิ่นรสและโผฏฐัพพะและอีกอย่างว่ากามคุณ 5 2. ระดับชั้นฉานสุข มีอยู่ 8 ชั้นตั้งแต่ชั้นที่ 1-8 3. นิพพานสุขคือความสุขเกิดจากการละกิเลสได้เป็นขั้นเป็นตอนไปตั้งแต่สุขของพระโสดาบันไปจนถึงสุขของพระอรหันต์รวมเป็น 4 ระดับด้วยกัน

บทที่ 6 พันธกรณีทางศีลธรรม

พันธกรณีทางศีลธรรมคืออะไรคำว่า “พันธกรณี” ไปจากคำว่าSanction ในภาษาอังกฤษ แปลด้วยความรู้สึกที่ไม่ค่อยแน่ใจนักแต่เวลานี้อย่างไรไม่เห็นคำใดจึงขอใช้คำว่า Moral Sanction

คำว่า Sanction เป็นคำลาตินซึ่งมีความหมายว่ากรณียะ ซึ่งมีข้อผูกพันว่าต้องทำเพราะว่าสิ่งนั้นเป็นหน้าที่โดยตรงเลี่ยงไม่ได้

ส่วน moral obligation นั้นไม่เชิงเป็นพันธกรณียะแต่เป็นความรู้สึกทางศีลธรรมว่าควรทำหรือไม่ควรทำ สรุปความว่า moral obligation มีความหมายไปในทางมีน้ำใจซึ่งมโนธรรมของตนเตือนให้ทำสิ่งที่ควรทำหรือให้เว้นสิ่งที่ควรเว้น ส่วน Moral Sanction นั้นเป็นพันธกรณียะที่ต้องทำเพราะเป็นหน้าที่โดยตรง ตำราทางจริยศาสตร์กล่าวว่าพันธกรณียะทางศีลธรรมนี้มีความผูกพันอยู่กับรางวัลและการลงโทษด้วย

พันธกรณียะภายนอกพวกสุขนิยมหรือพวกประโยชน์นิยมทั่วไปพยายามให้เหตุผลว่าความประพฤติอันเป็นประโยชน์ทั่วไปโดยมีพันธกรณียะทางศีลธรรมเป็นทางดำเนินนั้นเป็นสิ่งที่มิได้มีเหตุผลเพียงพอ

Bentham เป็นผู้สนับสนุนประโยชน์นิยมได้ยอมรับพันธกรณีภายนอก 4 ประการซึ่งถือว่าเป็นแรงจูงใจให้คนประพฤติเพื่อประโยชน์ของคนทั่วไป มีดังนี้ 1. พันธะทางกายหรือพันธะเคมีธรรมชาติ 2. พันธะตามกฎหมายหรือรัฐ 3. พันธะทางสังคม 4. พันธะทางศาสนา เบนเทินถือว่าทั้ง 4 ประการนี้เป็นพันธะทางศีลธรรมเป็นแรงกระตุ้นให้คนประพฤติตามศีลธรรมเว้นความประพฤติที่ผิดศีลธรรมเสีย

พันธะภายในหรือพันธะทางศีลธรรม บางท่านมีความเห็นว่าการเว้นชั่วทำดีโดยอาศัยพันธะภายนอกนั้นไม่จัดเป็นศีลธรรมเพราะกลัวถูกลงโทษและหวังรางวัลต่างหากทำให้เกิดจากใจจริงไม่กลับคล้ายกับการกระทำลงไปเพราะถูกบังคับให้ทำส่วนบุคคลที่อาศัยพันธะภายในก็หวังความสุขความพอใจของตนจึงทำดีและกลัวความทุกข์ทางใจจะเกิดแก่ตนจึงหนีชั่วคือยังเห็นแก่ตัวอยู่นั่นเอง

บทที่ 7 ความสัมพันธ์ตามหน้าที่ของมนุษย์ในสังคม

หน้าที่ของมนุษย์ทุกคนย่อมสามารถทำหน้าทำงานที่ใครๆ เห็นว่าต่ำต้อยละเอียดยให้เป็นการที่สูงส่งมีเกียรติในสายตาของบัณฑิตได้โดยการทำงานนั้นให้ดีที่สุดเมื่อรับหน้าที่อย่างไรแล้วก็ทำหน้าที่นั้นอย่างตั้งใจจริงและทำอย่างดีที่สุดให้ถูกต้องเหมาะสมที่สุด

นักปราชญ์ทางจริยศาสตร์ฝ่ายตะวันตกบางท่านเช่นแมคเคนซี(Mackenzie) ได้ระบุหน้าที่ไว้ดังนี้ 1. หน้าที่ในการยอมรับนับถือชีวิต 2. หน้าที่ในการยอมรับนับถือเสรีภาพและบุคคลภาพ 3. หน้าที่ในการยอมรับนับถือทรัพย์สินของผู้อื่น 4. หน้าที่ในการยอมรับนับถือระเบียบของสังคม 5. หน้าที่ในการยอมรับนับถือความจริง 6. หน้าที่ในการยอมรับนับถือความก้าวหน้า

จริยปรัชญาทางสังคมของพระพุทธศาสนา 1. ควรเว้นกรรมอันเศร้าหมอง 4 อย่าง (กรรมกิเลส 4) 2. ควรเว้นอคติ 4 3. ควรเว้นอบายมุขต่างเสื่อมแห่งโลกทรัพย์ 6 อย่าง

ทศ 6 ทางที่มนุษย์ควรปฏิบัติต่อกันในฐานะต่างๆ อันเป็นปรัชญาสังคมของพระพุทธศาสนา มี 1. ทศเบื้องต้นคือมารดาบิดา บุตรพี่บารุงปฏิบัติท่านด้วยความประพฤติ 5 อย่าง และมารดาบิดาย่อมอนุเคราะห์บุตรธิดา 4 ประการ 2. ทศเบื้องต้นคืออาจารย์ศิษย์พึงปฏิบัติบารุงท่านด้วยการประพฤติที่ดี 5 อย่าง และอาจารย์ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ 5 ประการ 3. ทศเบื้องต้นคือภรรยาสามีพึงปฏิบัติต่อภรรยาด้วย หลัก 5 ประการ และภรรยาพึงปฏิบัติต่อสามี 5 ประการ 4. ทศเบื้องต้นคือมิตร บุคคลพึงปฏิบัติต่อมิตรด้วยหลัก 5 ประการ และมิตรพึงปฏิบัติต่อมิตร 5 ประการ 5. ทศเบื้องต้นคือบ่าวไพร่บารุงพึงปฏิบัติต่อบ่าวไพร่ด้วยหลัก 5 ประการ และบ่าวไพร่พึงปฏิบัติต่อบารุง 5 ประการ 6. ทศเบื้องต้นคือสมณพราหมณ์หรือบรรพชิตผู้มีศีลบุคคลพึงปฏิบัติบารุงท่านด้วยหลัก 5 ประการ และสมณพราหมณ์หรือบรรพชิต ย่อมอนุเคราะห์บุคคลด้วยหลัก 6 ประการ

บทที่ 8 คุณธรรม

หน้าที่กับคุณธรรม ตามหลักจริยศาสตร์คุณธรรมคืออุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิตอุปนิสัยได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน คุณธรรมมีความสำคัญกับหน้าที่อย่างมากเพราะการทำหน้าที่จนเป็นนิสัยนั่นเองจะกลายมาเป็นอุปนิสัยอันดีงาม สั่งสมอยู่ในดวงจิตเป็นบารมีเป็นสันดานมีลักษณะอย่างเดียวกันนี้แหละ ถ้าเป็นฝ่ายชั่วท่านเรียกว่าอาสวะคือกิเลสที่หมักหมมอยู่ในดวงจิต ย่อมโน้มจิตให้เศร้าหมองกลายไปด้วยความชั่วนานาประการ เป็นสันดานชั่วทำให้แก้ได้ยากสอนได้ยาก

คุณธรรมแสดงออกในหน้าที่คนมีคุณธรรมเป็นผู้รับหน้าที่ของตนและทำหน้าที่อย่างดีที่สุดหน้าที่ที่เขาทำอย่างดีจนเป็นนิสัยนั่นเองนำไปสู่การสร้างสรรค์คุณธรรมต่อไป และให้สูงส่งยิ่งๆ ขึ้นไป

หน้าที่กับคุณธรรมจึงต้องอาศัยกันและเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันอย่างแยกไม่ได้ มันเป็นสิ่งเดียวกันที่มี 2 ด้านด้านหนึ่งเป็นหน้าที่อีกด้านหนึ่งเป็นคุณธรรมคุณธรรมคือ ความกล้าเสียแห่งอุปนิสัยภายใน ส่วนหน้าที่คือการแสดงออกภายนอกของอุปนิสัยอันดีงาม เพราะฉะนั้นคุณธรรมก็คือคุณภาพแห่งอุปนิสัย การแสดงออกให้เห็นโดยการกระทำ

คุณธรรมความรู้และนิสัย บุคคลจำประกอบกรณียกิจในหน้าที่จนเป็นนิสัยได้ก็เพราะมีความรู้เกี่ยวกับหน้าที่นั้นและมีความรู้ในความคิดอันสูงสุดของตนซึ่งบังชี้ไปถึงหน้าที่ ดังนั้น คุณธรรมจึงหมายถึงความรู้หรือปัญญาพร้อมทั้งนิสัย โสเครตีส ปรัชญาเมธีผู้ยิ่งใหญ่ เน้นถึงกับว่าคุณธรรมคือความรู้ เพลโต้ก็เห็นอย่างเดียวกันส่วนอริสโตเติลเห็นว่า คุณธรรมคือนิสัยอันดีงาม ส่วนแมคเคนซี (Mackenzie) เห็นว่าคุณธรรมคือความรู้และนิสัย

พระพุทธศาสนาถือเอาปัญญาเป็นคุณธรรมสูงสุดซึ่งจะนำไปสู่จุดหมายสูงสุดคือความหลุดพ้น (นิมิต) ตัวปัญญาเองมิใช่เป็นจุดหมายสูงสุดเป็นเครื่องมือขั้นสุดท้ายเท่านั้น พุทธวิธีในการสอนของพระพุทธเจ้าที่มอบแก่มวลพุทธบริษัทนั้นก็เพื่อให้พุทธบริษัทขึ้นถึงยอดแห่งคุณธรรมคือมีปัญญาพิจารณาเห็นแจ้งด้วยตนเองซึ่งสามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนได้ไม่ต้องเชื่อถือแม้แต่ถ้อยคำของสมณะจุดหมายที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพุทธบริษัทก็เพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งเห็นจริง คือ 1. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้เห็น 2. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังตรงตามและเห็นจริงได้ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผล ที่ผู้ฟังอาจตรงตามให้เห็นได้ด้วยตนเอง 3. ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัครจริยคือสามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน ๆ และก้าวขึ้นสู่ระดับสูงเป็นอุดมคติ

ข้อที่ว่าปัญญาเป็นคุณธรรมสูงสุดนั้นมีพุทธศาสนสุภาษิตกล่าวไว้ว่า “ผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าวว่าปัญญาประเสริฐที่สุดดวงจันทร์ในหมู่ดาว” และว่า “นักปราชญ์กล่าวว่า “ผู้มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญาเป็นชีวิตที่ประเสริฐที่สุด” ดังนี้ เป็นต้น

การพัฒนาปัญญาหรือเพิ่มพูนปัญญานั้นให้ดำเนินตามหลักปัญญาวุฒิธรรม 4 ประการคือ 1. คบสัตบุรุษ 2. ฟังคำสั่งสอนของท่านโดยเคารพ 3. คิดโดยแยบคายคิดเป็น ตรัสรองด้วยเหตุให้เห็นถ่องแท้ 4. ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมซึ่งได้ตรงแล้ว

ข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ในทัศนะของผู้วิจารณ์หนังสือเรื่อง “พุทธจริยศาสตร์” มีข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมคือ จุดเด่นหนังสือเรื่อง “พุทธจริยศาสตร์” เป็นการเสนอประเด็นของจริยศาสตร์ในพุทธศาสนาว่าเป็นอย่างไร โดยได้วางกรอบทางด้านจริยศาสตร์ จริยธรรม ไว้อย่างกว้าง ๆ ว่าเป็นอย่างไร โดยผู้เขียนประสงค์เพียงแสดงว่าพระพุทธศาสนามีอะไรเป็นจริยศาสตร์บ้าง ดังที่ปรากฏในเล่มดังกล่าว ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการบุกเบิกในยุคแรกของการใช้ประเด็นว่า “พุทธจริยศาสตร์”

จุดด้อยและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ผู้วิจารณ์เห็นว่า ขาดการใช้กรอบใหญ่ทางจริยศาสตร์และไม่ได้ชี้ให้เห็นชัดเจนว่าอะไรคือความแตกต่างระหว่าง จริยศาสตร์กับจริยธรรม จนสามารถสรุปได้อย่างชัดเจน จึงทำให้เห็นว่า หนังสือเล่มนี้กล่าวได้ว่าเป็นการนำเสนอหลักจริยธรรมก็ว่าได้ แต่อย่างไรก็ตามผู้เขียน ยังมีการนำเสนอ มีการเชื่อมโยงบางประเด็นกับนักปรัชญาท่านอื่นร่วมอยู่ด้วยบ้างแต่ก็น้อยมาก แต่อย่างไรก็ตามหากผู้เขียนได้มีการวิเคราะห์หรือวางหลักไว่ก่อนว่าอะไรคือ กรอบหรือประเด็นสำคัญของจริยศาสตร์ และใช้กรอบหรือประเด็นทางด้านจริยศาสตร์ดังกล่าวนี้มาพิจารณาว่าพระพุทธศาสนามีเนื้อหา/ข้อมูล อะไร และเป็นอย่างไร บ้างมีความสอดคล้องมากน้อยแค่ไหนกับจริย

ศาสตร์กระแสหลักหรือที่มีอยู่ในขณะนั้น และหากผู้เขียนสามารถที่จะแสดงให้เห็นถึงเหตุผลด้วยว่า เพราะอะไรพระพุทธศาสนาจึงเสนอเช่นนั้น เพราะหลักการสำคัญของปรัชญาคือ การให้เหตุผลสนับสนุนข้อความหรือประเด็นต่อปัญหานั้น ๆ ไม่เพียงแค่ว่าให้ข้อมูลแล้วเอามาวางต่อกันเท่านั้น และทั้งนี้ทั้งนั้นด้วยว่าหากว่าผู้เขียนยังสามารถที่จะเสนอทางออกบางประเด็นที่เป็นปัญหาได้ด้วยว่า ผู้เขียนพบปัญหาอะไร หรือทางออกอะไรเพิ่มเติม และแตกต่างไปจากจริยศาสตร์ตะวันตกมากน้อยแค่ไหน และประเด็นอะไรที่โดดเด่นจนกล่าวได้ว่า มีเพียงพระพุทธศาสนาเท่านั้นที่เสนอไว้ จะทำให้มีความน่าสนใจ กอปรกับจะทำให้หนังสือเล่มนี้มุ่งไปสู่ประเด็นปัญหาที่เป็นจริยศาสตร์โดยตรงได้มากยิ่งขึ้นที่ผู้เขียนได้วางเอาไว้ให้สอดคล้องกับชื่อหนังสือก็ว่าได้ อะไรคือจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา หรือพุทธจริยศาสตร์ คืออะไร และเป็นอย่างไร

บรรณานุกรม

วสิน อินทสระ. (2549). **พุทธจริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมดา.

พิเคราะห์จิตในการเข้าถึงความจริงของจอร์จเบิร์กเลย์ Consider the mind in reaching the truth of George Berkeley

ปัทมาวดี แสนเชื่อนแก้ว

Pattamawadee Sankheangaew

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

E-mail : Patthamawadee.san@mcu.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 3 กุมภาพันธ์ 2563

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 15 มีนาคม 2563

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 20 มีนาคม 2563

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องจิตนิยมอัตวิสัย (Subjective Idealism) ของจอร์จ เบิร์กเลย์ (George Berkeley) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องจิตนิยมอัตวิสัย (Subjective Idealism) ของจอร์จ เบิร์กเลย์ (George Berkeley) ผลของการศึกษาค้นพบว่า ในปรัชญาของเบิร์กเลย์ ความคิดไม่ใช่สิ่งที่ตรงกับสิ่งที่ปรากฏจริง หากแต่ความคิดเป็นศักยภาพของจิตที่จะทำให้เรารับรู้โลกภายนอกได้ การรับรู้จึงต้องเริ่มจากจิตออกไปสู่โลกภายนอก ปรัชญาของเบิร์กเลย์จึงให้ความสำคัญกับสิ่งเฉพาะมากกว่าสิ่งทั่วไปการมีอยู่ของโลกภายนอกในทัศนะของเบิร์กเลย์จึงหมายถึงการมีอยู่ในฐานะสิ่งที่ปรากฏต่อการรับรู้ของเรา และการรับรู้สิ่งภายนอกจึงเป็นการเข้าถึงในลักษณะเดียวกับการเข้าถึงพระเจ้าในจิตของเรา ทำให้พระเจ้าเป็นสิ่งสมบูรณ์ที่สำคัญที่สุดในทฤษฎีจิตนิยมอัตวิสัยของจอร์จ เบิร์กเลย์ ปรัชญาของเบิร์กเลย์เชื่อในตัวตนอันเป็นจิตว่าเป็นความแท้จริง และมโนภาพเป็นผลของการมีตัวตน สสารมีอยู่เป็นมโนภาพ ฉะนั้น โลกจึงมีแต่ ตัวตน กับ มโนภาพ ปรัชญาของเขาจึงเป็นจิตนิยมแบบฉบับโดยแท้คำว่า Idea แปลว่า มโนภาพ จิตนิยมจึงใช้แทนคำว่า Idealism ลัทธินี้เนื่องจากสอนว่าจิตมีอยู่เป็นหนึ่งเดียวเป็นตัวตน จึงเรียกว่าจิตนิยม (Spiritualism) ดังนั้นจิตที่สมบูรณ์จริงจึงเป็นจิตของพระเจ้าเท่านั้น

คำสำคัญ : พินิจ, ความจริง, จิตนิยม

Abstract

This article aims to study George Berkeley's subjective concept of psychoism to analyze George Burley's subjective concept. The results of the study showed that in Berkeley's philosophy, the idea is not exactly what it really is. But the idea is the potential of the mind to make us aware of the outside world. The perception must therefore start from the mind to the outside world. Berkeley's philosophy is more focused on specific things than the general. The existence of the

outside world in Berkeley's perspective means existence as something that appears to our perception. And the perception of external things is therefore reached in the same way as access to God in our minds. Making God the most important absolute thing in George's subjective theory. Berkeley's philosophy believes in a genuine, spiritual identity, and that vision is the result of identity. Matter is present as a vision. Therefore, the world only exists with the manophage, his philosophy is purely the idea, meaning idea, which means that the idea means that the spirit is used instead of idealism, this cult is taught that the mind exists as one person, so it is called the Daemon God, so the true mind is god's mind only.

Keywords: consider, truth, idealism

บทนำ

การศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดระหว่างกายกับจิต โดยเน้นการศึกษาว่าจิตนั้นมีอิทธิพลเหนือกายหรือไม่ แล้วจิตเองมีความเป็นตัวรู้เองหรือการรู้ของจิตต้องอาศัยปัจจัยอะไรบางอย่างเป็นตัวรับรู้ ดังนั้นแล้วกายกับจิตต่างก็อาศัยซึ่งกันและกัน กายเป็นที่อาศัยของจิต และจิตเป็นผู้ควบคุมภายในสำหรับการรับรู้และการเรียนรู้โดยผ่านกาย มนุษย์เข้าใจจิตหรือพลังงานทางจิต เพราะภาวะจิตในทางดีหรือไม่ดีนั้นจะเป็นตัวผลักดันให้เกิดการรับรู้สิ่งต่างที่ปรากฏด้วยการรับรู้และความเป็นตัวเป็นตนนั้นมีการกล่าวถึงว่า “โลกนี้เป็นอย่างไร ตัวคนเราเป็นอย่างไร เราเกี่ยวข้องอย่างไรกับโลก ตัวคนเรานี้ประกอบด้วยอะไร ตัวตนหรือจิตคืออะไร” ตกผลแล้วจิตกับสสารนั้น สิ่งใดเป็นตัวรับรู้และเป็นสิ่งที่ถูกรู้ ว่าเรารู้โลกภายนอกได้อย่างไร จากคำถามนี้จึงเกิดแนวคิดเรื่องจิตของบิชอปของจอร์จ เบิร์คเลย์ (George Berkeley) คือ “การกินที่และการเป็นตัวเป็นตนก็เป็นมโนภาพเหมือนกับสีและเสียงเหมือนกัน” โดยทั่วไป จิตนิยม (Idealism) คือ ลัทธิที่ถือว่าความจริงแท้หรือความจริงสูงสุดเป็นจิต หรือสสาร ซึ่งมีอยู่นิรันดร์ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เมื่อแยกลักษณะของจิตนิยมออกพิจารณาจะได้ดังต่อไปนี้

จิตนิยม เชื่อว่า จิตเป็นความแท้จริงเพียงสิ่งเดียว สสารเป็นเพียงปรากฏการณ์ของจิตเท่านั้น กล่าวคือเนื้อแท้ของโลกเป็นอสสาร

จิตนิยม เชื่อเรื่องพระเจ้า ความเป็นอมตะของวิญญาณ พระเจ้าสร้างและบันดาลความเป็นไปตลอดถึงความสิ้นสุดของสรรพสิ่ง

จิตนิยม ถือว่าคุณค่า เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง เช่น ความดี ความงาม ความถูกต้อง ความผิด เป็นต้น จะต้องมียุติธรรม ไม่ใช่ว่าสิ่งที่ดีขึ้น ไม่ใช่ว่าสิ่งที่ไม่ดีกับความพอใจของผู้ตัดสินอสสารหรือจิตมีลักษณะเป็นนิรันดร์ (Eternal) และไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าโลกของสสารจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม เพราะจิตมีลักษณะสมบูรณ์

ด้วยเหตุนี้ในการศึกษาเรื่องปรัชญาจิต จึงได้ศึกษาเฉพาะแนวคิดจิตนิยมของนักปรัชญาผู้เดียว คือ ศึกษาเฉพาะของจอร์จ เบิร์คเลย์ (George Berkeley) ว่ามีแนวคิดในเรื่องจิตนิยมอย่างไร และกล่าวถึงการรับรู้ของจิตอย่างไร และจิตเป็นสสาร หรือ อสสาร ดังจะได้ศึกษาตามลำดับไป

แนวคิดเรื่องจิตนิยม (Idealism) ของจอร์จ เบิร์คเลย์ (George Berkeley)

ความหมายจิตนิยม (Idealism) ที่มีปรากฏจิตนิยมอุตรวิสัย (Transcendental Idealism) จิตนิยมวัตถุวิสัย (Objective Idealism) และจิตนิยมอัตวิสัยของจอร์จ เบิร์คเลย์ (George Berkeley) ประวัติของจอร์จ เบิร์คเลย์ (George Berkeley) และแนวคิดเรื่องจิตมนุษย์ (Spiritual Substance) จิตของพระเจ้า (Divine Mind) ซึ่งมีประเด็นดังต่อไปนี้

ความหมายของจิตนิยม (Idealism)

นักปรัชญากลุ่มจิตนิยม เชื่อว่า มนุษย์ประกอบด้วยกายและจิต จิตเป็นอสสาร ไม่มีตัวตน ไม่มีรูปร่าง เป็นตัวการสำคัญในการทำให้นุษย์มีความคิด มีความรู้สึก และเป็นการบ่งการให้ร่างกายทำอะไรได้ตามความต้องการของจิต จิตมีสภาพเป็นจริง และเป็นอิสระจากกาย ในลักษณะของความเชื่อของชาวจิตนิยม เป็นลักษณะที่สุดโต่งเกี่ยวกับสภาวะที่เป็นนามธรรม เพราะชาวจิตนิยมบอกเราให้ทราบว่า “มีสิ่งที่เป็นจริงยิ่งกว่าวัตถุหรือสสาร เป็นความจริงที่ไม่มีตัวตน มีลักษณะเป็นอสสาร (Immaterial)” เมื่อเป็นเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่า จิตนิยม ไม่ใช่ว่าปฏิเสธสสารเสียทีเดียว ยอมรับว่ามีอยู่ แต่ไม่ใช่ความจริงสูงสุด ที่บอกว่ามีวัตถุหรือสสาร เพราะมีจิตเป็นตัวกำหนด ส่วนที่เป็นเนื้อแท้ของโลก จึงได้แก่ “จิต” (<http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/berkeley1710.pdf>) ซึ่งมีอยู่อย่างนิรันดร์ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

จิตนิยม เชื่อว่า มนุษย์ประกอบด้วย 2 ส่วนคือ ร่างกาย ซึ่งเป็นสสาร และจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นอสสาร ในขณะที่สสารนิยมบอกว่า มนุษย์คือเครื่องจักรกล จิตนิยมก็จะบอกว่า มนุษย์คือจิตวิญญาณ ที่บอกว่ามนุษย์คือจิตวิญญาณ เพราะ

มนุษย์มีการริเริ่ม เหตุว่าสสารทั่วไป เช่น ก้อนหิน ไม่มีริเริ่ม พวกมันมีการเปลี่ยนแปลงหรือเคลื่อนไหว เพราะปัจจัยภายนอกมากระทบ มันจะมีลักษณะเป็นอย่างไร ดำรงอยู่อย่างไร ล้วนแต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกทั้งสิ้น แต่วามมนุษย์ไม่ได้เป็นเช่นนั้น มนุษย์มีการริเริ่ม มีความคิด มีความต้องการ มีความอยาก สิ่งเหล่านี้แหละเป็นตัวการริเริ่มที่ทำให้มนุษย์เกิดการเคลื่อนไหว เช่น ถ้าเราหิว น้ำ เท่าก็จะต้องเดินไปหาน้ำมาดื่ม เป็นต้น

ทฤษฎีเอกนิยมฝ่ายจิตได้แก่พวกที่ถือว่า ความแท้จริงของปฐมฐาตุมีเพียงสิ่งเดียว มีลักษณะเป็นนามธรรม นั่นคือ “จิต” จิตหรือนามธรรมเท่านั้นที่มีอยู่จริง โลกนี้ไม่มีอะไร นอกจากจิตดวงเดียว สสารหรือวัตถุไม่มีอยู่จริง จะต้องขึ้นอยู่กับจิต

(<http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/berkeley1710.pdf>)

จิต เป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่งในโลก กล่าวคือ จิตหรือวิญญาณ เป็นพื้นฐานที่สำคัญของสิ่งทั้งหลาย แม้ว่ามนุษย์เราจะประกอบด้วยร่างกายและจิตวิญญาณ แต่ส่วนที่สำคัญเป็นตัวบ่งการร่างกาย หรือเป็นการบังคับให้ร่างกายแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมานั้นคือ “จิต” เช่น

ทฤษฎีพหุนิยมฝ่ายจิต (Idealistic Pluralism) ได้แก่พวกที่ถือว่า ความแท้จริงของปฐมฐาตุ มีมากมาย แต่มีลักษณะเป็นนามธรรม (จิต) เช่น ปรัชญาเกี่ยวกับโมนาด (Monad) ของไลบ์นิซ (Leibniz) ที่ว่าจิตประกอบขึ้นด้วยปรมาณู หรือโมนาด โมนาดเป็นส่วนย่อยของจิตหรือจิตน้อยของแต่ละดวง โมนาดมีจำนวนมากมาย ดังนั้น จึงก่อให้เกิดสรรพสิ่งขึ้นมากมาย

จิตนิยมเยอรมันสมัยใหม่และรูปแบบต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันจิตนิยมเยอรมัน หมายถึง หลักปรัชญาของนักปรัชญาเมธีทั้งหลาย เช่น ไลบ์นิซ, คานต์, เฮเกล เป็นต้น

อิมมานูเอล คานต์ (Immanuel Kant) (ประยงค์ แสนวนุราณ, 2548, 116-118) เป็นนักปรัชญาชาวเยอรมัน แนวปรัชญาของคานต์มีลักษณะประนีประนอมหลักการของกลุ่มเหตุผลนิยมและประจักษ์นิยมโดยกล่าวว่าความรู้บางชนิดเป็นความรู้ที่มีมาก่อนเป็นความรู้ที่จริงและจำเป็นที่ทุกคนมีเหมือนกันตรงกันจะเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ ทั้งในอดีตปัจจุบัน และอนาคต แต่ความรู้บางชนิดเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นในภายหลัง (Posteriori) ได้แก่ ความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ซึ่งเกิดขึ้นในขณะนั้นและเป็นปัจจุบัน จากทัศนะนี้เป็นการยอมรับหลักการของกลุ่มเหตุผลนิยมและกลุ่มประจักษ์นิยมเป็นบางส่วน และมีการปฏิเสธเป็นส่วนใหญ่ ตามทัศนะของคานต์ความรู้จึงแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ความรู้ที่มีบ่อเกิดมาจากการประสบการณ์ และความรู้ที่มีบ่อเกิดมาจากการปัญหาหรือความคิดของมนุษย์ (A Priori Knowledge)

มนุษย์มีการเรียนรู้ เพราะมนุษย์ คือ จิตวิญญาณในแง่ที่กล่าวว่า มนุษย์มีความรู้สึกรู้สึกมีความคิด มีการนึกคิด มีอารมณ์ สามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ ซึ่งแตกต่างจากสัตว์โดยทั่วไปที่ไม่มีการเรียนรู้ มนุษย์มีความรู้สึกขัดแย้งแล้วในความขัดแย้งกันนี้เองจึงเกิดแนวคิด ดังที่กล่าวแล้วว่า มนุษย์ประกอบด้วย 2 ส่วนคือร่างกายและจิตวิญญาณ ร่างกายมีการเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่ถาวร มีการเกิดขึ้นและดับไปส่วนจิตวิญญาณ เป็นอมตะ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ถ้าหากคนเรามีแต่ร่างกายอย่างเดียว ก็จะทำอะไรได้ตามความต้องการทางกาย แต่ถ้ามีจิตอยู่ด้วย หากร่างกายจะทำในสิ่งที่ไม่ดี จิตก็จะมีความรู้สึกขัดแย้งไม่ให้ทำในสิ่งนั้น ด้วยเหตุนี้ความขัดแย้งจึงเกิดการแสวงหาความจริงของจิต

ทฤษฎีต่างๆ เกี่ยวกับจิตนิยม (Theory of Idealism)

จิตนิยม (Idealism) จิตนิยมเป็นความนิยมเชื่อที่เก่าแก่ที่สุดของปรัชญา โดยเริ่มตั้งแต่เริ่มปรากฏมีมนุษย์ สามารถเข้าไปปรากฏการณ์ของธรรมชาติ ความคิดเรื่องจิตนิยมนี้เริ่มเข้าสู่จิตของมนุษย์เมื่อมนุษย์มีความเชื่อว่า ชาติอันดำรงอยู่อย่างแท้จริงมีลักษณะเป็นวิญญาณ นักปรัชญาในกลุ่มจิตวิทยานี้เป็นแนวความคิดที่ได้มาจากจอร์จ เบิร์คเลย์ (George Berkley) โดยตรงเบิร์คเลย์ได้พยายามปรับปรุงแนวความคิดของพวกประจักษ์นิยมด้วยกันจนกลายเป็นพวกจิตนิยมเชิงอัตวิสัย (Subjective Idealism) เบิร์คเลย์เห็นว่าสสารที่ลึกลับตื้นตันนั้นเพียงการรวมตัวของคุณสมบัติแท้และคุณสมบัติประกอบเข้าด้วยกัน แท้จริงแล้วมันเป็นเพียงที่จิตเรารับรู้หรือเห็นว่ามันมีอยู่เท่านั้น สิ่งทั้งหมดนี้เป็นเพียงภาวะที่จิตรับรู้เอง มันมิได้มีอยู่อย่างแท้จริงอะไรเลย จากการที่เห็นว่าสิ่งภายนอกทั้งหมดนั้นมีได้มีอยู่อย่างแท้จริงจึงถูกเรียกว่าจิตนิยมเชิงอัตวิสัย เบิร์คเลย์ไม่ยอมรับคุณสมบัติแท้จริงของวัตถุ เช่น การกินเนื้อที่กับคุณสมบัติประกอบของวัตถุ เช่น สี ของวัตถุเป็นคนละสภาวะ เพราะทั้งสองอย่างต่างก็เป็นเพียงการรับรู้ของจิต และเบิร์คเลย์ (รศ.พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, (และคณะปรัชญาการศึกษา EF 703) (EF 603) จิตนิยมเชิงอัตวิสัยเชื่อว่า สิ่งที่เรารู้อยู่ทั้งปวงขึ้นอยู่กับผู้รู้กับผู้รู้หรือขึ้นอยู่กับจิตนั่นเอง นักปรัชญาจิตนิยมเชิงอัตวิสัย

จิตนิยมปรวิสัย (Objective Idealism)

เป็นจิตนิยมที่เก่าแก่ที่สุด ได้แก่จิตนิยมแบบ พลาโต ซึ่งไม่ใช่จิตนิยมแบบจิต คำสอนของพลาโตมีว่า สิ่งแท้จริงคือมโนคติ (Ideal) และมโนคติไม่ได้มีสภาพเป็นจิตอย่างเดียว แต่เขาหมายถึงเพียงว่ามันเป็นสิ่งที่ปรนัยหรือที่ตัวเขาเองเรียกว่า “แบบ” (form) ซึ่งมันไม่ใช่สสาร แต่เป็นสารัตถะหรือ

แม่แบบนิรันดร์หรือมาตรฐานสำหรับสิ่งที่มีสัมผัสได้ ส่วนโลกแห่งผัสสะนั้นมีฐานะเป็นเงาของโลกแห่งมโนคติเท่านั้น เรารู้มโนคติโดยใช้เหตุผลหรือปัญญา

จิตนิยมของค่านท์ (Kantian Idealism)

ปรากฏการณ์นิยม (Phenomenalism) เชื่อว่า ความรู้ที่เป็นไปได้ นั่น คือ ความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์เท่านั้น วัตถุเป็นสิ่งที่เดียวกันกับปรากฏการณ์ความมีอยู่ของวัตถุ และคุณสมบัติของวัตถุ จินตนาการกับรับรู้ หรือการที่มันถูกรู้ สิ่งปรากฏในสภาพที่ปรากฏการณ์ของสิ่งนั้นนั่นเอง คือวัตถุหรือสิ่งนั้น ดูเผินๆ จะคล้ายกับจิตนิยมของเบิร์คเลย์แต่ไม่ใช่ ความรู้เกี่ยวกับวัตถุหรือสิ่งนั้นเป็นความรู้ตรงและขึ้นอยู่กับความคิดของจิต นักปรัชญาปรากฏการณ์นิยมคนนี้ คือ อิมมานูเอล คานท์

จิตนิยมอัตวิสัย (Subjective Idealism)

จิตนิยมอัตวิสัยยอมรับว่า คุณสมบัติของวัตถุภายนอกโลก หรือประสบการณ์ต่าง ๆ นั้น ขึ้นอยู่กับจิตของผู้รับรู้ สิ่งที่เราอยู่ในขณะนี้และทุกอย่างที่จะรู้ต่อไปภายหน้าก็คือสภาวะจิตของเรา นั่นเอง ซึ่งใช้คำว่า “ความคิด” (Ideas) หรือ “จินตภาพ”

(<http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/berkeley1710.pdf>)

“จิตนิยมแบบอัตวิสัย” (Subjective Idealism) ของจอร์จ เบิร์คเลย์ เน้นหลักของความคิดที่เป็นนามธรรม ความคิดนี้แหละที่เขาเรียกว่าประสบการณ์ อย่างประสบการณ์การเห็น เขาก็ใช้คำว่า ความคิดที่เป็นความเห็น

จิตนิยมอัตวิสัย (Subjective Idealism) ของจอร์จ เบิร์คเลย์ George Berkeley

เบิร์คเลย์ เป็นนักปรัชญาประสบการณ์นิยม แต่เขาก็ยอมรับว่า ความคิดหรือจินตภาพ ซึ่งเกิดจากจิตก็เป็นความจริงด้วยเช่นเดียวกัน จึงเป็นเหตุให้เขาถูกเรียกว่า “นักปรัชญาจิตนิยม” ด้วยเช่นกัน เขาเชื่อว่า วัตถุทั้งหลายพร้อมทั้งคุณสมบัติทุกอย่างของมัน ไม่ว่าจะเป็นปฐมภูมิและทุติยภูมิ ล้วนขึ้นอยู่กับความรู้ของจิตพร้อมกับวัตถุ จึงไม่ได้มีความเป็นจริงในตัวเอง เป็นแต่เพียงความคิดของจิตมนุษย์เท่านั้น นั่นหมายถึงว่า แก่นแท้ของวัตถุคือการถูกรู้ด้วยจิต บางครั้งแนวความคิดของเบิร์คเลย์ อาจถูกเรียกว่า “อัสสารนิยม” (Immaterialism) นั่นคือ ทุกสิ่งที่เรารับรู้ ได้เป็นเพียงความคิดอันหนึ่ง เพราะความคิดต่าง ๆ เป็นเรื่องของจิตทั้งสิ้น

ด้วยเหตุนี้เขาจึงกล่าวได้ว่า เบิร์คเลย์ เป็นนักปรัชญาจิตนิยม เพราะเน้นหลักของจิต หรือการรับรู้ในวัตถุภายนอก สิ่งที่ทำให้คนเรารับรู้วัตถุภายนอกได้ก็คือจิต ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ที่จิตหรือแนวความคิดเกี่ยวกับวัตถุนั้น ๆ เบิร์คเลย์ ได้สรุปไว้ว่า เขาปฏิเสธความมีอยู่ของสสาร เน้นเฉพาะจิตหรือความคิดเกี่ยวกับ วัตถุนั้น ๆ เท่านั้น เขาเรียกปรัชญาของตนเองว่า “จิตนิยมแบบอัตวิสัย” (Subjective Idealism) เบิร์คเลย์ เน้นหลักของความคิดที่เป็นนามธรรม ความคิดนี้แหละที่เขาเรียกว่าประสบการณ์ อย่างประสบการณ์การเห็น เขาก็ใช้คำว่า ความคิดที่เป็นความเห็น

จิตมนุษย์ (Spiritual Substance)

ความรู้ของมนุษย์ เบิร์คเลย์ เริ่มด้วยมติที่ว่า วัตถุอันเป็นความรู้ของมนุษย์ คือ สรรพมโนภาพ (Ideas ไอเดียส์) (รศ.ดร. ประยงค์ แสนบุราณ, 2548, 38) นอกจากมโนภาพอันเป็นเป้าหมายแห่ง

ความรู้ของมนุษย์แล้ว ก็ต้องมีสิ่งที่เป็นผู้รู้ และมีมโนภาพเหล่านี้ด้วย สิ่งนี้แหละ คือที่เราเรียกกันว่า จิต เจตภูต วิญญาณ หรือตัวตน ญาณวิทยาข้อนี้ตรงกับสัจธรรมและปรัชญาฮินดูในภควัตคีตา ภควัตคีตาบอกว่า ข้อรู้ ผู้รู้ และความรู้ 3 ประการนี้ เป็นสิ่งที่มีอยู่

มโนภาพ คือ ภาพซึ่งเกิดขึ้นในความคิด หรือ ที่เห็นต่อหน้าต่อตาเรา เรารู้โลกภายนอกได้ก็ โดยสามารถสร้างมโนภาพแทนสิ่งที่เห็นจากภายนอกนั้นได้

ความแท้จริงอันเป็น ตัวฉัน หรือ มโนภาพของฉันนี้เป็นสิ่งที่รู้สึกได้ใกล้ชิด และความรู้สึก ใกล้ชิด (Immediacy) นี้แหละ อาจใช้พิสูจน์ความแท้จริงอื่น ๆ ต่อไปได้ เบิร์กเลย์ไม่ได้พิสูจน์ยืนยันว่า เหตุใด ตัวฉันและมโนภาพของฉันจึงเป็นความแท้จริง เขาเพียงแต่อ้างเฉย ๆ ว่า มโนภาพมีอยู่ จึง จำต้องมีผู้สร้างมโนภาพ แต่เขาก็ได้ชี้แจงอย่างขาวกระจ่างว่า ตัวฉันไม่ใช่ประมวลแห่งมโนภาพ ตามลำดับไป เพราะว่า ฉันรู้และรู้สึกตัวตนได้ และตัวฉันเองก็ไม่ใช่มโนภาพของฉัน หากเป็นอย่างอื่น เป็นสิ่งที่คิดและรู้กระทำการ รู้สังเกตตั้งเจตจำนง และกระทำการเกี่ยวกับมโนภาพ ฉันรู้ว่า, ตัวตนซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับฉันนั้น, เป็นผู้สังเกต ทั้งสีและเสียง ฉันรู้ว่า, เจ้าตัวสีเอง จะสังเกตเสียง และ เสียงเองจะสังเกตสีนั้นย่อมเป็นไปได้ ฉันรู้ว่า, ด้วยเหตุนี้ฉันจึงเป็นหนึ่งเดียว ผิดจากสีและเสียง และ ผิดจากบรรดามโนภาพใด ๆ ทั้งสิ้น

เบิร์กเลย์ แบ่งแยกมโนภาพหรือวัตถุแห่งความรู้ ออกเป็น 2 จำพวก คือ มโนภาพในความหมายแคบ ๆ จำพวกหนึ่ง และสิ่งหมายรู้ หรือ สิ่งนึกรู้ (Notion) อีกจำพวกหนึ่ง มโนภาพในความหมายแคบ ๆ นั้น คือ ภาพในความนึก, ที่แทนสิ่งนอกกายอยู่ ส่วนสิ่งหมายรู้นั้นไม่มีภาพอะไร แทนมัน เพราะมันเป็นนามธรรมแต่ก็เป็นความรู้แก่เราได้ มโนภาพ คือ ภาพแทนรูปธรรม (The concrete) ส่วนสิ่งหมายรู้ คือ การนึกถึงนามธรรมขึ้นมา นั่นเอง มโนภาพในความหมายแคบ ๆ แบ่ง ออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. มโนภาพประเภทซึ่งมาที่เรารับรู้โดยตรง ทั้งนี้โดยเราไม่อาจรับรู้บิดเบือนให้เป็นอื่นไปได้ เช่น เมื่อเราเห็นโต๊ะตัวหนึ่งอยู่ตรงหน้าเรานั้น เราจะทำให้มันไม่มีอยู่ หรือจะเห็นให้เป็นรูปร่างอื่นไป มันก็ยังมีภาพเช่นนั้นอยู่ตรงหน้าเราเช่นเดิม โต๊ะตรงหน้าเราคือ มโนภาพที่ไม่อาจเป็นอื่นไปได้

2. ประเภทซึ่งเราคิดขึ้นตามแต่จะปรารภณานี้, มีอีกชื่อหนึ่งว่าจินตนาการ (Ideas of imagination) เบิร์กเลย์กล่าวว่า มโนภาพอันเรารู้ได้ทางอวัยวะสัมผัสโดยตรงนั้น มี ลักษณะ เข้ม เด่นชัดและจริงจัง ยิ่งกว่าจินตนาการ ส่วนสิ่งหมายรู้นั้น เขาก็แบ่งเป็น 2 ประเภทด้วย คือ

3. สิ่งหมายรู้เกี่ยวกับจิตของเราเอง สิ่งหมายรู้เกี่ยวกับเจตภูต และสิ่งอันมีกัมมันตภาพทั้งปวง ที่เป็นนามธรรม ซึ่งความจริงสิ่งหมายรู้เหล่านี้ เราไม่อาจเห็นเป็นมโนภาพได้เลย นอกจากจะทำ เป็นสัญลักษณ์ (Symbols) ขึ้นมาแทนมันเท่านั้น

4. สิ่งหมายรู้เกี่ยวกับความเกี่ยวข้อง (Relation) ระหว่างสรรพสิ่งและสรรพมโนภาพ เป็น ความเกี่ยวข้องอันไม่ใช่ทั้งสรรพสิ่งหรือมโนภาพที่มาเกี่ยวข้องกันนั้น

ทั้งมโนภาพและสิ่งหมายรู้ก็เป็นความจริงตรึงตรา (Impression) ของสิ่งภายนอกเหมือนกัน มโนภาพเป็นสิ่งที่ไร้กัมมันตภาพ (Activity) เพราะเป็นแต่เพียงภาพภายในความนึกคิด ไม่ใช่ตัวจริงที่ก่อ มโนภาพนั้น มโนภาพจึงกระทำการอะไรไม่ได้ มันไม่เหมือนและไม่ใช่สิ่งจำลองของสิ่งอันมี กัมมันตภาพ

อนึ่งที่เบิร์คเลย์เรียกว่า ตัวฉัน นั้น ตรงกับที่เรียกว่า วิญญาณ (Soul) หรือเจตภูต ความแท้จริงทั้งสี่ของมโนภาพ อยู่ตรงที่มันถูกสังเกตเท่านั้น แต่วิญญาณหรือเจตภูตมีความแท้จริงดั้งเดิม และเหนือกว่ามโนภาพ

วิญญาณ คือ สิ่งอันมีกัมมันตภาพที่สามารถก่อกำเนิดมโนภาพและสามารถคิด วิญญาณหรือเจตภูต ผิดกับมโนภาพตรงที่มันมี กัมมันตภาพ แต่มโนภาพไม่มีกัมมันตภาพ

เบิร์คเลย์สอนว่า จิตหรือตัวฉัน เป็นสิ่งที่รู้ได้ ไม่ใช่เพราะมีกัมมันตภาพเท่านั้น หากเพราะมัน แสดงความเป็นเอกในตัวเอง ซึ่งผิดกับลักษณะเป็นหลาย และประมวลของมโนภาพตามลำดับ จิตย่อมมีความเป็นนิรันดร์ ไม่เหมือนมโนภาพซึ่งรังแต่จะสลายและแปรปรวนไป

จากที่ได้กล่าวมาเบิร์คเลย์ยังไม่ได้สอนอะไรแตกต่างจากเดส์การ์ตส์หรือล๊อค (กิริติ บุญเจือ, 2522, 66-70) เพราะสองท่านนี้ก็ยืนยันในความมีอยู่ของตัวฉันเหมือนกัน และ มโนภาพของตัวฉันก็เป็นสิ่งที่นักปรัชญาสองท่านนั้น ยอมรับแล้วว่าเป็นจริง แต่ทว่าเคียงคู่มากับคำสอนเรื่องความมีอยู่ของตัวฉันและมโนภาพของฉัน เบิร์คเลย์ได้พ่วงคำสอนปฏิเสธความแท้จริงของสิ่งที่ไม่ใช่จิต หรือไม่ใช่เจตภูตด้วย ตามความเข้าใจของเบิร์คเลย์ สสาร หมายถึงสิ่งซึ่งมีอยู่ได้โดยตัวเอง และจะไม่เปลี่ยนแปลงอย่างใด แม้ทุกสิ่งซึ่งรู้สัมผัส และการรับรู้สัมผัสจะได้สูญสิ้นไปแล้ว นอกจากนี้สสารยังไม่ใช่สิ่งเดียวกับพิชาน แต่ตามคำจำกัดความแล้ว ต้องแตกต่างกับพิชานอย่างมากมายด้วย

สสารที่สังเกตได้มีอยู่เพียงเป็นมโนภาพ เบิร์คเลย์ยอมรับว่า สรรพสิ่งที่เรา เห็น ดม ฟัง และชิมนี้ มีอยู่จริง แต่ที่เขาไม่เชื่อนั้น อยู่ตรงที่ว่า สิ่งเหล่านี้มีอยู่ได้โดยตัวเองนอกจิตใจของเรา อีกนัยยะหนึ่งเขาเชื่อว่า โต๊ะที่ฉันเรียนหนังสือมันมีอยู่ แต่มีอยู่โดยที่ฉันเห็นได้และคลำได้ และแม้ฉันจะออกจากห้องทำงานไป ฉันก็พูดได้ว่ามันคงมีอยู่ ทั้งนี้เพราะว่าหากฉันเข้าไปในห้องนั้นอีกก็จะเห็นมันอีก หรือสิ่งซึ่งรู้สัมผัสอื่น ๆ ก็จะได้สัมผัสมันได้ ปรากฏกลืนขึ้น นี่ก็เพราะว่ากลืนนั้นถูกดม มีเสียงขึ้น นี่ก็เพราะเกิดการได้ยิน มีสีหรือมีรูปร่างเกิดขึ้น นี่ก็ด้วยมีตาคอยดู หรือมีมือคลำอยู่ จึงรู้ได้เช่นนั้น เบิร์คเลย์กล่าวว่า เรารู้ว่าสิ่งใดมีอยู่ ก็เพราะเราอนุมานเอาว่า มันมีอยู่ จากการรับรู้ลักษณะต่างๆของมัน มีรูปร่าง สี เสียง กลิ่น และรส เรารู้ว่าสิ่งใดมีอยู่ ก็ด้วยประมวลแห่งคุณภาพต่างๆของมัน แต่เมื่อรูปร่าง สี เสียง กลิ่น และรสนั้น ต่างคนต่างเห็นผิดกันไปเสียแล้ว และยิ่งบางทีคน ๆ เดียวรับรู้คุณสมบัติของสิ่งบางอย่างได้ผิด ๆ กันในเวลาต่าง ๆ กัน เช่นเมื่อเขาเป็นไข้ และเมื่อเขาสบายดีเช่นนั้น ก็ไม่มีอะไรแน่นอนในคุณภาพที่เห็นสักอย่างเดียว อันอาจรับไว้ได้ว่า, เป็นสิ่งแทนการรับรู้ นั้นเมื่อเป็นเช่นนั้น สิ่งรู้ก็ต้องเกี่ยวกับเรา ซึ่งเป็นผู้รู้ และความรู้ก็อมโนภาพของสิ่งต่าง ๆ นั้นมีอยู่จริง แต่มีอยู่เป็นมโนภาพ หาได้มีอยู่โดยตัวเองไม่ข้อนี้วิทยาศาสตร์อาจแย้งได้ว่าคุณภาพของสรรพสิ่งมีปริมาณแน่นอน แทนมันอยู่ และใครจะรู้สึกคุณภาพนั้นอย่างไร เราก็อาจรู้ได้จากการรู้ภาวะของผู้นั้นในขณะที่ทำการรับรู้ แต่วิทยาศาสตร์ขณะนั้นยังเจริญไม่ถึงขั้นนี้ เบิร์คเลย์จึงเอาความไม่แน่นอนที่เขาคิดว่าเป็นของคุณภาพเท่าที่รู้สึกได้มาเสริมสร้างลัทธิมโนภาพนิยมของเขาขึ้นสำหรับคุณภาพชั้นสอง เช่น สี รส กลิ่น ร้อนเย็น แข็งนุ่ม เสียงหนักเบาเหล่านี้มัน แม้เดส์การ์ตส์กับล๊อคก็รับว่า เป็นความรู้สึกที่เราคิดปั้นขึ้นด้วย หาได้เป็นคุณภาพจริง ๆ ของสิ่งนั้นไม่ แต่ทั้งเดส์การ์ตส์และล๊อคตลอดจนนักวิทยาศาสตร์ก็ยอมรับว่ามีคุณภาพขั้นต้น ซึ่งเป็นสิ่งแทนตัวสสาร นั่นคือการกินที่และการเคลื่อนไหว สรรพสิ่งมีความแท้จริงอยู่ตรงความกว้าง ความยาว ความสูง และความเร็วของมัน นี่ก็เป็นมติของนักสสารนิยมและนักวิทยาศาสตร์เบิร์คเลย์ได้เข้าใจมติเรื่องคุณภาพขั้นต้น ซึ่งมีผู้อ้างว่าแทนตัวสสารนั้น เขาว่า, คุณภาพเช่นนี้ก็หาความแน่นอนอะไรไม่ได้ ของไกลเห็นเล็กของใกล้เห็นใหญ่ เรืออยู่ไกลวิ่งช้า พอเข้ามาใกล้เห็นวิ่งเร็ว เวลาเราแข็งแรง ยกก้อนอิฐดูเบามาก พอเป็นโรคอ่อนเพลียยกดูใหม่กลับหนัก

คุณภาพขั้นต้น ก็มีได้มีอะไรเป็นจริงไปยิ่งกว่าสี่ กลิ่น รส ฯลฯ อันเป็นคุณภาพขั้นสองนั้นเลย เมื่อเป็นดังนี้ก็ไม่มีทางพิสูจน์ได้ว่า สสารมีอยู่ได้ด้วยตัวเองหรือไม่ สิ่งที่เรานึกได้ มีแต่มโนภาพซึ่งเกิดขึ้นในความคิดของเราเท่านั้น แต่เบอร์คลีย์ก็กล่าวเตือนว่า ที่พิสูจน์มานี้ไม่ใช่เป็นด้วยเขาเชื่อว่า สิ่งที่พบเห็นนั้นลวงตาก็หาไม่ได้, เขาว่า, สิ่งเหล่านี้มีจริง เรื่องนี้เขาเองก็ไม่สงสัยอะไรเลย เขาเพียงแต่ยืนยันว่า มันมีอยู่จริงในลักษณะเป็น มโนภาพ อันเกิดแก่เราเท่านั้น เบอร์คลีย์ทราบดีว่ามโนภาพของสรรพสิ่งนั้นผิดกับจินตนาการในสิ่งนั้น ๆ เพราะมโนภาพเท่าที่เห็นของสรรพสิ่งนั้นเขาจะทำให้หายไป หรือแปลงมันไปเป็นอันที่หาได้ไม่ ไม่เหมือนจินตนาการ ซึ่งเขาจะทำให้หายไป หรือดัดแปลงให้เป็นอย่างใดก็ได้ มโนภาพที่แท้ของสรรพสิ่งนั้นชัดกว่าและมีความสม่ำเสมอยิ่งกว่าจินตนาการ

1. สสารมีอยู่จริง, แต่มีอยู่เป็นมโนภาพ มโนภาพ (Idea) นี้เราไม่ได้สร้างขึ้นเอง เพราะถ้าสร้างขึ้นเองก็เป็นจินตนาการอันเราอาจดัดแปลงให้เป็นไปได้ต่าง ๆ ตามใจชอบ ถ้าเช่นนั้นมโนภาพที่แท้ที่เราสร้างขึ้นมาเองไม่ได้ นั่นต้องเป็นผลของการสร้างสรรค์ของพระเป็นเจ้า กล่าวคือ ชั้นแรก มันต้องเป็นผลของผู้สร้างมโนภาพคนอื่นซึ่งไม่ใช่ตัวเรา

ฉะนั้น ก็อาจคิดไปได้ว่า เป็นมโนภาพของจิตอันไร้ขอบเขตของพระเป็นเจ้าซึ่งครอบงำจิตของเราอยู่ ดังนั้นความสนใจของเราจึงมุ่งไปสู่ผู้สร้างมโนภาพแท้ หรือมโนภาพสากลอันทำให้คนเรารับรู้และรู้สึกกันไปต่าง ๆ

2. สสารที่อนุมาณขึ้นย่อมไม่มีอยู่จริง คงเป็นปัญหาอยู่ที่ว่า มโนภาพที่เป็นอื่นไปไม่ได้นี้น่าจะเกิดจากสรรพสิ่งหรือสสารซึ่งมีอยู่โดยไม่เกี่ยวกับการรู้เห็นของเราก็ได้กระมัง การอนุมาณความแท้จริงของความมีอยู่ของสสารเช่นนี้ เบอร์คลีย์ว่าไม่ถูก ในสมัยของเพลโต ได้มีปรัชญาว่าด้วยรูปสมบูรณ์ (Form) ของสรรพสิ่งมาแล้ว คือว่า แม้สรรพสิ่งจะปรากฏไปได้ต่าง ๆ แก่บุคคลต่าง ๆ หรือแก่คนๆเดียวในเวลาต่าง ๆ กันก็ตาม แต่มันก็เป็นสิ่งที่มีอยู่จริงในโลกแห่งรูปสมบูรณ์ ซึ่งโลกของเราเป็นเพียงโลกของรูปที่พิมพ์แบบมาจากรูปสมบูรณ์บนแผ่นกระดาษต่าง ๆ กันเท่านั้น ข้อนี้เบอร์คลีย์ว่าเมื่อสิ่งหนึ่งปรากฏสภาพแก่เราไปได้ต่าง ๆ หรืออีกนัยยะหนึ่ง เมื่อมีมโนภาพแทนมันตั้งมากหลายเช่นนี้ เราก็คงทราบไม่ได้ว่า มันมีอยู่จริงเป็นอย่างไรกันแน่ เพราะสิ่งที่เรารู้มันนั้น ต้องมีความแน่นอนอย่างใดอย่างหนึ่งส่วนที่อนุมาณว่าสสารจะต้องมีอยู่เป็นเหตุของการเห็นของเรานั้น เบอร์คลีย์กล่าวว่าเราอาจคิดไปอย่างอื่นก็ได้ คืออาจคิดไปว่า มีจิตอันยิ่งใหญ่อยู่อย่างหนึ่งมาคอยบังคับจิตของเราให้เกิดมโนภาพที่ไม่เป็นอื่นไปได้นั้น อนึ่งตามคำจำกัดความแล้ว สสารย่อมเป็นสิ่งที่ไร้ ก็มันตภาพทางจิต ฉะนั้นมันจะทำให้เราเกิดมโนภาพเกี่ยวกับมันได้อย่างไร ถ้าสสารไม่ใช่จิตไม่รู้คิด จะทำให้เราคิดได้หรือส่วนที่ถือกันว่าสสาร เป็นสิ่งซึ่งคนเราไม่อาจรู้สภาพได้นั้นก็เท่ากับประกาศว่ามันไม่มั่นคงเองตรงนี้เราก็ก็นึกในตรรกวิทยาของท่านบิชอปทันที เขาว่าสสารไม่มีกัมมันตภาพทางจิต ตามที่เข้าใจกันทั่ว ๆ ไป ข้อนี้เรายอมรับ แต่ที่เขาว่ามันทำให้เราเกิดมโนภาพได้อย่างไรนั้น วิทยาศาสตร์สรีรวิทยาต่อมาอธิบายว่า มโนภาพเป็นการสะท้อนขึ้นในสมองจากการรับรู้ทางอวัยวะรับสัมผัส อีกนัยยะหนึ่งเป็นภาพจริง ๆ อันมีสสารเป็นต้นเหตุ หาใช่ความคิดไม่ มโนภาพไม่ใช่ปรากฏการณ์ทางจิตหรือวิญญาณ หากเป็นปรากฏการณ์ทางสสาร เช่นนี้ข้อถกปัญหาแย้งของเขาก็เป็นอันตกไป แม้จิต, เราก็ก็นึกในขณะนี้เป็นปรากฏการณ์อันเนื่องมาจากสสารด้วย การคิด ก็เป็นเรื่องสสาร จากสสารนอกกายถึงมโนภาพจิตและความคิด จึงเป็นเรื่องของสสารล้วน ๆ แนวคิดเช่นนี้ก็ต้องตามตรรกวิทยาเหมือนกัน และยังถูกต้องตามความเป็นจริงด้วย แต่เบอร์คลีย์เฝ้าคิดกลับเป็นเรื่องทางมโนภาพไปหมด

จิตของพระเจ้า (Devine Mind)

1. เจตภูตอันไร้ขอบเขต (The infinity Spirit) หรือพระเป็นเจ้า (กิริติ บุญเจือ, 2522, 95-96) เมื่อได้ปฏิเสธความแท้จริงของสสารหรือของสิ่งที่ไม่เกี่ยวกับจิตเสียสิ้นเชิงอย่างนี้แล้ว เบิร์กเลย์ก็กล่าวว่า คงเหลือแต่เพียงความแน่ใจในความมีอยู่ของตัวเขาและมโนภาพของเขาเท่านั้นแต่เนื่องจากปรากฏว่ามีมโนภาพบางประเภทเกิดขึ้นแก่เราโดยไม่ได้ตั้งใจ จะขัดขึ้นก็ไม่ได้ มโนภาพเช่นนี้จะต้องเกิดจากเจตภูตอื่น ซึ่งไม่ใช่ตัวผู้ได้รับมโนภาพนั้น เพราะตัวผู้รับสร้างได้แต่จินตนาการ จึงยังเหลือเหตุอีกเพียง 2 ประการสำหรับมโนภาพอันได้จากการรับรู้ทางอวัยวะรับสัมผัสนี้ นั่นคือมโนภาพอย่างอื่นหรือสสาร แต่เบิร์กเลย์ได้พิสูจน์แล้วว่า สสาร ไม่น่าจะมีอยู่เป็นสสาร และมโนภาพก็ไม่ใช่เจตภูตและไร้กัมมันตภาพ ฉะนั้นจึงเป็นเหตุแห่งมโนภาพอื่นไม่ได้ เขาสอนไว้แล้วว่า เจตภูตเท่านั้นจึงจะมีกัมมันตภาพ และเจตภูตเท่านั้นจึงจะทำให้เราเกิดมโนภาพได้

ฉะนั้น มโนภาพจากอวัยวะรับสัมผัส จึงเกิดได้จากการที่มีเจตภูต, ซึ่งไม่ใช่ตัวผู้รับสัมผัสคอยคลี่ใจผู้มีสัมผัสให้เกิดมโนภาพขึ้น เจตภูตนี้จะต้องมีอยู่ชั่ววันรันดร์ เพราะว่า ระยะเวลาที่เราไม่ได้สังเกตอะไรอยู่นั้นมันก็คง มีอยู่เป็นเช่นนั้น ไม่ได้หายไปไหน ก่อนเราเกิดมา หรือเมื่อตายไปแล้ว สิ่งนั้นก็คงอยู่ที่นั่น กลับมาอีกเมื่อไรก็จะเห็นมันที่นั่น เช่นนี้ ผู้ซึ่งก่อกมโนภาพนี้ขึ้นแก่เรา คือเจตภูตดังกล่าว ก็จะต้องมีอยู่โดยตลอดไป

เมื่อนึกถึงข้อที่ว่า ผู้อื่นซึ่งไม่ใช่เรา ก็อาจมีมโนภาพเกี่ยวกับสิ่งนั้นได้แล้ว เจตภูตซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งมโนภาพ ก็จะต้องมีความเป็นอยู่ถาวรกว่าใครๆทั้งหมดเช่นนี้ชวนให้คิดไปว่ามีเจตภูตหรือจิตอันยิ่งใหญ่เป็นวันรันดร์ สามารถรู้และครอบงำสรรพสิ่งทั้งปวง และนำมันมาเผยให้คนเราได้เห็น

อีกประการหนึ่ง ความจัดเจน (Experience) อันได้มาทางผัสสะโดยไม่เกี่ยวกับความบันดาลทางความคิดของเรานั้น เมื่อประมวลกันเข้าแล้ว ก็ตรงกันกับโลกแห่งธรรมชาติดังที่เราเข้าใจกันอยู่ ประมวลแห่งความจัดเจนดังกล่าวนี้ คือความรู้เกี่ยวกับมโนภาพของสรรพสิ่งในธรรมชาติ มีดวงดาว มหาสมุทร ชีวิต การโคจรของดาว ความถ่วง สิ่งเหล่านี้ อยู่ใต้กฎเกณฑ์อันมีระเบียบเรียบร้อย จะดูในแง่ซับซ้อนพิสดารก็เหลือที่มนุษย์จะคิดทำให้เหมือนได้ ก็เมื่อมโนภาพเหล่านี้ เกิดจากเจตภูตอันยิ่งใหญ่ที่สุด ดังที่เราเรียกกันว่าพระเป็นเจ้าแล้ว พระองค์ก็ต้องทรงอำนาจ มีปัญญา และความดีพิเศษเหนือสรรพสิ่งใดๆทั้งหมด เช่นนี้จะเห็นว่าเบิร์กเลย์ถือว่า พระเป็นเจ้าต้องมีอยู่ ฐานเป็นเหตุแห่งประมวลมโนภาพนอกตัวเรา อันเรียกกันว่าธรรมชาติ จึงไม่ตรงกับความคิดของ เดส์การตส์หรือลัทธิที่ว่า พระเป็นเจ้าต้องมีอยู่ เพื่อเป็นเหตุแห่งตัวเขาเองหรือไม่ตรงกับเดส์การตส์ในข้อที่เขาคิดว่า พระเป็นเจ้าต้องทรงมีอยู่ เป็นเหตุแห่งความคิดเกี่ยวกับพระองค์เองในใจของเขา

2. เจตภูตอื่น ๆ ซึ่งถูกสร้างสรรค์ขึ้น การมีอยู่ของเจตภูตอื่น ๆ อันถูกสร้างสรรค์ขึ้น และซึ่งเป็นอื่นจากตัวเรานั้น อาจไล่เลียงได้จาก การรับรู้ของเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเห็นการเคลื่อนไหวของร่างกาย กล่าวคือ เรามีมโนภาพมากมายคล้ายคลึงกับมโนภาพของตัวเราเป็นมโนภาพในเจตภูตอื่น ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีกัมมันตภาพและก่อกมโนภาพได้เอง มโนภาพในเจตภูตอื่นนี้ เราเองซึ่งเป็นเจตภูตไม่ได้ก่อกขึ้น และจะไปเปลี่ยนแปลงมันก็ไม่ได้ ฉะนั้นเจตภูตอื่นต้องเป็นผู้ก่อกมโนภาพดังกล่าวนี้ เจตภูตนี้จะต้องเป็นพระเป็นเจ้าดังได้กล่าวมาแล้ว และด้วยเหตุผลเช่นเดียวกัน เจตภูตอื่น ๆ ที่เป็นมโนภาพอันพระเป็นเจ้าทรงสร้างสรรค์ขึ้นจึงต้องมีอยู่

3. โลกแห่งธรรมชาติ เบิร์กเลย์กล่าวว่า พระเป็นเจ้า ไม่เพียงทรงสร้างเจตภูตด้วย ๆ ขึ้นเท่านั้น ยังทรงสร้างสรรค์ธรรมชาติทั้งหมดขึ้นด้วย เขาสอนว่า, ธรรมชาติเป็นระบบแห่งมโนภาพอย่าง

หนึ่ง เป็นประมวลแห่งการรับรู้โลกภายนอกในจิตของเรา โดยอานุภาพแห่งพระเป็นเจ้า กฎแห่งธรรมชาติเป็นวิธีการอันสม่ำเสมอ และมีระเบียบดี ก็เพราะพระเป็นเจ้าทรงเป็นยอดแห่งระเบียบวินัย ทรงบันดาล มโนภาพของกฎเหล่านี้ขึ้นในจิตของเรา การศึกษาธรรมชาติจึงเป็นการเสาะแสวง อานุภาพในการก่อมโนภาพของพระเป็นเจ้า นี่เป็นมติของหลุยส์อาแกสซีซ (Louis Agassiz) นักธรรมชาติวิทยาผู้ลือนามในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ด้วย

ในแนวคิดที่เบิร์คเลย์แบ่งโลกธรรมชาติออกเป็น 4 ประเภท (แพทริก จี ที่ ดับบลิว, 2521) คือ

1. สิ่งที่อยู่รอบตัวเรารับรู้ขึ้นแก่เรา มีต้นไม้ ฟ้า และดอกไม้ ซึ่งขณะนี้เรากำลัง มองดูอยู่
2. สิ่งที่เป็นความรู้ เช่น ตีกราม หรืออนุสาวรีย์ต่าง ๆ ซึ่งเคยเห็นมาเอง หรือฟังเขาเล่า
3. ปรากฏการณ์ของธรรมชาติเช่นการเคลื่อนไหวของดาว อันรู้ได้จากการอนุมานของเราเพื่อประโยชน์ในการอธิบายสิ่งที่เรากำลังสังเกตอยู่

4. เรื่องราว (Event) ของธรรมชาติที่แลมาแล้ว อันเราทำการอนุมานไว้เพื่ออธิบาย ปรากฏการณ์ที่เห็นในปัจจุบัน

โลกแห่งธรรมชาติ 4 ประเภทนี้

เบิร์คเลย์ว่า เป็นมโนภาพในปัจจุบันของพระเป็นเจ้าทั้งสิ้น และเป็นการรู้เห็นในปัจจุบัน หรือเป็นมโนภาพแห่งจินตนาการของเราเอง

ประเภทที่ 1 พระเป็นเจ้าทรงมีมโนภาพร่วมกับเรา โดยทรงบันดาลให้เราเห็น

ประเภทที่ 2 เป็นมโนภาพที่เคยเกิดกับเรา หรือเคยเกิดกับผู้อื่น และบัดนี้เป็นเพียงจินตนาการของเรา

ประเภทที่ 3 เป็นปรากฏการณ์อันมองให้เห็นไม่ได้ แต่เราทำการอนุมาน (Infer) อันพอเอาเองว่า บัดนี้กำลังเป็นเช่นนั้นอยู่

ประเภทที่ 4 เป็นการอนุมานไปจากความสม่ำเสมอของธรรมชาติ เช่นทฤษฎีกาเนิดโลกเป็นตัวอย่าง แต่ก็จะเป็นมโนภาพอันพระเป็นเจ้าทรงบันดาลให้มีไว้ ตั้งแต่เมื่อยังไม่มีโลก หรือตั้งแต่ยังไม่มีผู้รู้คิดคนใดเช่นนี้ โลกธรรมชาติจึงมีความเป็นอยู่ 2 ประการ

ประการที่ 1 มีอยู่อย่างเป็นระบบแห่งมโนภาพอันเกี่ยวข้องติดต่อใกล้ชิดกัน และปรากฏต่อพระเป็นเจ้าชั่ววินาที

ประการที่ 2 เป็นระบบแห่งมโนภาพอันสม่ำเสมอ ปรากฏขึ้นในจิตอันจำกัด ตรงตามระบบมโนภาพแห่งพระเป็นเจ้า มโนภาพอันจำกัดนี้ บางอย่างรับตรงมาจากพระเป็นเจ้า บางอย่างเป็นการอนุมานอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น เป็นมโนภาพของจินตนาการตรงกับปรากฏการณ์อันมีในจิตของพระเป็นเจ้า ซึ่งไม่เคยมีขึ้นในจิตอันจำกัดโดยตรงจิตนิยมของบิชอปเบิร์คเลย์นั้น จึงเห็นได้ชัดว่ามีไว้ส่งเสริมศาสนาคริสต์นิกายแท้ ๆ

แนวคิดเรื่องจิตนิยมอัตวิสัย (Subjective Idealism) ของจอร์จ เบิร์คเลย์ (George Berkeley)

จอร์จ เบิร์คเลย์ (George Berkeley) เป็นนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงที่เห็นเช่นเดียวกับลัทธิเป็นส่วนใหญ่ โดยเขาเริ่มวิเคราะห์ที่มโนคติ (Idea) แต่มีความเห็นไม่เหมือนกับลัทธิในเรื่องของคุณสมบัติของวัตถุ คือ ลัทธิกล่าวว่าคุณสมบัติปฐมภูมิของวัตถุไม่เปลี่ยนแปลง แต่คุณสมบัติทุติยภูมิเปลี่ยนแปลง ส่วนเบิร์คเลย์ กล่าวว่าคุณสมบัติของวัตถุทั้งที่เป็นปฐมภูมิและทุติยภูมิเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ วัตถุขึ้นเดียวกัน ถ้ามองในที่ไกลจะเห็นว่าเล็ก มองในที่ใกล้จะเห็นว่าใหญ่ หรือคนหนึ่งยก

รู้สึกหนักมากแต่อีกคนหนึ่งก็รู้สึกไม่หนักแสดงให้เห็นว่า คุณสมบัติปฐมภูมิของวัตถุเปลี่ยนแปลงไป ขึ้นอยู่กับบุคคลและสถานที่ เป็นต้น เช่นเดียวกันกับคุณสมบัติทุกขภูมิที่คนเรามองเห็นแตกต่างกัน จอร์จ เบิร์คเลย์กล่าวว่า พระเจ้าเป็นผู้ใส่แนวความคิดเข้าไปสู่จิตใจของเรา และพระองค์ก่อให้เกิดการรับรู้หมายความว่า มนุษย์รับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้โดยพระเจ้า ของสิ่งมีชีวิตที่วิเศษและปัญหาที่ใบหน้าในแง่ของการติดตาม สุดท้ายการแก้ปัญหาในจอร์จ เบิร์คเลย์ของปัญหาเหล่านี้ จะนำเสนอและมันจะเป็นแสดงให้เห็นว่าการคืนพระชนม์ของร่างกายเปลี่ยนอย่างรุนแรงที่น่าเสนอสำหรับ เบิร์คเลย์, ไม่มีความยากลำบากมากไปกว่ากรณีของวิริยะสามัญของวัตถุที่เวลาผ่านไป แม้ว่าปัญหาต่อเนื่องในอดีตได้รับการกล่าวมา

เบิร์คเลย์จึงได้กล่าวสรุปว่า ไม่อาจจะเป็นไปได้ที่เราจะสามารถพบสสาร แต่เป็นเพียงแค่คุณค่าทางประสาทสัมผัสเท่านั้นเอง ดังนั้น คำว่า สสาร กาย หรือ สสารัตถะนั้นไม่มีความหมายใด ๆ ทั้งสิ้นในปรัชญา เราจึงควรที่จะตัดออกเสีย ตัวอย่างแนวคิดในเชิงนามธรรมที่เราพบอยู่เสมอ ที่เห็นว่าเราสามารถแยกความเป็นอยู่ของสิ่งที่เรากำลังรับรู้ นี้แหละคือ ตัวอย่างของแนวคิดเชิงนามธรรม แท้จริงแล้วนั้น ความมีอยู่นั้นเราจะดูก็เฉพาะต่อเมื่อเรารู้ ต่อเมื่อจิตรับรู้มันหมายความว่าจิตสามารถจะรับรู้ได้เฉพาะกับความคิดของตนเองเท่านั้นเอง ไม่สามารถที่จะรับรู้สิ่งที่ไม่ใช่มนคติ รวมถึงความเป็นอยู่ของสิ่งที่ไม่ใช่มนคติ เช่น โลก นอกจากนี้เบิร์คเลย์ ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า สิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ไม่มีสสารัตถะโดยปราศจากจิต เบิร์คเลย์เห็นว่าความมีอยู่ และภาวะที่เป็นอิสระจากจิตนั้นขัดแย้งกัน เราควรตั้งข้อสังเกตกับหลักทฤษฎีของเบิร์คเลย์ที่ว่าถึงแม้ว่าเรายอมรับในเรื่องของสี อย่างเช่นสีแดงที่เกิดขึ้นมีอยู่นั้นก็เกิดขึ้นจากตัวเราเอง ซึ่งก็จะต้องมีผู้รับรู้เสียก่อนที่จะมีสีแดงได้ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าสีแดงเป็นมนคติหรือเป็นเพียงภาพในจิตของเรา และสามารถบอกได้ว่า เบิร์คเลย์วิจารณ์กายและสสารไว้อย่างมากมาย แต่เขาก็ไม่ได้วิจารณ์มนคติหรือจิตด้วย เบิร์คเลย์เองได้ยอมรับมาตั้งแต่แรกว่า จิต นั้นมีอยู่ ซึ่งจิตนั้นคือ มนคติต่าง ๆ นั้นเอง

ธรรมชาติของจิตในจิตนิยมอัตวิสัยของจอร์จ เบิร์คเลย์ (George Berkeley)

หลายท่านเข้าใจความคิดของเบิร์คเลย์ (แพทริก จี ที่ ดับบลิว, 2521, 135-136) ที่ว่า ความมีอยู่คือการรับรู้ ดังนั้นเขาจึงสรุปว่า การมีอยู่ของสิ่งๆหนึ่ง คือการที่มันเข้ามาอยู่ในใจของเรา หรือ “To be is to be perceived” ในชีวิตที่แท้จริงเมื่อเรามองไปนั้นก็จะเห็นทั้งสีรูปร่าง และจะมีคุณลักษณะเช่นนี้ที่จะมารวมตัวกันกับมนคติที่เกี่ยวกับอำนาจ ความแข็ง เต็มไปด้วยลักษณะ เมื่อเราไปสัมผัสกับสิ่งนั้น ๆ ซึ่งก็เท่ากับว่าคุณภาพต่างๆ ที่เรารับรู้ต่อเนื่องดี สิ่งเหล่านี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเจตจำนงของมนุษย์ ส่วนการมองสิ่งต่าง ๆ ในผืนนั้นเราก็เห็นว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่เราเห็นนั้นไม่ได้มีความต่อเนื่องใด ๆ เลย เช่น บางครั้งเราจับสายไฟแต่เราอาจไม่จับก็ได้ คุณภาพที่เรารับรู้ในผืนเป็นคุณภาพที่ซับซ้อนมากและไม่มีความสม่ำเสมอ

เบิร์คเลย์ไม่ได้อธิบายความมีอยู่ของสิ่งต่าง ๆ ที่เราเรียกว่าวัตถุ แต่เขาปฏิเสธถึงความมีอยู่ของสสาร โดยทั่วไปในฐานะที่เป็นความคิดเชิงนามธรรมสำหรับเบิร์คเลย์แล้ววิทยาศาสตร์หรือกฎทางวิทยาศาสตร์นั้นก็เป็นเพียงการรวบรวมมนคติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความมีอยู่ร่วมกับคุณลักษณะอะไรบางอย่างที่เกิดขึ้นในประสบการณ์ เช่น การเสียดสีจะทำให้เกิดความร้อนขึ้น ก็หมายความว่า มนคติที่เกี่ยวกับการเสียดสีก็มีมนคติเกี่ยวกับการรับรู้ความร้อนตามไปเสมอ ซึ่งก็หมายถึงว่า การเสียดสีนั้นก็คือสัญลักษณ์ของความร้อน กล่าวคือ วิทยาศาสตร์หรือฟิสิกส์นั้นไม่ได้มีหน้าที่ที่จะต้องพิสูจน์อย่างเด็ดขาด แต่มีหน้าที่ที่จะต้องบรรยายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์และ

เหตุการณ์ต่าง ๆ กฎทางวิทยาศาสตร์นั้นก็เป็นการตั้งกฎเกณฑ์เงื่อนไขที่ทำให้เกิดเหตุการณ์บางอย่าง เรามักจะวิจารณ์นักปรัชญาตรงที่เขามักจะอ้างถึงสสารในขณะที่สสารนั้นเป็นเพียงสิ่งที่เป็นนามธรรมซึ่งมีการเคลื่อนไหว มีปริมาณและยังบังคับให้ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้มีลักษณะเดียวกัน คือ นักปรัชญาที่ทำความเข้าใจกับวิทยาศาสตร์แล้วนั้นเห็นว่า การกระทำนั้นก็คือ สสารที่เคลื่อนไหว แต่เบิร์คเลย์เห็นว่าปัญหาที่เป็นปัญหานั้นเป็นเพียงปัญหาทางด้าน ภาษา เช่นปัญหากายหรือจิตเบิร์คเลย์นั้นมักจะมองเหตุการณ์บนโลกนี้ว่าเป็นเพียงเหตุการณ์ที่มีความสม่ำเสมอ ที่เราสามารถที่จะบรรยายได้อย่างละเอียด แต่เราก็ไม่ควรที่จะนำมาใช้เพื่อการพูดถึงฐานะและคุณลักษณะโดยสิ้นเชิง

การมีอยู่ของจิตในจิตนิยมอัตวิสัย (Subjective Idealism) ของจอร์จเบิร์คเลย์ (George Berkeley)

การมีอยู่ของจิตที่เป็นการปรากฏของจิตของเบิร์คเลย์ เขาได้พิสูจน์ความเป็นอยู่ของพระเจ้าเป็นเจ้าโดยการใช้ข้อพิสูจน์เชิงเหตุและผล ซึ่งข้อพิสูจน์โดยการใช้กระบวนการจำกัดหรือตัดออก หากจะถามว่าอะไรคือ สาเหตุของความสม่ำเสมอที่เราเห็นจากประสบการณ์ของเรา เบิร์คเลย์ได้พูดถึงสาเหตุของความเป็นไปได้ทุกสาเหตุ และตัดออกจนกระทั่งเหลือแต่พระเจ้าเพียงอย่างเดียว เช่นตัวอย่างของการที่สสารนั้นไม่สามารถ ที่จะอธิบายถึงความสม่ำเสมอได้นั้น ก็เป็นเพราะว่าสสารนั้นไม่มีจริง ดังนั้นจึงไม่สามารถที่จะเป็นต้นเหตุของสังขารได้ มโนคตินั้นก็ไม่สามารถที่จะเป็นต้นเหตุของสังขารได้เช่นกัน เพราะมโนคติน้อยอยู่เฉย ๆ จึงไม่สามารถที่จะเป็นต้นเหตุของสิ่งต่าง ๆ ได้ เมื่อพูดถึงตัวตนแล้ว เราพบว่าตัวตนในประสบการณ์ของเรานั้นในบางครั้งตัวตนนั้นก็เกิดสาเหตุทำให้เกิดประสบการณ์ เช่น ความฝัน หรือการจินตนาการ แต่ก็คงไม่ใช่สาเหตุของประสบการณ์ทั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น ความเจ็บปวดหรือแสงในตอนกลางวัน ซึ่งเราก็ต้องยอมรับว่าเราคงไม่ได้เป็นผู้กระทำ ดังนั้นจะต้องมีอะไรบางอย่างที่ยิ่งใหญ่ไปกว่าตัวตนก็คือพระเจ้านั่นเอง

ความสัมพันธ์ของจิตกับการรับรู้ในทัศนะจิตนิยมอัตวิสัย (Subjective Idealism)

จิตนิยมอัตวิสัย (Subjective Idealism) เชื่อว่า สิ่งที่เรารู้ทั้งปวงขึ้นอยู่กับผู้รู้กับผู้รู้หรือขึ้นอยู่กับจิตนั่นเอง นักปรัชญาจิตนิยมเชิงอัตวิสัยเป็นทัศนะของจิตในการรู้ตนเองก่อน จิตนิยมปรัวิสัย (Objective Idealism) ในการมีอยู่ของวัตถุมิได้เป็นอิสระจากจิตคือต้องมีจิตเป็นพื้นฐานในการรู้วัตถุ ปรากฏการณ์นิยม (Phenomenalism) สิ่งปรากฏในสภาพที่ปรากฏการณ์ของสิ่งที้นั้นนั่นเอง คือ วัตถุนั้นหรือสิ่งนั้นความรู้เกี่ยวกับวัตถุหรือสิ่งนั้นเป็นความรู้ตรงและขึ้นอยู่กับความคิดของจิต

ในจิตนิยมของจอร์จ เบิร์คเลย์ (George Berkeley) ถือได้ว่าเขาเป็นนักปรัชญาจิตนิยม เพราะเน้นหลักของจิต หรือการรับรู้ในวัตถุภายนอก สิ่งที่ทำให้คนเรารับรู้วัตถุภายนอกได้ก็คือจิต ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ที่จิตหรือแนวความคิดเกี่ยวกับวัตถุนั้น ๆ เบิร์คเลย์ ได้สรุปไว้ว่า เขาปฏิเสธความมีอยู่ของสสาร เน้นเฉพาะจิตหรือความคิดเกี่ยวกับวัตถุนั้น ๆ เท่านั้น เขาเรียกปรัชญาของตนเองว่า “จิตนิยมแบบอัตวิสัย” (Subjective Idealism)

จิตมนุษย์ (Spiritual Substance) มโนภาพ คือ ภาพซึ่งเกิดขึ้นในความคิด หรือ ที่เห็นต่อหน้าต่อตาเรา เรารู้โลกภายนอกได้ก็โดยสามารถสร้างมโนภาพแทนสิ่งที่เห็นจากภายนอกนั้นได้ มโนภาพอันเป็นเป้าหมายแห่งความรู้ของมนุษย์ จิตของพระเจ้า (Divine Mind) พระเป็นเจ้าต้องมีอยู่ฐานเป็นเหตุแห่งประมวลมโนภาพนอกตัวเราและเป็นมโนภาพใหญ่

บทสรุป

แนวคิดเรื่องปรัชญาจิตของจอร์จ เบิร์คเลย์นี้ มีทัศนะว่า เบิร์คเลย์นั้นไม่ใช่นักประจักษ์นิยมแบบจัด หากเทียบกับ ล็อก หรือ ฮูม จากการที่เขาได้กล่าวไม่เห็นด้วยกับพวกประจักษ์นิยม เพื่อแสดงความไม่เห็นด้วยกับการกล่าวว่าความจริง คือ สสารอย่างที่นักสสารนิยมได้กล่าวไว้ แต่เบิร์คเลย์จะให้ความสำคัญต่อการเข้าถึงในเรื่องจิตมากกว่าในการเข้าถึงความรู้ความจริงทางด้านของสสาร หรือหากจะมองดูแนวคิดของเบิร์คเลย์แล้ว ก็ไม่อาจที่จะสามารถกล่าวได้ว่าเบิร์คเลย์ เป็นนักจิตนิยมโดยตรง เพราะเวลาเบิร์คเลย์อธิบายการมีอยู่และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น เขาก็ไม่สามารถทั้งความเป็นสสารได้ เพราะหากไม่มีสสารแล้วกระบวนการรับรู้ของจิตก็ไม่อาจที่จะเกิดขึ้นได้เลย แต่ในความหมายของเบิร์คเลย์แล้วแม้แต่จิตที่เรารับรู้ได้นั้นก็ยังไม่สมบูรณ์อยู่ดี จิตที่สมบูรณ์จริงเป็นจิตของพระเจ้าเท่านั้น จะสังเกตได้ว่าจิตที่เป็นตัวรับรู้ของมนุษย์เองนั้น เป็นเพียงการรับรู้บางส่วนของสิ่ง ๆ นั้นแค่นั้นเอง ดังนั้นในความหมายนี้คือพระเจ้าคือการรับรู้อย่างสมบูรณ์ คือพระเจ้าเป็นแบบ เราเป็นผลผลิตในการรับรู้ของพระเจ้าอีกที

1. แนวคิดเรื่องจิตนิยมอัตวิสัย (Subjective Idealism) ของเบิร์คเลย์มองว่า ทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นมโนภาพ ผัสสสาร ต่างก็ดำรงอยู่ในจิตที่รับรู้มันทั้งหมด ในแง่นี้แล้ว ความคิดของเบิร์คเลย์ก็เป็นการปฏิเสธสสาร (matter) ไปด้วย อย่างไรก็ดี วัตถุที่เราไม่อาจรับรู้หรือสัมผัสได้บางประเภทเช่น วัตถุของความรู้ของมนุษย์ประเภทจินตนาการสามารถดำรงอยู่ได้ ด้วยเบิร์คเลย์เห็นว่าเรารับรู้มันด้วยจิตของเรา นี่นำมาซึ่งประโยคสำคัญที่เป็นหัวใจของญาณวิทยาและอภิปรัชญาของเบิร์คเลย์ คือการมีอยู่คือการถูกรับรู้ (To be is to be perceived) กล่าวคือ การดำรงอยู่ของสรรพสิ่งเป็นไปได้ด้วยการที่สิ่งเหล่านั้นถูกรับรู้ในอีกแง่หนึ่งคือ สิ่งต่างๆดำรงอยู่ในจิตที่รับรู้เพียงเท่านั้น ซึ่งการบ่งชี้ว่าวัตถุดำรงอยู่ได้ด้วยจิตเพียงเหตุประการเดียวนั้น เบิร์คเลย์ยืนยันให้เราแน่ใจว่า การรับรู้มัน ๆ ไม่ใช่การรับรู้ภาพหลอนเพราะว่า 1) สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นมันคงที่ 2) การรับรู้ของเรากับผู้อื่นสามารถยืนยันซึ่งกันและกันได้

2. จอร์จ เบิร์คเลย์ (George Berkeley) ได้แยกความแตกต่างระหว่างจิต (ผู้รู้) กับมโนคติ (สิ่งที่ถูกรู้) ออกเป็นสอง คือ อันหนึ่งเป็นกัมมันตภาพ (active) และอีกอันหนึ่งเป็นอกัมมันตภาพ (inactive) โดยที่จิตนั้นมีลักษณะกัมมันตภาพ (active) ส่วนมโนคตินั้นมีลักษณะเป็นอกัมมันตภาพ (inactive) เพราะฉะนั้น ภาวะของมโนคติจึงเป็นสิ่งที่แตกต่างจากจิต สิ่งที่แตกต่างจากจิตจึงไม่อาจเป็นอันเดียวกับจิต กล่าวคือ มโนคตินั้น ไม่ใช่การแสดงออกให้ปรากฏของจิต และไม่ใช่คุณสมบัติอย่างหนึ่งของจิตด้วย ดังนั้น โลกตามทรรศนะของเขาน่าจะประกอบด้วย 1. สิ่งที่เป็นกัมมันตภาพ ได้แก่ พวกจิตหรือวิญญาณ (Spirit) 2. สิ่งที่เป็นอกัมมันตภาพ ไม่แก่มโนคติ (Idea) ทั้งหลาย 3. อะไรก็ตามที่เบิร์คเลย์เรียกว่ามโนคติ (Idea) มันไม่ใช่มโนคติของสิ่งต่าง ๆ มันไม่ใช่ตัวตนของสิ่งที่มีอยู่นอกเหนือตัวของมันเอง มันเป็นสิ่งที่มีอยู่นั่นเอง เมื่อเรารับรู้มโนคติ เราไม่ได้รับรู้ภาพของสิ่งที่เราสัมผัสได้ แต่เรารับรู้ถึงสิ่งที่เราสัมผัสนั่นเอง

บรรณานุกรม

- สมักร บุราวาศ. (2544). **วิชาปรัชญา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.
ประยงค์ แสนบุราณ. (2548). **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ และคณะ. **ปรัชญาการศึกษา**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
กิริติ บุญเจือ. (2522). **แก่นปรัชญาปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

แพทริก จี ที ดับบลิว. (2521). **ปรัชญาเบื้องต้น** แปลโดย กิริติ บุญเจือ. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิช.

ดร.พิสิฐ โคตรสุโพธิ์ ฮันส์ ฌอร์ฌส์ เดอคร็อบ. (2545). **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**. ภาควิชาปรัชญา
และศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

George Berkeley. (2010–2015). **The Principles of Human Knowledge**. Reserved
Jonathan Bennett Copyright.

George Pappas. (1980). **Ideas, Mind, and Berkeley**. American Philosophical Quarterly
Vol. 17, November 3, July.

George Pitcher. BERKELEY. (1984). **the Arguments of the Philosophers**. Edited by Ted
Honderich, Reprinted and first published as a paper.

John R. Searle. (2008). **Philosophy in a New Century, Selected Essays**. Cambridge
University Press, First published.

Pete Mandik. (2014). **this is Philosophy of Mind, An introduction**. Wiley Blackwell,
John Willy & Sons, Inc.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

สืบค้นจาก <http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/berkeley1710.pdf>.

วิชาชีพการเงินการบัญชีในวิถีทางพระพุทธศาสนา PROFESSION OF FINANCE AND ACCOUNTING IN ROUTE OF BUDDHISM

พระภัทธชาพงษ์ สิริภโท (กำชัยภูมิ)

Phra Phatthachaphong Siriphato (Kam Chaiyaphum)

พระครูสุธีคัมภีรญาณ

Phra Suteekampirayan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus

วันที่รับบทความ (Received) : 23 มกราคม 2563

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 15 กุมภาพันธ์ 2563

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 18 กุมภาพันธ์ 2563

บทคัดย่อ

วิชาชีพการเงินและการบัญชีเป็นอาชีพที่ไม่โดดเด่นมากนัก แต่เป็นอาชีพที่ขาดไม่ได้ในทุกหน่วยงาน เป็นวิชาชีพที่มีระเบียบแบบแผน มีกฎ กติกา ข้อบังคับ มีจรรยาบรรณของวิชาชีพ ที่ระบุไว้เป็นรายลักษณ์อักษรรองรับทางกฎหมายอย่างชัดเจน การทำหน้าที่การเงินการบัญชี ต้องมีหลักคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศานานำมาประพฤติปฏิบัติ ควบคู่กับจรรยาบรรณวิชาชีพ หลักจรรยาบรรณของวิชาชีพการเงินการบัญชี ยึดหลัก 4 ประการ คือ 1. มีความซื่อสัตย์ สุจริต 2. มีความละเอียดรอบคอบ 3. รักษาความลับทางด้านบัญชีของหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง 4. ไม่นำเอกสารทางด้านบัญชีไปเผยแพร่ต่อบุคคลภายนอกโดยไม่ได้รับอนุญาต หลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนาที่นักการเงินการบัญชีต้องศึกษานำมาปฏิบัติ เพื่อเกื้อหนุนส่งเสริมทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์แห่งหลักการทั้ง 4 ประการ ประกอบด้วย สุจริต 3 อย่าง ธรรมที่มีอุปการะ, อิทธิบาท 4, ขรรวาสธรรม 4, หิริ โอตตปปะ การประกอบอาชีพการเงินการบัญชี เป็นการควบคุม ดูแล ตรวจสอบ และรายงานฐานะทางการเงิน รายละเอียดอื่น ๆ ทางด้านเอกสารขององค์กร เป็นผู้ที่มีความรู้ ทักษะ ความสามารถเฉพาะทาง เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต รักษาไว้จรรยาบรรณของนักบัญชีอย่างเที่ยงตรง พัฒนาตนเองและองค์กรให้เจริญก้าวหน้า ด้วยปฏิบัติตนเป็นผู้ปิดทองหลังพระได้เป็นองค์พระโดยสมบูรณ์ และสวยงาม จึงเสมอเหมือนนักการเงินการบัญชีผู้อยู่เบื้องหลังแห่งความสำเร็จขององค์กร

คำสำคัญ : การเงินการบัญชี, จรรยาบรรณ, คุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา

Abstract

Financial and accountant vocation was not that interesting occupation. It, however, was in every organization in which it was a profession with plans and regulations as well as vocational ethics that was designated by written notice supported in accordance with the law. To be responsible in finance and accountancy needed to have Buddhist principles to perform with vocational ethics. The ethics of

finance and accountancy hold four aspects: 1) be honest, 2) be careful, 3) be responsible for the confidentiality of organizational finance and involving people, and 4) do not distribute the financial documents to others without the permission. The Buddhist principles that finance and accounting officer should follow in order to support the effectiveness of the mentioned aspects above included the following: three honesties, supportive Dhamma, Four Iddhipāda, Four Gharavasaddhamma, and Hiriyatappa. Financial and accountant vocation was a supervision, check, and report of the financial status. In addition, in other details of organizational document, the officer was the one who was knowledgeable, skillful, and honest, had specific ability, and kept up accurately the ethics of finance officer as well as developed oneself and organization progressively by behaving completely and perfectly as doing good things without announcing them to the world.

Keywords: Finance and Accountancy, Ethics, Buddhist Principles

บทนำ

ถ้าจะกล่าวถึงอาชีพที่เป็นวิชาชีพที่มีอยู่ในเมืองไทย หรือบรรดาวิชาชีพทั้งหลายที่มีการจดทะเบียนขึ้นเป็นสถาบันวิชาชีพในประเทศไทย หรือในโลกนี้แล้ว อาชีพที่คิดและมองเห็นคุณค่าที่เป็นอาชีพที่สำคัญต่อองค์กรทุกองค์กรจะต้องมีขาดไม่ได้หรือแทบทุกวงการ และเป็นอาชีพที่เคียงคู่กับงานทุกหน่วยงาน หรือแทบทุกสาขาอาชีพที่จะสร้างความล้มเหลวหรือสร้างความสำเร็จแก่องค์กรต่างๆ ในลักษณะของผู้อยู่เบื้องหลัง แห่งความสำเร็จ หรือล้มเหลวก็ตามที นับได้ว่าเป็นอาชีพที่ ปิดทองหลังพระอาชีพหนึ่ง โดยเฉพาะในกลุ่มของงานผู้ปฏิบัติสนับสนุนให้เกิดความสะดวก บันทึกร เชื่อมโยงสื่อสาร เปรียบเสมือนกลไก เป็นเฟือง อันสำคัญที่จะขาดไม่ได้เพื่อให้ทุกระบบทำงานโดยไม่สะดุดงานที่กล่าวมานี้ คืองานการเงินการบัญชี ซึ่งหน่วยงานทุกหน่วยงาน องค์กรทุกองค์กร จำเป็นต้องมีขาดไม่ได้ จะมีมากหรือน้อยแตกต่างกันไปแล้วแต่หน่วยงานและองค์กรนั้น

การประกอบอาชีพการเงินและการบัญชี ซึ่งเป็นวิชาชีพที่ระเบียบแบบแผน มีกฎ กติกา ข้อบังคับ หรือ เรียกกัน มีจรรยาบรรณ ของวิชาชีพ ระบุไว้ เป็นรายลักษณะอักษรรองรับทางกฎหมาย นอกจากนี้ การทำหน้าที่การเงิน การบัญชี ยังต้องมีคุณธรรมประจำตน ทางพระพุทธศาสนาปฏิบัติยึดเหนี่ยว ควบคู่กับหลักจรรยาบรรณ ที่เป็นข้อบังคับนั้นจึงก่อความเจริญต่อตนเองและองค์กรด้วย

ถ้ากล่าวถึงความสำคัญของทำบัญชีการเงินนั้น ในยุคปัจจุบันมีความสำคัญอย่างยิ่งทุกระดับ ไม่จำเป็นจะต้องเป็นองค์กร หน่วยงานต่างๆ เท่านั้น แม้แต่ธุรกิจอย่างไม่เป็นทางการ เป็นงานธุรกิจส่วนตัวครัวเรือนเล็กๆ ยังจำเป็นต้องมีผู้ทำบัญชีรายรับรายจ่ายเป็นพื้นฐาน ในภาคการเกษตรการทำบัญชีรายรับรายจ่าย ในภาคครัวเรือนก็เป็นเรื่องสำคัญ เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจลดต้นทุนการผลิต เป็นการวางแผนการใช้จ่ายทรัพย์สิน ซึ่งมองให้เห็นว่า จากจุดพื้นฐานของชีวิตในภาคครัวเรือน การทำการเงินการบัญชีเป็นสิ่งสำคัญ การรับรู้ข้อมูลเป็นพื้นฐานที่นำไปของระบบ รายรับรายจ่าย จะได้คำนึงสิ่งที่ควรจ่ายและควรไม่จ่ายอย่างซึ่งจะเป็นการหาสาเหตุข้อบกพร่อง การแก้ปัญหา และเป็นการวางแผนการดำเนินชีวิตให้สมดุล และประโยชน์สูงสุดด้วย หลักธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นคำสอนอันล้ำค่า ที่ควรจำเป็นอย่างยิ่งในการยึดถือนำมาปฏิบัติ ควบคู่กับการประกอบวิชาชีพการเงินการบัญชี

ที่ต้องมี สภาวะแห่งศีล สมาธิ และปัญญา ซื่อสัตย์ สุจริต บุรณาการ ปรับใช้ให้ สภาวะแห่งภาระงาน ได้สมบูรณ์ ตามประสงค์ และพัฒนาได้อย่างยืน เป็นที่มาของคำว่า วิชาชีพการบัญชีในวิถีทาง พระพุทธศาสนา

หลักการของการเงินการบัญชี

กล่าวถึงหลักการ อาชีพการเงินการบัญชี ซึ่งเป็นศิลปะของการจดบันทึกการรายการหรือ เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเงินไว้ในรูปของเงินตรา การจัดหมวดหมู่ของรายการเหล่านั้น สรุปผล พร้อมตีความหมายของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเหล่านั้น ข้อมูลทางการเงินการบัญชีเป็นประโยชน์ต่อบุคคล ทุกสาขาอาชีพ โดยเฉพาะทางธุรกิจ ข้อมูลทางการเงินการบัญชีเป็นประโยชน์ด้านการวางแผนและตัดสินใจ โดยเฉพาะการบริหารงานที่ระบบขนาดใหญ่หรือที่มีสาขาหลายแห่ง ผู้บริหารต้องอาศัยระบบการ ควบคุมทางการเงินการบัญชีที่ดีและรายงานทางการเงินการบัญชีที่เชื่อถือได้ เพื่อสามารถใช้เป็นดุลพินิจในการ ตัดสินใจได้ถูกต้องและทันต่อเหตุการณ์ (ธารี หิรัญรัมย์ และคณะ, 2543 : 10-11) ยิ่งสภาพภาวะที่มีความเสี่ยงสูงยิ่งจำเป็นต้องใช้ข้อมูลทางการเงินการบัญชีที่รัดกุมและละเอียดรอบคอบ จึงเป็นหน้าที่ ของผู้กระทำการทางด้านนี้ต้องมีความระมัดระวังที่จะเก็บข้อมูลอย่างละเอียดถูกต้องและ ทันต่อ เหตุการณ์เสมอขึ้นเอง เพราะการทำเงินการบัญชีมีหลายรูปแบบหลายประเภท เช่น

1) การบัญชีสาธารณะ (public accounting) ซึ่งเป็นรูปแบบการทำการเงินการบัญชีที่เป็น อิสระไม่เป็นลูกจ้างธุรกิจใด แต่ว่าเป็นนักการบัญชีที่ทำหน้าที่ทั่วไปในการประกอบอาชีพอื่นทั่วไป เช่น แพทย์ สถาปนิก วิศวกร เป็นต้น ซึ่งอาจจะรับทำหน้าที่ถูกแต่งตั้งให้ทำงานด้านการ

บัญชีตั้งแต่บันทึกการรายการทางการเงินทำการเงินการวางแผนระบบบัญชี และการทำ งบประมาณให้แก่กิจการใดกิจการหนึ่งเท่านั้น

2) การบัญชีส่วนบุคคล (private accounting) คือการทำบัญชีให้แก่ธุรกิจทุกประเภทต่างๆ ดำเนินการให้บริการทางการเงินการบัญชีให้แก่ลูกค้า เช่น การสอบบัญชี บริการด้านภาษี การจัดทำบัญชี และบริการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับงานด้านบัญชี เป็นต้น ซึ่งนักบัญชีอิสระที่ทำงานแขนงนี้จะต้องได้รับ อนุญาตตามกฎหมายเสียก่อน

3) งานบัญชีของรัฐบาลหรือทางราชการ (Governmental Accounting) คือ งานบัญชีที่นัก บัญชีรับทำให้กับหน่วยงานรัฐบาลโดยนักบัญชีมีฐานะเป็นข้าราชการประจำของหน่วยงานราชการนั้น ลักษณะของงานที่ทำคือดูแลรับผิดชอบในการบันทึกการรายการทางการเงินการบัญชีและทะเบียนต่าง ๆ ส่วน ใหญ่เป็นการบันทึกการรายการทางการเงินการบัญชีในลักษณะที่มีได้มุ่งแสวงหากำไร และการบัญชีของส่วน ราชการจะมีกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง เป็นผู้วางระเบียบและระบบของการบัญชีไว้ โดย หน่วยงานของรัฐบาลทุกหน่วยงานจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด (ธารี หิรัญรัมย์ และคณะ, 2543 : 12)

นอกจากของนักการบัญชีแต่ละประเภทที่กล่าวมาแล้ว ยังมีหน้าที่เฉพาะด้านของนักการเงิน การบัญชีที่ต้องรับผิดชอบแตกต่างกันออกไป เช่น 1) การบัญชีทั่วไป (General Accounting) ได้แก่ การจดบันทึกการรายการ การเตรียมรายงานการเงินและรายการอื่นๆ ที่จะให้ประโยชน์แก่ฝ่าย จัดการ เจ้าหนี้ เจ้าของ และองค์การรัฐบาล นักบัญชีจะเป็นผู้ควบคุมการลงบัญชีและจัดทำรายงาน ต่าง ๆ ขึ้น 2) การบัญชีต้นทุน (Cost Accounting) ได้แก่ การกำหนดและการควบคุมต้นทุนของ สินค้าและบริการที่ผลิต ผู้ ทำบัญชีต้นทุนจะต้องสามารถรวบรวมและชี้แจงต้นทุนสินค้าและบริการที่ เกิดขึ้น จริงเพื่อประโยชน์ต่อฝ่ายจัดการในการควบคุมและวางแผนต่อไป 3) การบัญชีการเงิน

(Financial Accounting) ได้แก่ การบันทึกรายการของธุรกิจในรอบระยะเวลาหนึ่งและสรุปผลในรูปแบบรายงานการเงิน 4) การบัญชีงบประมาณ (Budgetary Accounting) ได้แก่ การวางแผนเกี่ยวกับการดำเนินงานการผลิตและการเงินไว้ล่วงหน้า 5) การบัญชีจัดการ (Management Accounting) ได้แก่ การบัญชีที่เกี่ยวกับการใช้ข้อมูลในอดีตและที่ประมาณขึ้น 6) การบัญชีภาษี (Tax Accounting) นักบัญชีต้องมีความรู้ในด้านการคำนวณภาษี การเตรียม ภงด. และกฎหมายภาษี การแก้ปัญหาเกี่ยวกับภาษีต่าง ๆ รวมทั้งต้องมีความรู้ในเรื่องกฎหมายภาษีอย่างด้วยอีกทางหนึ่ง 7) การวางระบบบัญชี (Accounting System) เป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของนักการบัญชีนักการเงินการบัญชีต้องสามารถวางระบบบัญชีตลอดจนชี้แจงวิธีการดำเนินงานเพื่อรวบรวมและรายงานข้อมูลทางการเงิน นอกจากนี้จะต้องวางแผนการควบคุมภายในที่ดีเกี่ยวกับสินทรัพย์อุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพการดำเนินการ 8) การสอบบัญชี (Auditing) ปกติเป็นการดำเนินงานของนักบัญชีอิสระ ที่ตรวจสอบงบการเงินของธุรกิจเพื่อที่จะสามารถให้ความเห็นได้ว่างบการเงินนั้นแสดงฐานะการเงินและผลดำเนินการถูกต้องเพียงใด การบัญชีได้เป็นไปตามหลักการที่ยอมรับกันทั่วไป โดยใช้หลักการนั้นโดยสม่ำเสมอทุกปีหรือไม่เพียงใด นักการบัญชีผู้ทำหน้าที่นี้เรียกว่าผู้สอบบัญชี (auditor) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าผู้ตรวจบัญชีภายนอก (External auditor) 9) การบัญชีกิจการมิได้มุ่งหวังกำไร (Not-for-profit accounting) การบัญชีของกิจการประเภทนี้จะปฏิบัติตามข้อกำหนดของกฎหมายและข้อปฏิบัติของสถาบัน และมีได้มุ่งหวังผลกำไร เช่น วัด มูลนิธิ งานสาธารณกุศล สถาบันการศึกษาของรัฐ การปฏิบัติการลักษณะนี้เป็นการดำเนินงานตามข้อกำหนด ตัวบทกฎหมาย กติกา ระเบียบ ข้อบังคับ ของสถาบันนั้น ๆ (ธารี หิรัญศรี และคณะ, 2543 : 13)

หลักการและประเภทของการเงินการบัญชีที่กล่าวมา ผู้ประกอบอาชีพต้องมีความรู้ความชำนาญอย่างมาก จึงต้องรับรู้ถึงระบบกลไกต่าง ๆ ของการเงินการบัญชี แต่ประเภทซึ่งมีความซับซ้อนและความละเอียดอย่างมาก

ระบบและกลไกของการเงินการบัญชี

ในส่วนนี้จะกล่าวถึง ระบบและกลไกของการเงินการบัญชี เป็นหลักทางด้านการจัดเก็บข้อมูลทางการเงินประกอบไปด้วยระบบการจัดทำแบบฟอร์ม การบันทึกทางบัญชี การรายงาน ตลอดจนจนถึงวิธีการและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ได้นำมามีส่วนกับการเก็บรวบรวมข้อมูลในการดำเนินการ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในด้านของการตัดสินใจ ของผู้บริหาร ได้ควบคุมวางแผน ทั้งในด้านของกฎหมาย ที่เกี่ยวกับภาษีอากร และป้องกันรักษาทรัพย์สินไม่ให้สูญหาย (วิไล วีระปรี และคณะ, 2553 : 1-2) ซึ่งระบบและกลไกของการเงินการ บัญชีพอที่สรุปกระบวนการและรายละเอียดที่สำคัญได้ดังนี้

1) ระบบของบัญชีเงินงบประมาณ (Budget) หมายถึง กระบวนการวางแผนเกี่ยวกับตัวเลขทางการเงินอย่างมีระเบียบ โดยจะต้องคำนึงถึงทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับฐานะทางการเงิน ผลการดำเนินการและการเปลี่ยนแปลงฐานะการเงิน เช่น งบแสดงฐานะการเงิน, งบกำไรขาดทุนเบ็ดเสร็จ, งบกระแสเงินสด เป็นต้น ซึ่งรายการของงบประมาณ จำแนกเป็น 5 ประเภท คือ สินทรัพย์, หนี้สิน, ต้นทุน, รายได้และค่าใช้จ่าย (ดวงสมร อรพินท์ และคณะ, 2555 : 21-22)

2) การบัญชีเพื่อการจัดการ (Managerial Accounting) เป็นการจัดทำเพื่อรวบรวมข้อมูลเสนอต่อผู้ใช้ข้อมูลที่เป็นบุคคลภายในกิจการ ได้แก่ ผู้บริหาร เพื่อใช้ในการวางแผน สั่งการและควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ข้อมูลนั้นส่วนหนึ่งมาจากการทำบัญชี รวมกับข้อมูลอื่นๆทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน เช่น จำนวนชั่วโมงการทำงาน จำนวนหน่วยของวัตถุดิบ

เป็นต้น รายงานทางการเงินการบัญชีเพื่อการจัดการมีได้หลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้บริหาร (ไพบูลย์ ผจงวงศ์, 2548 : 10-11) (ดวงสมร อรพินท์ และคณะ, 2555 : 43-97)

3) ระบบการบันทึกบัญชี เนื่องจากข้อมูลในงบการเงินการบัญชี เป็นข้อมูลที่มีบุคคลหลายฝ่ายสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกิจการโดยตรง เช่น ผู้บริหาร และผู้ใช้ข้อมูลอื่น ๆ เช่น นักลงทุนนักวิเคราะห์ทางการเงิน รัฐบาล และสหภาพแรงงาน เป็นต้น ดังนั้น ข้อมูลทางการเงินการบัญชีจำเป็นต้องมีความถูกต้อง ครบถ้วน มีความเชื่อถือได้และมีความเป็นกลาง จึงเป็นข้อมูลทางการเงินการบัญชีที่มีคุณภาพ การได้มาของข้อมูลที่มีคุณภาพขึ้นอยู่กับวิธีการบัญชีที่เลือกใช้โดยมีการจดบันทึกข้อมูลตามหลักการบัญชีที่ยอมรับได้โดยทั่วไป ซึ่งมีแนวคิดและหลักการบัญชีในเรื่องต่าง ๆ ที่ใช้เป็นหลักในการวิเคราะห์เหตุการณ์ทางการเงิน เพื่อให้สามารถบันทึกบัญชีได้ถูกต้องแม่นยำตามมาตรฐานการบัญชีที่กำหนด โดยผู้ทำหน้าที่บันทึกบัญชีจำเป็นต้องมีความรู้ทางการเงินการบัญชีที่จะต้องศึกษาหลักการและแนวคิดทางการเงินการบัญชีหลักการบัญชีคู่มือการวิเคราะห์รายการ ตลอดจนผังบัญชี ซึ่งประกอบด้วย หลักทางเอกสาร เช่นรูปแบบ, ประเภท, ขั้นตอน และสรุปกระบวนการบันทึกบัญชี เป็นต้น (ดวงสมร อรพินท์ และคณะ, 2555 : 43-97)

จากที่กล่าวมาในระบบและกลไกของการเงินการบัญชี พอที่จะทำให้ทราบว่า ในฐานะและสถานะผู้ทำระบบการเงินการบัญชี เป็นสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานในระดับต่าง ๆ แม้แต่กิจการเล็ก ๆ ในภาคครัวเรือน การกระทำเพียงคนเดียวหรือสองคน หน่วยงาน องค์การจนถึงระดับประเทศ และระดับโลก การทำการเงินการบัญชีมีส่วนสำคัญที่จะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องเสมอ โดยเฉพาะเรื่องการเงินเป็นสิ่งละเอียดอ่อน ดังนั้น ผู้กระทำงานต้องมีทักษะความสามารถทางด้านวิชาชีพพอสมควร และที่สำคัญนอกจากทักษะความสามารถในการปฏิบัติงานแล้ว สิ่งควบคู่กันคือหลักการทางสภาพจิตใจที่ ประกอบไปด้วยจรรยาบรรณวิชาชีพ และคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต ของทำงานอีกด้วย

จรรยาบรรณวิชาชีพการเงินการบัญชี

วิชาชีพการเงินการบัญชี มีความสำคัญควบคู่ไปกับการทุกวงการ ทุกสาขาอาชีพดังที่กล่าวมา วิชาชีพการเงินการบัญชี เป็นหนึ่งในอาชีพ ที่ได้รับการรับรองว่าเป็นวิชาชีพในสังคมไทย คำว่าอาชีพกับวิชาชีพแตกต่างกัน วิชาชีพมีมรรยาทและจรรยาบรรณ วิชาชีพที่เป็นอาชีพ มีกฎระเบียบ มีบทลงโทษ และมีพระราชบัญญัติวิชาชีพหรือการมีสภาวิชาชีพรองรับ

กล่าวถึงเรื่องของจรรยาบรรณ อะไรคือ จรรยาบรรณ อะไรคือ มรรยาท และอะไรคือ กฎหมายของจรรยาบรรณ

คำว่าจรรยาบรรณ ในความหมายของ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี2552 ให้ความหมายว่าระบิลความประพฤติที่ผู้ประกอบอาชีพการงานแต่ละอย่างกำหนดขึ้น เพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียงและฐานะของสมาชิก อาจเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน : 289) คำว่าจรรยาบรรณ ใช้ภาษาอังกฤษว่า “Ethics” คำว่า Ethics แปลเป็นภาษาไทยว่า จริยธรรม ซึ่งทางพระพุทธศาสนา โดยพระพรหมคุณาภรณ์ ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า “ธรรมคือความประพฤติ”, “ธรรมคือการทำดี”, หลักความประพฤติ, หลักการทำดี

คำ “จริยธรรม” นี้ นักปราชญ์ในประเทศไทยได้บัญญัติให้ใช้สำหรับคำภาษาอังกฤษว่า ethics หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม

จริยะ (หรือ จริยธรรม) อันประเสริฐ เรียกว่า พรหมจริยะ (พรหมจริยธรรม หรือพรหมจรรย์) แปลว่า “ความประพฤติอันประเสริฐ” หรือทางดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ หมายถึง มรรคมงคล 8 หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554 : 57)

ดังนั้น คำว่า จรรยาบรรณของวิชาชีพ ก็คือการประพฤติตามธรรม หรือกฎศีลธรรม คำว่า ศีลธรรม หมายถึง หลัก กฎเกณฑ์ หรือค่านิยมที่คนใช้ตัดสินว่าสิ่งนั้นผิดหรือถูกความประพฤติที่ดีที่ชอบความประพฤติดีงาม

นิยมแปลกันว่า ศีลและธรรม โดยถือว่าศีล หมายถึง เว้นชั่วหรือเว้นจากข้อห้าม ธรรม หมายถึง ประพฤติดี หรือทำตามคำแนะนำสั่งสอน, แต่แปลตามหลักว่า ธรรมชั้นศีล เพราะศีลเป็นธรรมอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับสมาธิและปัญญา ความประพฤติดีงามทางกายวาจา, ความประพฤติที่ดีที่ชอบ, ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ

โดยทางศัพท์ ศีลธรรม แปลว่า “ธรรมคือศีล” หมายถึง ธรรมชั้นศีล หรือธรรมในระดับศีล เพราะศีลเป็นธรรมอย่างหนึ่ง ในบรรดาธรรมภาคปฏิบัติ 3 อย่าง คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ดังนั้น ต่อจากธรรมชั้นศีล จึงมีธรรมชั้นสมาธิ และธรรมชั้นปัญญา

ได้มีผู้พยายามแปลศีลธรรม อีกอย่างหนึ่งว่า “ศีลและธรรม” ถ้าแปลให้ถูกต้องจริงต้องว่าศีล และธรรมอื่น ๆ คือศีลและธรรมอื่น ๆ นอกจากศีล เช่น สมาธิ และปัญญา เป็นต้น เพราะศีลก็เป็นธรรมอย่างหนึ่ง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554 : 392)

สรุป รวมความว่า ระหว่าง คำว่าจริยธรรม กับศีลธรรม เป็นเรื่องการสำนึก ผิดชอบชั่วดี ที่เกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์ของความดีและความเลว รวมทั้งภาระหน้าที่ทางด้านศีลธรรม ที่ไม่เพียงแต่พิจารณาถึงความอยู่เย็นเป็นสุขของตนเอง แต่ต้องคำนึงถึงบุคคลอื่นด้วย ในสังคม ในองค์กรโดยรวม

ในด้านจรรยาบรรณของนักวิชาชีพการเงินการบัญชี ที่สำคัญในสังคมไทยได้กำหนดระเบียบ กฎหมาย ที่ว่าระบบข้อบังคับ เกี่ยวกับการทำหน้าที่ของผู้ทำการการเงินการบัญชี ในการประกอบอาชีพ ที่เป็นทิศทางในการดำเนินการไปในทางเดียวกันคือ

ข้อบังคับสภาวิชาชีพบัญชี (ฉบับที่19) เรื่อง จรรยาบรรณผู้ประกอบวิชาชีพบัญชี พ.ศ. 2553

“ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชี” หมายความว่า ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีด้านการทำบัญชี ด้านการสอบบัญชี ด้านการบัญชีบริหาร ด้านการวางระบบบัญชี ด้านการบัญชีภาษีอากร ด้านการศึกษาและเทคโนโลยี

การบัญชี และบริการเกี่ยวกับการบัญชีด้านอื่นตามที่กฎกระทรวงกำหนดให้เป็นวิชาชีพบัญชี รวมทั้งผู้ซึ่งขึ้นทะเบียนไว้กับสภาวิชาชีพบัญชี และให้หมายรวมถึงหัวหน้าคณะบุคคลหรือหัวหน้าสำนักงานหรือผู้มีอำนาจกระทำการแทนนิติบุคคล ตามมาตรา 11 ด้วย

“ผู้ซึ่งขึ้นทะเบียนไว้กับสภาวิชาชีพบัญชี” หมายความว่า ผู้ซึ่งขึ้นทะเบียนเพื่อเป็นผู้ทำบัญชี ตามมาตรา 11 มาตรา 44 หรือที่จะมีการตราพระราชกฤษฎีกาตามมาตรา 9

“ผู้รับบริการ” หมายความว่า ผู้รับบริการ ตามมาตรา 47 (3) ได้แก่ (1) ผู้ว่าจ้างผู้ประกอบวิชาชีพบัญชี และ/หรือ (2) ส่วนราชการหรือหน่วยงานอื่นของรัฐ และบุคคลอื่นที่ใช้ผลงานของผู้ประกอบ วิชาชีพบัญชีด้วยความสุจริตและจำเป็น

“ผู้ที่ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีปฏิบัติหน้าที่ให้” หมายความว่า ผู้ที่ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีปฏิบัติหน้าที่ให้ อันได้แก่ ผู้ถือหุ้น ผู้เป็นหุ้นส่วน บุคคลหรือนิติบุคคล ตามมาตรา 47 (4)

“ความโปร่งใส” หมายความว่า ภาพลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติงานตามกฎหมาย ระเบียบต่าง ๆ และมาตรฐานวิชาชีพที่กำหนดไว้ และไม่ปกปิดข้อเท็จจริงหรือบิดเบือนความจริงอันเป็นสาระสำคัญซึ่งสามารถติดตามตรวจสอบได้

“ความเป็นอิสระ” หมายความว่า การปฏิบัติหน้าที่โดยปราศจากอิทธิพลของบุคคลอื่นที่ทำให้เกิดความสงสัยในความเป็นกลางหรือความเที่ยงธรรมของผู้ประกอบวิชาชีพบัญชี ความเป็นอิสระนี้จะต้องเป็นที่ประจักษ์ เพื่อให้ผลงานของผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีเป็นที่เชื่อถือได้

“ความเที่ยงธรรม” หมายความว่า การใช้ดุลยพินิจของผู้ประกอบวิชาชีพโดยปราศจากความลำเอียง อคติ ความขัดแย้งทางผลประโยชน์ และอิทธิพลของบุคคลอื่น

“กรอบวิชาชีพบัญชี” หมายความว่า หลักการ มาตรฐาน และแนวปฏิบัติของวิชาชีพบัญชี

“ความซื่อสัตย์สุจริต” หมายความว่า การประพฤติอย่างตรงไปตรงมา จริงใจ ซื่อตรงต่อวิชาชีพ

ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง ปฏิบัติงานบนหลักฐานที่เป็นจริงและเชื่อถือได้ ไม่อ้าง หรือยินยอมให้บุคคลอื่น อ้างว่าได้ปฏิบัติงานถ้าไม่ได้ปฏิบัติงานจริง

“ความรู้ความสามารถ” หมายความว่า การใช้ความรู้ความสามารถ ความชำนาญในการปฏิบัติวิชาชีพบัญชีด้วยความเอาใจใส่อย่างเต็มความสามารถ ความเพียรพยายาม และความระมัดระวังรอบคอบเพื่อที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และมั่นใจได้ว่ามีผลงานทางวิชาชีพที่อยู่บนพื้นฐานของกฎเกณฑ์ มาตรฐานในการปฏิบัติงาน และวิชาการที่เกี่ยวข้อง

“การรักษาความลับ” หมายความว่า การไม่นำข้อมูลใด ๆ ที่โดยปกติองค์กรไม่ได้เปิดเผยต่อสาธารณชนไปเปิดเผย หรือใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตนหรือบุคคลอื่น เว้นแต่ในกรณีที่มีการเปิดเผยตามสิทธิหรือหน้าที่ที่กำหนดไว้ในกฎหมายหรือในฐานะผู้ประกอบวิชาชีพบัญชี

“ความเสื่อมเสียเกียรติศักดิ์แห่งวิชาชีพบัญชี” หมายความว่า

(1) การกระทำการใด ๆ ที่เป็นเหตุให้ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องได้รับโทษการประพฤติดิจจรยาบรรณ ตามมาตรา 49 โดยมีลักษณะการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

จรรยาบรรณของผู้ประกอบวิชาชีพบัญชี นอกจากที่กำหนดไว้ในข้อบังคับนี้ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติวิชาชีพบัญชี พ.ศ. 2547

ความโปร่งใส ความเป็นอิสระ ความเที่ยงธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต

ข้อ 8 ความโปร่งใส

ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องปฏิบัติงานด้วยความโปร่งใส

ข้อ 9 ความเป็นอิสระ

(1) ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องใช้ดุลยพินิจและปฏิบัติงานอย่างเป็นอิสระภายใต้กรอบวิชาชีพบัญชี

(2) ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องไม่ปฏิบัติงานที่ตนขาดความเป็นอิสระภายใต้กรอบวิชาชีพบัญชี

ข้อ 10 ความเที่ยงธรรม

(1) ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องปฏิบัติงานด้วยความยุติธรรม ซื่อตรงต่อวิชาชีพ และต้องไม่มีส่วนได้เสียในงานที่ตนประกอบวิชาชีพ นอกจากค่าตอบแทนที่ได้รับจากการประกอบวิชาชีพนั้น

(2) ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องใช้ดุลยพินิจบนหลักฐานที่เชื่อถือได้โดยปราศจากความมีอคติและความลำเอียง

(3) ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องใช้ดุลยพินิจอย่างเที่ยงธรรมโดยหลีกเลี่ยงความสัมพันธ์หรือสถานการณ์ใด ๆ ที่อาจทำให้ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีไม่สามารถปฏิบัติงานได้โดยโปร่งใส อีสุจริตและซื่อสัตย์สุจริต

ข้อ 11 ความซื่อสัตย์สุจริต

(1) ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องปฏิบัติงาน อย่างตรงไปตรงมา จริงใจ ซื่อตรงต่อวิชาชีพไม่คดโกง ไม่หลอกลวงความรู้ ความสามารถ

(2) ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องใช้ความรู้ตามมาตรฐานวิชาชีพ วิธีปฏิบัติ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ความชำนาญและประสบการณ์ทางวิชาชีพด้วยความมีสติ เอาใจใส่อย่างเต็มความสามารถ และระมัดระวังรอบคอบ

(3) ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องประกอบวิชาชีพ โดยมีความสามารถเพียงพอที่จะปฏิบัติงานให้สำเร็จได้

(4) ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องประกอบวิชาชีพ ด้วยความมุ่งมั่นและขยันหมั่นเพียร

(5) ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชี ต้องศึกษาหาความรู้และความชำนาญทางวิชาชีพเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถให้ทันสมัยอยู่เสมอ

ข้อ 13 มาตรฐานในการปฏิบัติงาน

(1) ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องประกอบวิชาชีพให้สอดคล้องกับมาตรฐานวิชาชีพและมาตรฐานทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

(2) ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวังรอบคอบ และด้วยความชำนาญตามมาตรฐานวิชาชีพและมาตรฐานทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

การรักษาความลับ

ข้อ 14 ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องไม่นำข้อมูลที่เป็นความลับขององค์กร ที่ตนได้มาจากการปฏิบัติงานวิชาชีพ และความสัมพันธ์ในทางธุรกิจ รวมทั้งความลับขององค์กรที่ตนสังกัดไปเปิดเผยต่อบุคคลที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ โดยไม่ได้รับอนุญาตจากองค์กร เว้นแต่ในกรณีที่มีการเปิดเผยตามสิทธิหรือหน้าที่ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย หรือในฐานะผู้ประกอบวิชาชีพบัญชี

ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องไม่นำข้อมูลที่เป็นความลับขององค์กรที่ตนได้มาจากการปฏิบัติงานวิชาชีพ และความสัมพันธ์ในทางธุรกิจ รวมทั้งความลับขององค์กรที่ตนสังกัด ไปใช้เพื่อประโยชน์ของตนหรือบุคคลอื่นโดยมิชอบ

หมวด 5

ความรับผิดชอบต่อผู้รับบริการ

ข้อ 16 ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องมีความรับผิดชอบตามกรอบวิชาชีพบัญชีต่อผู้รับบริการ

ข้อ 17 ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องปฏิบัติงานตามกรอบวิชาชีพบัญชี เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือและมีประโยชน์ต่อผู้รับบริการ

หมวด 6

ความรับผิดชอบต่อผู้ถือหุ้น ผู้เป็นหุ้นส่วน บุคคลหรือนิติบุคคลที่ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีปฏิบัติหน้าที่ให้

ข้อ 18 ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องปฏิบัติตามจริยธรรมทางธุรกิจขององค์กรที่ตนสังกัด

ข้อ 19 ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต อุทิศตน พยายามแสวงหาประโยชน์ขององค์กรที่ตนสังกัด

ข้อ 20 ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องใช้เวลา และทรัพย์สินขององค์กรที่ตนสังกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่นำไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตนหรือบุคคลที่สามทั้งทางตรงและทางอ้อม

ข้อ 21 ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชี ต้องเปิดเผยความสัมพันธ์กับองค์กร สถาบัน ธุรกิจภายนอก หรือความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เพื่อหลีกเลี่ยงการกระทำที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางผลประโยชน์

ข้อ 22 ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชี ต้องไม่กระทำการใด ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชื่อเสียง และการดำเนินการขององค์กรที่ตนสังกัด

ข้อ 23 ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องใช้วิจารณญาณอย่างรอบคอบ มีเหตุผลในการปฏิบัติงาน ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อองค์กรที่ตนสังกัด รวมถึงนายจ้าง (ผู้ถือหุ้น ผู้เป็นหุ้นส่วน เจ้าของ) ของผู้ประกอบวิชาชีพบัญชี

ความรับผิดชอบต่อเพื่อนร่วมวิชาชีพ และจรรยาบรรณทั่วไป

ข้อ 24 ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องไม่แย่งงานวิชาชีพบัญชีจากผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีด้านเดียวกันรายอื่น

ข้อ 25 ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องไม่ปฏิบัติงานทางวิชาชีพบัญชีเกินกว่าที่รับมอบหมายจากผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีรายอื่น

ข้อ 26 ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องไม่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานของตนเกินความเป็นจริงไม่โอ้อวด หรือเปรียบเทียบกับตนหรือองค์กรที่ตนสังกัดอยู่กับผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีด้านเดียวกันรายอื่น หรือองค์กรที่ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีด้านเดียวกันรายอื่นสังกัดอยู่

ข้อ 27 ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องไม่ให้หรือรับว่าจะให้ทรัพย์สินหรือประโยชน์ใด ๆ เพื่อเป็นการจูงใจให้บุคคลอื่นแนะนำหรือจัดหางานวิชาชีพบัญชีมาให้ตน

ข้อ 28 ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องไม่เรียกหรือรับทรัพย์สินหรือประโยชน์จากบุคคลใด เมื่อบุคคลนั้นได้รับงานจากการแนะนำหรือการจัดหางานของตนในฐานะที่เป็นผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีขององค์กรนั้น

ข้อ 29 ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องไม่กำหนดค่าธรรมเนียมหรือค่าตอบแทนในการให้บริการวิชาชีพบัญชีโดยมิได้คำนึงถึงลักษณะ ความเสี่ยง ความซับซ้อนและปริมาณของงานที่ตนให้บริการ หรือมีส่วนร่วมในการให้บริการวิชาชีพบัญชี

ข้อ 30 ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีต้องประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ถูกที่ควร สำนึกในหน้าที่และไม่ปฏิบัติตนในลักษณะที่ทำให้เกิดความเสื่อมเสียเกียรติศักดิ์แห่งวิชาชีพบัญชี (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 127 ตอนพิเศษ 127 ง , 2553 : 68-74)

จากข้อมูลที่น่าเสนอจะเห็นได้ว่า ว่านักปฏิบัติการ หรือผู้กระทำการระบบการเงินการบัญชี มีจรรยาบรรณทางวิชาชีพ แนวทาง หรือรูปแบบการดำเนินงาน ตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ที่เป็นบรรทัดฐานให้ปฏิบัติกันเป็นมาตรฐานเดียวกัน ของผู้ประกอบวิชาชีพการเงินการบัญชี

วิชาชีพการเงินการบัญชีในวิถีทางพระพุทธศาสนา

จรรยาบรรณของนักการเงินการบัญชีตามวิถีทางพระพุทธศาสนา เป็นนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการทำงานที่นำพุทธศาสนาให้ย้อนกลับมามีบทบาทในการศึกษาและการปฏิบัติงานให้นักบัญชีไทยตระหนักว่าศาสนาพุทธของไทยเป็นศาสนาที่มีเหตุผลไม่มีความล้าสมัย นักบัญชีสามารถนำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการทำงานการเงินการบัญชีที่ดีได้

การเงินการบัญชีเป็นอาชีพที่มีความรับผิดชอบสูง นักธุรกิจสามารถนำตัวเลขทางบัญชีไปวิเคราะห์ผลการประกอบการ ดูแนวโน้มทางธุรกิจ คาดคะเนการขาย วางเป้าหมายธุรกิจ และการใช้ข้อมูลทางบัญชีวิจัยทางด้านตลาด ส่วนภาครัฐบาลสามารถนำตัวเลขไปวางแผนด้านงบประมาณ การจัดเก็บภาษี วิเคราะห์ความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจของประเทศ (วรรณ วทวิวัฒน์, 2546: 11) ดังนั้นอาชีพนักบัญชีก็ไม่ต่างกับอาชีพแพทย์ นักกฎหมาย ที่ต้องมีจรรยาบรรณในวิชาชีพ ซึ่ง ณ ปัจจุบัน ซึ่งบทสรุป ของสมาชิวิชาชีพบัญชี ซึ่งเป็นองค์กรนิติบุคคลระดับประเทศได้ออกพระราชบัญญัติ พุทธศักราช 2547 ว่าด้วย จรรยาบรรณนักบัญชีที่ดีสรุปได้ ดังนี้

- 1) มีความซื่อสัตย์ สุจริต
- 2) มีความละเอียดรอบคอบ
- 3) รักษาความลับทางด้านบัญชีของหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง
- 4) ไม่นำเอกสารทางด้านบัญชีไปเผยแพร่ต่อบุคคลภายนอก โดยไม่ได้รับอนุญาต

1) มีความซื่อสัตย์ สุจริต ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง ผู้ที่มีความประพฤติตรงต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจ ไม่มีความลำเอียง ไม่ทุจริตคดโกง ทั้งทางตรงและทางอ้อม รู้หน้าที่การงานของตนเอง ปฏิบัติเต็มกำลังความสามารถ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ในพระพุทธศาสนา โดยพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 11 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 3 ทีฆนิกาย ปาฏิการวรรค เรื่องทุจจริต 3 และ สุจริต 3 ดังนี้

ทุจจริต 3 อย่าง

(1) กายทุจจริต	ความประพฤติชั่วทางกาย
(2) วจีทุจจริต	ความประพฤติชั่วทางวาจา
(3) มโนทุจจริต	ความประพฤติชั่วทางใจ

สุจริต 3 อย่าง

(1) กายสุจริต	ความประพฤติชอบทางกาย
(2) วจีสุจริต	ความประพฤติชอบทางวาจา
(3) มโนสุจริต	ความประพฤติชอบทางใจ (ที.ปา.(ไทย) 11/228/227)

ในความซื่อสัตย์สุจิตนั้น ในสำนวนสุภาษิตไทย จากบรรพบุรุษที่ได้กล่าวสั่งสอนเป็นคติสอนใจในการดำรงชีวิตแบบไทย ๆ ว่า “ซื่อกินไม่หมด คดกินไม่นาน” หรือ “ไม่คดเอาไว้ทำขอเหลืงงอเอาไว้ทำเคียว คนคดเพียงอย่างเดียว ทำอะไรไม่ได้” ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า ความหมายบ่งบอกว่า ผู้ใดกระทำการด้วยการงานใด ๆ นั้น ประกอบด้วยจิตใจที่ซื่อสัตย์สุจริตทั้งกาย วาจา ใจ คือ การกระทำด้วยกายไม่เอาเปรียบผู้อื่นกับเพื่อนร่วมงาน แม้แต่การทำงานคือการทำงานให้สมดุลกับค่าจ้างที่ได้รับ ไม่ล็กเล้กขโมยน้อย ถือเอาประโยชน์ส่วนร่วมเพื่อเป็นประโยชน์ส่วนตน ไม่กล่าววาจาว่าร้าย พูดจาโกหกเพื่อประโยชน์ส่วนตนต่อเพื่อนร่วมงานต่อผู้บังคับบัญชา หรือเจ้านาย สุดท้ายด้วยการมีจิตใจที่เคารพต่อเจ้านาย เคารพต่อกติกา กฎ ระเบียบ ข้อบังคับที่จัดทำขึ้นไว้ร่วมกัน ทำให้การทำงานในทีนั้น ๆ ในชีวิตตนเองนั้นดำเนินการได้นานตลอดจนชั่วชีวิต ผิดกับผู้ใดดำรงชีวิตในการทำงานต่าง ๆ ด้วยคิดคดไม่ปฏิบัติตนทั้งด้วยกาย วาจา ใจ จะทำให้ตนเองจะอยู่กับการงานนั้นไม่ยืดยาว มีอันต้องจากไป หรือต้องหางานใหม่ อยู่ล้าไป ไม่มีความเจริญ ไม่พบกับความมั่นคงในชีวิตและครอบครัว ดังในพุทธสุภาษิต ที่มีในพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรคและ ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ว่า “สจเจณ กิตติ ปโปติ ” แปลว่า “คนได้เกียรติ (ชื่อเสียง) เพราะความสัตย์.” (ส.ส.(บาลี) 15/246/303, (ไทย)15/246/353) ในพุทธสุภาษิตนี้ มีหมายความว่า คนเราจะมีเกียรติมีศักดิ์ศรีของ

ความเป็นคนขึ้นอยู่กับความ ซื่อสัตย์ คำว่าบรรลุนั้นหมายถึงการกระทำการงานใดที่ประกอบไปด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ทั้ง กาย วาจา ใจ แล้วผลลัพธ์ หรือสำเร็จผลของงานนั้นได้บรรลุเป้าหมายด้วยดีและเป็นประจักษ์แก่ผู้บังคับบัญชาหรือเจ้านายจนถึงผู้ร่วมงานจะต้องได้รับการให้เกียรติ ยกย่อง เกรงขาม และเกิดความไว้วางใจ เชื่อใจ ทำให้ชีวิตการทำงานเจริญรุ่งเรืองอย่างมีเกียรติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราโชวาท หนังสือวันเด็ก ปีพุทธศักราช 2531 ความว่า ซื่อสัตย์สุจริต มีความหมายว่า ความประพฤติดี ความประพฤติชอบ ประพฤติตรงและจริงใจไม่คิดคดทรยศ ไม่คดโกง และไม่หลอกลวง คนจะได้ชื่อว่ามีคุณสัจย์ ต้องมีความจริง 5 ประการ คือ

(1) จริงต่อการทำงาน หมายถึง ทำอะไรทำจริง มุ่งให้งานสำเร็จเกิดประโยชน์ส่วนตนหรือส่วนรวมได้จริง ๆ

(2) จริงต่อหน้าที่ หมายถึง ทำจริงในงานที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งเรียกว่า หน้าที่ ทำงานเพื่องาน ทำงานให้ดีที่สุด ไม่เลินเล่อ ไม่หละหลวม ไม่หลีกเลี่ยงบดบังคือหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ ต้องเอาใจใส่หน้าที่ให้งานสำเร็จเกิดผลดี

(3) จริงต่อวาจา หมายถึง การพูดความจริง ไม่กลับกลอก รักษาความสัตย์อย่างเคร่งครัด พูดจริงทำจริงตามที่พูด

(4) จริงต่อบุคคล หมายถึง มีความจริงใจต่อคนที่เกี่ยวข้อง ต่อมิตรและผู้ร่วมงานจริงใจต่อเจ้านายของตน เรียกว่า มีความจงรักภักดี จริงใจต่อผู้มีพระคุณ เรียกว่า มีความกตัญญูต่อบุคคล

(5) จริงต่อความดี หมายถึง มุ่งประพฤติแต่ความดีจนติดเป็นนิสัย เป็นบุคคลที่ประกอบด้วยคุณธรรม คือ หิริ ความละอายบาป ละอายใจต่อการทำชั่ว โอตตัปปะ ความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่ว (พระบรมราโชวาท, 2531)

จะเห็นได้ว่าเรื่องความสัตย์สุจริต ขออัญเชิญ พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ได้ยกมานี้ จะเห็นได้ว่า ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานของความดีเป็นทางของการปฏิบัติงาน ทุกอย่าง ทุกอย่างผู้ทำงานบัญชี จึงต้องฝึกฝนอบรมให้เกิดมีขึ้นในตนเองเสมอ

2) มีความละเอียดรอบคอบ จำเป็นมากในชีวิตการทำงานความละเอียดรอบคอบนับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะการทำงานทุกคนย่อมหวังให้เกิดผลที่ดีที่สุด ธุรกิจประสบความสำเร็จมากที่สุด การทำงานแบบคิดว่าทุกอย่างน่าจะดีที่สุดในตอนแรกไม่ได้ผ่านการตรวจสอบอย่างละเอียด ความประมาทย่อมอันตรายและหมายถึงโอกาสผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้น โดยเฉพาะงานบัญชี ต้องมีความถูกต้องชัดเจน ดังนั้น ผู้ทำบัญชี ต้องมีสติ และ สัมปชัญญะ สติคือ ความระลึกได้ นึกได้ สำนึกอยู่ไม่ปล่อยเหลือสัมปชัญญะ หมายถึง ความรู้ชัด รู้ชัดสิ่งที่นึกได้ ตระหนัก เข้าใจตามความเป็นจริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554 : 65) ความรู้ตัวทั่วพร้อมเป็นธรรมที่มีอุปการะ (ดูรายละเอียดใน ที.ปา. 11/378/290) คู่กับสติ เป็นธรรมที่เอื้อกับสติที่อยู่ 4 ลักษณะ

สาคตสัมปชัญญะ รู้ชัดว่ามีประโยชน์ หรือตระหนักในจุดหมาย คือ รู้ตัวตระหนักชัดว่าสิ่งที่กระทำนั้นมีประโยชน์ตามความมุ่งหมายอย่างไรหรือไม่ หรือว่า อะไรควรเป็นจุดมุ่งหมายของการที่เรากระทำอยู่นั้น เป็นประโยชน์ต่อองค์มากมาย พึงรักษา โดยไม่ประมาท

สัมปายสัมปชัญญะ คือรู้ชัดว่าเป็นสปปายะ หรือตระหนักในความเหมาะสมแก่กุศล คือรู้ตัวตระหนักชัดว่าสิ่งของนั้น การกระทำนั้น ที่ที่จะไปนั้น เหมาะกันกับตน เกื้อกูลแก่สุขภาพ แก่กิจเอื้อต่อการสละละลดแห่งอกุศลธรรมและการเกิดขึ้นเจริญงอกงามแห่งกุศลธรรม จึงใช้ จึงทำ จึงไป หรือเลือกให้เหมาะสม

โคจรสัมพันธ์ รัชต์ว่าเป็นโคจร หรือตระหนักในแผนงานของตน คือ รู้ตัวตระหนักชัดเจนตลอดเวลาถึงสิ่งที่ตนทำ หน้าที่ เป็นตัวงาน เป็นจุดของเรื่องที่ตนกระทำ ไม่ว่าจะไปไหนหรือทำอะไรอื่น ก็รู้ตัวตระหนักอยู่ ไม่ปล่อยใจให้เลื่อนหายไป มิใช่ว่าพอทำอะไรอื่น หรือไปพบสิ่งอื่นเรื่องอื่น ก็เกิดเพร็ดไปกับสิ่งนั้นเรื่องนั้น

สัมโมหสัมพันธ์ รัชต์ว่าไม่หลง หรือตระหนักในตัวเนื้อหาสาระของตนเอง ไม่หลงไหลพัวพันเพื่อน คือเมื่อไปไหน ทำอะไร ก็รู้ตัวตระหนักชัดในการเคลื่อนไหว หรือในการกระทำนั้น และในสิ่งที่กระทำนั้น ไม่หลง ไม่สับสนงะงะพัวพันเพื่อน เข้าใจล่วงตลอดไปถึงตัวสถานะในการกระทำที่เป็นไปอยู่นั้น ว่าเป็นเพียงการประสมกันขององค์ประกอบและปัจจัยต่าง ๆ ประสานหนุนเนื่องกันขึ้นมาให้ปรากฏ เป็นอย่างนั้น หรือสำเร็จกิจนั้น ๆ รู้ทันสมมติ ไม่หลงสภาวะเช่นยึดเห็นเป็นตัวตน โดยสาระ คือ ความรู้ตระหนัก ในเรื่องราว เนื้อหา สาระ และสภาวะของสิ่งที่ตนเกี่ยวข้องหรือกระทำอยู่นั้น ตามที่เป็นจริงโดยสมมติสัจจะ หรือตลอดถึงโดยปรมาตมสัจจะ มิใช่พรวดพราดทำไป หรือสักว่าทำ มิใช่ทำอย่างมกมายไม่รู้เรื่อง และไม่ถูกหลอกให้ลุ่มหลงหรือเข้าใจผิดไปเสียด้วยความพรัมว หรือด้วยลักษณะอาการภายนอกที่ยั่วยุ หรือเย้ายวน เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2554 : 433)

นอกจากความซื่อสัตย์สุจริตที่จำพาให้ชีวิตการทำงานเจริญรุ่งเรืองนั้น ผู้ปฏิบัติงานจำเป็นต้องมีหลักพุทธธรรม ที่คู่เหมาะกับความละเอียดรอบคอบ ของนักการการเงินการบัญชีที่จะต้องนำมาเป็นข้อคิดข้อปฏิบัติสำนึกในการทำงาน คือ คุณธรรมเรื่องอิทธิบาท 4 ซึ่งในคุณธรรมข้อนี้ท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) อธิบาย และให้ความหมายไว้ว่า

อิทธิบาท 4 (ที.ปา. 11/231/233., อภิ.วิ. 35/505/292) หมายถึง คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย

(1) ฉันทะ หมายถึง ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักงานของตนที่ทำการทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลงานของเราดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

(2) วิริยะ หมายถึง ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง ตามสมควร ไม่ประเปลืองละเลย ให้เสียงาน

(3) จิตตะ หมายถึง ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป มีความมั่นคงกับงาน

(4) วิมังสา หมายถึง ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อสงสัยหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง และคำว่า วิมังสา นี้เอง จึงเหมาะสมกับคำว่า ละเอียดรอบคอบ ของนักการบัญชี ควรคำนึงและนำไปปฏิบัติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), : 160)

3) รักษาความลับทางด้านบัญชีของหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ในข้อนี้ เป็นเรื่องความมั่นคงขององค์กรเป็นเรื่องสำคัญมากยิ่งขึ้นในวงการธุรกิจมีความแข่งขันกันสูง ข้อมูลของขององค์กรเป็นสิ่งที่ควรระมัดระวัง ผู้ทำหน้าที่ดูแลข้อมูลต้องมีความหนักแน่นไม่เปิดเผยข้อมูลให้แก่บุคคลที่ไม่เกี่ยวข้อง เพราะจะทำให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวง และหัวข้อทางพุทธธรรมที่เหมาะสมและควรน่าจะประยุกต์เข้ากับกันได้คือ เรื่องของ สัจจะ ที่มาในหัวข้อ ฆราวาสธรรม (ดูรายละเอียดใน ส.ส. 15/845/316;) ที่แปลว่า ธรรมของผู้ครองเรือน ประกอบด้วย 2 คำ "ฆราวาส" แปลว่า ผู้ดำเนินชีวิตในทางโลก, ผู้ครองเรือน และ "ธรรม" แปลว่า ความถูกต้อง, ความดีงาม, นิสัยที่ดีงาม, คุณสมบัติ,

ข้อปฏิบัติ ฆราวาสธรรม แปลว่า คุณสมบัติของผู้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตทางโลก ประกอบด้วยหลักธรรม 4 ประการ คือ

(1) สัจจะ แปลว่า ความจริง, ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริ่งใจ พุดจริง ทำจริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) : 114) ดังนั้นนักการบัญชี จึงจำเป็นต้องมีสัจจะ ความจริงใจ มีความซื่อสัตย์เป็นพื้นฐาน การที่คนมีสัจจะจะเป็นการปลูกนิสัยความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นในตัวเอง เป็นคนหนักแน่นมั่นคง รักษาไว้ซึ่งข้อมูลได้ดี ทำให้มีความเจริญก้าวหน้าในการประกอบหน้าที่การงาน ได้รับการเคารพยกย่อง เป็นคนที่หน้าเชื่อถือ

(2) ทมะ แปลว่า การฝึกฝน, การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว, รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา ดังนั้น การเป็นบัญชี ต้องหมั่นฝึกฝน ปลูกฝังนิสัยรักการฝึกฝนตนให้เกิดขึ้นในตัวเองจะทำให้เป็นคนมีความสามารถในการทำงาน จะทำให้ไม่พยามก่อเวรกับผู้อื่น สามารถ ยับยั้งตนเองไม่ให้หลงไปทำผิดซึ่งจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อตนเอง และองค์กรได้ การฝึกตน ข่มจิต และรักษาใจ บังคับตัวเองเพื่อลดและละกิเลส และรักษา สัจจะ

(3) ขันติ แปลว่า ความอดทน, ตั้งหน้าทำหน้าทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) : 114) ดังนั้น ความอดทน เป็นที่ควรมี และละลืออยู่เสมอ ในการปฏิบัติงานต่ออุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ จะทำให้ ทำงานได้ผลดี อดทนกับคำพูดหรือการกระทำของผู้อื่น ที่จะอุปสรรคต่อการทำงาน

(4) จาคะ แปลว่า ความเสียสละ, สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ใจกว้าง พร้อมทั้งจะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมทั้งจะร่วมมือช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว นั้นหมายถึง การนิยเสียสละให้เกิดขึ้นในเองของนักการบัญชี นักประโยชน์อันเป็นส่วนร่วมเป็นหลัก ไม่เห็นประโยชน์ส่วนตน ทำให้ ส่วนร่วมเสียหาย

4) ไม่นำเอกสารทางด้านบัญชีไปเผยแพร่ต่อบุคคลภายนอก โดยไม่ได้รับอนุญาต

ในข้อนี้เป็นสิ่งจำเป็นที่ควรลึกลึกถึงอยู่เสมอ บ่งบอกถึงเป็นตัวตน หรือเอกลักษณ์ ของนักการบัญชีโดยตรง การที่นำข้อมูลทางด้านการบัญชีไปเผยแพร่ต่อบุคคลภายนอก โดยไม่ได้รับอนุญาต จากผู้บังคับบัญชา ของนักการบัญชี ถือว่าเป็นบุคคลที่ทำลายวิชาชีพ และดูถูกวิชาชีพของตนเองอย่างไม่น่าให้อภัย ดังนั้น หลักพุทธธรรม ที่เหมาะสม และควรยึดถือปฏิบัติ คือ หิริ โอตตัปปะ หรือโลกบาลธรรม เรียกอีกอย่างว่าธรรมคุ้มครองโลก (ดูรายละเอียดใน(ไทย) อก.ทุก. 20/255/655 และข.อิตติ. 25/220/257) ธรรมคุ้มครองโลก คือ ปกครองควบคุมใจมนุษย์ไว้ให้อยู่ในความดี มิให้ละเมิดศีลธรรม และให้อยู่กันด้วยความเรียบร้อยสงบสุข ไม่เดือดร้อนสับสนวุ่นวาย มี 2 คือ 1) หิริ ความละอายบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว 2) โอตตัปปะ ความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่วและผลของกรรมชั่ว (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) : 65)

หิริ ความละอาย และโอตตัปปะ ความเกรงกลัว รวมกันแล้วหมายถึงความละอายและเกรงกลัวต่อบาปนั่นเอง หลักธรรมและหลักการนี้จะคอยเป็นหลักกระตุ้นเตือนเมื่อเราจะประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่ไม่เป็นกุศล ถ้าเรามีหลักธรรมนี้อยู่ในใจ เราจะมีสำนึกและละการกระทำนั้นเสีย ถ้าเราแยกวิเคราะห์ตามหลักภาษาแล้ว เราจะสามารถแยกหลักธรรมนี้ออกได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ (1) หิริ หมายถึงความละอายต่อความชั่วของเรา ความละอายเมื่อตัวเรากำลังเดินไปสู่แนวทางที่ผิด เดินไปแนวทางเสื่อม หรือแม้กระทั่งความอายที่จิตใจของเราเองคิดหรือเขาไปในทางที่ผิดคิดไปในทางอูญกุล

(2) โอดัปปะ หมายถึง ความเกรงกลัวต่อบาปที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตนเองกลัวเสียยิ่งกว่าเห็นสิ่งอันตรายใด ๆ ความเกรงกลัวต่อบาปนี้เป็นความกลัวบาปที่เห็นด้วยใจ กลัวด้วยจิตใจภายในของตนเอง กลัวบาปนั้น ๆ จะกลับมาหลอกหลอนและทิ่มแทงใจตน ดังนั้นคนที่มีโอดัปปะจะไม่ยอมทำบาปใด ๆ เลย หิริโอดัปปะ ถือว่าเป็นโลกपालธรรม ซึ่งหมายถึงธรรมที่รักษาคุ้มครองโลกทำให้หมู่สัตว์ (รวมถึงมนุษย์) อยู่ร่วมต่อกันอย่างปกติสุขตามสมควร นอกจากจะเรียกว่าเป็นโลกपालธรรมแล้วยังถือว่าเป็นเทวธรรม ซึ่งหมายถึงธรรมที่จะสร้างคนให้เป็นเทพบุตรเทพธิดาด้วยร่างกายที่เป็นมนุษย์นั่นเอง คนที่มีหิริโอดัปปะนอกจากจะเป็นคนที่ไม่ยอมทำบาปแล้ว ยังเป็นคนที่มีสติเตือนตัวเองตลอดเวลาไม่ว่าจะกระทำการใด ๆ (พระโสภณคณาภรณ์, 2522 : 166-171)

บทสรุป

วิชาชีพการเงินการบัญชี เป็นวิชาชีพที่ไม่ค่อยโดดเด่นในวงสังคมแต่เป็นงานที่ผู้กระทำต้องมีความรับผิดชอบค่อนข้างสูง ละเอียดยรอบคอบ แม่นยำ ซื่อตรง ชัดเจน โปร่งใส เป็นที่น่าเชื่อถือไว้วางใจ และเป็นผู้เบื้องหลังของแต่ละหน่วยงาน ความสำเร็จทั้งหลาย จึงถือได้ว่าเป็นกลุ่มบุคคลผู้ปฏิบัติงานผู้ปิดทองหลังพระของระบบงานบัญชีของทุกองค์กร ถือเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งของความสำเร็จของการดำเนินงานและการดำเนินธุรกิจขององค์กร นักการเงินการบัญชีเป็นวิชาชีพการบัญชี มีความรับผิดชอบค่อนข้างสูง ละเอียดยรอบคอบ แม่นยำ ในด้านตัวเลขและเอกสาร ซื่อตรง ชัดเจน โปร่งใส เป็นที่น่าเชื่อถือไว้วางใจ ความละเอียดยรอบคอบ ถูกต้อง ยึดตามระเบียบระบบเป็นที่ยอมรับตามมาตรฐานของการบัญชี

ฉะนั้น การเป็นนักการบัญชีที่พึงประสงค์ต้องยึดหลักการ 4 ประการ คือ 1. มีความซื่อสัตย์สุจริต 2. มีความละเอียดยรอบคอบ 3. รักษาความลับทางด้านบัญชีของหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง 4. ไม่นำเอกสารทางด้านบัญชีไปเผยแพร่ต่อบุคคลภายนอก โดยไม่ได้รับอนุญาต หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกื้อหนุนส่งเสริม ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ แห่งหลักทั้ง 4 ประการ ประกอบด้วยสุจริต 3 อย่าง, ธรรมที่มีอุปการะ, อิทธิบาท 4, ฆราวาสธรรม 4, หิริ โอดัปปะ นักการเงินการบัญชีที่ดี ที่พึงประสงค์ต้องยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อการจัดการ ควบคุม ดูแล ตรวจสอบ และรายงานฐานะทางการเงิน และรายละเอียดอื่น ๆ ด้านการบัญชีของ บริษัท องค์กร สถานประกอบการ นักการเงินการบัญชีต้องมีความรู้ ทักษะ ความสามารถและมีคุณธรรม เป็นผู้ที่ทรงไว้ซึ่งความซื่อสัตย์ ซื่อตรง รักษาจรรยาบรรณของนักบัญชีอย่างเที่ยงตรง พัฒนาตนเองและองค์กรให้เจริญก้าวหน้า ด้วยปฏิบัติตนเป็นผู้เบื้องหลัง หรือควบคุมกันอย่างมีคุณค่า หรือเปรียบเสมือนผู้ปิดทองหลังพระ โดยประพฤติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา การเป็นผู้ปิดทองหลังพระทำให้องค์พระโดยสมบูรณ์และสวยงาม จึงเสมอเหมือนนักการเงินการบัญชีผู้อยู่เบื้องหลังแห่งความสำเร็จองค์กรเช่นกัน

บรรณานุกรม

- ดวงสมร อรพินท์ และคณะ. (2555). **การบัญชีการเงิน**. พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพฯ : บริษัท วี.พี. (1991) จำกัด.
- ธำรี หิรัญศรี และคณะ. (2548). **การบัญชีขั้นต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทจุฬพบลีซซิ่ง จำกัด.

- พระไตรปิฎกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 16, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 20, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก.
- พระโสภณคณาภรณ์. (2522). **ตอบปัญหาทางพระพุทธศาสนา 2**. กรุงเทพฯ.
- ไพบูลย์ ผจงวงศ์. (2548). **การบัญชีเพื่อการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์แสงดาว จำกัด.
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 127 ตอนพิเศษ 127 ง. (2553). **สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์ ข้อบังคับสภาวิชาชีพบัญชี (ฉบับที่ 19) เรื่อง จรรยาบรรณของผู้ประกอบวิชาชีพบัญชี**.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- วรรณ วาศวิวัฒน์. (2546). **บัญชีเบื้องต้น 1**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เอมพันธ์.
- วิไล วีระปรีย และคณะ. (2553). **ระบบบัญชี**. พิมพ์ครั้งที่ 25, กรุงเทพฯ : บริษัทด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.

วัดกับศูนย์กลางการเรียนรู้และพัฒนาของชุมชน
Temple with the center of learning and development
of the community

พระอธิการสุรศักดิ์ สุขุมโล (คงเมือง)

Phra Atikansurasak Sukhumalo (khongmuang)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Chaiphum Buddhist College

วันที่รับบทความ (Received) : 13 มีนาคม 2563

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 25 มีนาคม 2563

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 16 เมษายน 2563

บทคัดย่อ

ในสมัยโบราณวัดเป็นสถานที่รวมจิตใจของคนไทย นอกจากนั้น วัดยังเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่คนในสมัยก่อน เพราะแต่ก่อนยังไม่มีโรงเรียน ก็เลยใช้วัดเป็นที่ให้ความรู้แก่เด็ก โดยมีพระเป็นผู้อบรมสั่งสอนและวัดยังเป็นที่พักผ่อนของคนเพื่อเป็นที่ประชุมหรือเพื่อเป็นที่ชำระจิตใจของผู้คน นับได้ว่าในสมัยก่อนวัดมีอิทธิพลมากต่อคนไทยจนมาถึงในยุคสมัยปัจจุบัน วัดก็ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยมาช้านาน ซึ่งวัดจะเป็นที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าต่าง ๆ ไว้มากมาย นอกจากนี้วัดก็ยังเป็นศูนย์รวมความเชื่อต่าง ๆ ทางไสยศาสตร์ของชาวพุทธซึ่งเป็นความเชื่อของแต่ละบุคคล หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ใช้คุณธรรมและสติปัญญาในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองและร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาชุมชน พัฒนาสังคม และพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

คำสำคัญ: วัด, ศูนย์กลางการเรียนรู้, พัฒนาชุมชน

Abstract

In ancient times, the temple was a place of Thai mind. Besides the temple is also a place to educate people in the past. But before there was no school. I used to measure as a child. He is a preacher. And the temple is also a gathering of people for a meeting or for the purification of the hearts of the people. It has been in the past that the temples have had a great influence on Thais until the present time. The temple is also the center of the Thai people for a long time. The temple is a collection of teachings of the Buddha. In addition, the temple is a center of Buddhist beliefs, superstition, which is the belief of the individual. The principles of Buddhism are focused on the development of people as well as the quality of their physical and

mental health. Use morality and wisdom in the way of life to develop themselves and cooperate to develop the community. And develop the country to prosper.

Keyword: Temple, center of learning, development of the community

บทนำ

วัด คือ สถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมทางศาสนาของผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ในประเทศไทย ภายในวัดจะมี กุฏิ ซึ่งใช้เป็นเป็นที่อาศัยของนักบวชในศาสนาพุทธซึ่งก็คือ พระสงฆ์ อีกทั้งยังมีเจดีย์ พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ เมรุ ซึ่งใช้สำหรับประกอบศาสนพิธีต่าง ๆ เช่น การเวียนเทียน การสวดมนต์ การทำสมาธิ วัดโดยส่วนใหญ่นิยมแบ่งเขตภายในวัดออกเป็นสองส่วนคือ พุทธาวาส และสังฆาวาส โดยส่วนพุทธาวาสจะเป็นที่ตั้งของสถูปเจดีย์ อุโบสถ สถานที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และส่วนสังฆาวาส จะเป็นส่วนกุฏิสงฆ์สำหรับพระภิกษุสงฆ์สามเณรจำพรรษา และในปัจจุบันแทบทุกวัดจะเพิ่มส่วน ฌาปนสถานเข้าไปด้วย เพื่อประโยชน์ในด้านการประกอบพิธีทางศาสนาของชุมชน เช่น การฌาปนกิจศพโดยในอดีตส่วนนี้จะเป็นป่าช้า ซึ่งอยู่ติดหรือใกล้วัด ตามธรรมเนียมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่กลุ่มฌาปนสถานในวัดพุทธศาสนาในประเทศไทยจะตั้งอยู่บนพื้นที่ ๆ เป็นป่าช้าเดิม

พระอารามหลวง

วัดในประเทศไทยแบ่งได้เป็นสองประเภทใหญ่ ได้แก่ พระอารามหลวง หรือวัดหลวง คือวัดที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้างหรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้าจำนวนในบัญชีเป็นพระอารามหลวง และวัดราษฎร์ คือวัดที่ได้รับพระราชทานที่วิสุงคามสีมา แต่ไม่ได้เข้าบัญชีเป็นพระอารามหลวง หรือวัดที่พุทธศาสนิกกร่วมใจบริจาคทรัพย์และที่ดินถวายเป็นสังฆาราม

การจัดลำดับชั้นของพระอารามหลวงมีดังต่อไปนี้

1. พระอารามหลวงชั้นเอก มีสามชนิด ได้แก่ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร และวรมหาวิหาร
2. พระอารามหลวงชั้นโท มีสี่ชนิด ได้แก่ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร วรมหาวิหาร และวรวิหาร
3. พระอารามหลวงชั้นตรี มีสามชนิด ได้แก่ ราชวรวิหาร วรวิหาร และสามัญ (ไม่มีสร้อยต่อท้าย) (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549 : 3-5)

วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

วัดในปัจจุบันมีมากกว่าสามหมื่นวัดทั่วประเทศ วัดบางวัดก็เป็นวัดหลวง บางวัดก็เป็นวัดราษฎร์ ขนาดแตกต่างกันไป บางวัดอยู่ในชนบท แต่บางวัด ตั้งอยู่ในเมือง มีความเจริญทางวัตถุสูง บางวัดมีรายได้มาก แต่บางวัด มีรายได้น้อย บางครั้งถึงขั้นขาดแคลน บางวัดมีมานานแล้ว บางวัดเพิ่งสร้างใหม่ บางวัดดูยิ่งใหญ่อลังการ บางวัดก็ดูเก่าขาดการดูแล บางวัดจัดให้ดูคล้ายสวนป่าธรรมชาติ แต่บางวัดเต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ บางวัดประชาชนอยากเข้าไปบวช ปฏิบัติ ศีลภาธรรม แต่บางวัดคนไม่อยากจะเข้าไปเพราะวุ่นวายสับสนบางวัดดูสะอาด สงบ ร่มรื่น ให้ความสว่างทางจิตใจและปัญญา วัดบางวัดก็เป็นที่พักของประชาชนเป็นศูนย์กลางของชุมชนวัดจะดำรงไว้ซึ่งความเป็นวัด (วัด-วัตร-วัฒนธรรม) ได้อย่างถูกต้องจะต้องอาศัยหลักการของพระพุทธศาสนา ที่ประกอบด้วยองค์ 3 ของไตรสิกขา คือ

1. สะอาด ด้วยหลักการของพระพุทธศาสนา คือ ศีล
2. สงบ ด้วยหลักการของพระพุทธศาสนา คือ สมาธิ
3. สว่าง ด้วยหลักการของพระพุทธศาสนา คือ ปัญญา

ในอดีตวัดถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน รวมทั้งคนในชุมชนรอบ ๆ วัดยังใช้วัดเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์ และทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น การประชุมหมู่บ้าน การประชุมราชการ หรือให้วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ แต่ในปัจจุบันท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม วัฒนธรรมตะวันตกที่ไหลบ่าเข้ามาสู่สังคมไทย ทำให้เด็ก เยาวชน และประชาชน หันไปยึดติดในวัตถุนิยมมากเกินไป เป็นผลให้คนห่างไกลจากวัดโดยไม่รู้ตัว วัดจึงได้ลดบทบาทจากในอดีต สังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านต่าง ๆ มีวัดประจำหมู่บ้านของตนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งถือว่าเป็นสมบัติรวมของคนทั้งหมู่บ้าน วัดจึงเป็นศูนย์รวมประชาชนและมีบทบาทดังต่อไปนี้

- 1) เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านจะส่งบุตรมารับการ ฝึกอบรม ทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ
- 2) เป็นสถานสงเคราะห์ บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจน ได้มา อยู่ อาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ
- 3) เป็นสถานพยาบาล รักษาคนเจ็บป่วยตามแผนโบราณ
- 4) เป็นที่พักคนเดินทาง
- 5) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านพบปะสังสรรค์ และพักผ่อนหย่อนใจ
- 6) เป็นสถานที่บันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับ ชาวบ้าน
- 7) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ พระสงฆ์เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ
- 8) เป็นศูนย์กลางศิลปะและวัฒนธรรม วัดเป็นที่รวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติ ซึ่งเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์
- 9) เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ที่ชาวบ้านได้ใช้ร่วมกัน เมื่อมีงานวัดหรือยืมไปใช้เมื่อตอนมีงานบ้าน
- 10) เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน จะเรียกลูกบ้านมาประชุม เพื่อบอกแจ้งกิจกรรมต่าง ๆ
- 11) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่อง ผูกพันกับชีวิตของคนในระยะต่าง ๆ ของชีวิต

วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์เป็นตัวแทน ของวัด ในการแสดงบทบาทต่าง ๆ เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือ และการร่วมมือกันให้เกิดความสามัคคีความเป็นระเบียบเรียบร้อย นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาท สำคัญในการควบคุมทางสังคมในระดับประเทศ ด้วยเพราะพระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือ ของบุคคล ทุกชั้นในสังคมตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาถึงประชาชนทั่วไป ปัจจัยที่เชิดชูฐานะ ของพระสงฆ์ ในสังคมคือ

- 1) ความบริสุทธิ์
- 2) ความเสียสละบำเพ็ญประโยชน์
- 3) ความเป็นผู้นำทางสติปัญญา

วัดอื่น ๆ ทั้งในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน ภาคใต้ และในกรุงเทพมหานคร วัดต่าง ๆ เหล่านี้สามารถนำบทบาทหน้าที่ของวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นที่พึ่งของประชาชน เป็นแหล่งศึกษาสำหรับการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนเปรียบประดุจคนไทยมีศูนย์รวมใจคือในหลวง ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัด มีความแนบแน่นต่อกัน
2. กิจกรรมของวัดกับชุมชนเป็นกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อกัน
3. บรรยากาศของวัดทั้งพระเณร สถานที่ พิธีกรรม เป็นที่ศรัทธาของประชาชน
4. กิจกรรมที่ทางวัดจัดขึ้นนั้นส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน
5. วัดทำบทบาทหน้าที่ถูกต้อง ในด้านการบริหาร การจัดการวัด การปรับปรุงวัด และการพัฒนาวัดให้เป็นที่ยึดเป็นศูนย์กลางชุมชนได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2543 : 29)

ความสำคัญของวัดที่มีต่อวิถีชีวิตของคนไทย

สังคมไทยเคารพศรัทธาต่อพระภิกษุมาก เนื่องจากเชื่อว่า พระภิกษุ นั้นเป็นผู้มีความรู้มากกว่าฆราวาส เป็นผู้ทรงศีล ย่อมพูดแต่สิ่งเท็จจริง และเป็นครูบาอาจารย์ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนที่มีต่อวัดจึงผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของ ทุกคนนับแต่เกิดจนตาย คำสั่งสอนจึงได้รับความเชื่อถืออย่างไร้ความคลางแคลงใจ ดังนั้นพระสงฆ์จึงกลายเป็นที่พึ่งของสังคมในทุกๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นทางที่เป็นมงคลและอัปมงคล

ส่วนวัดนั้นเป็นสถานที่รับใช้บริการงานประเพณีการทำบุญต่าง ๆ เพื่อให้เกิดกุศลบุญแก่ฆราวาส เนื่องในวันสำคัญทางศาสนาซึ่งมีอยู่แทบตลอดทั้งปี รวมทั้งเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ชุมชน นับแต่การบวชเณรจนถึงบวชเป็นพระภิกษุ สถานที่ให้ความสงบเยือกเย็นทางใจ เช่น การแสดงพระธรรมเทศนา การฝึกปฏิบัติ ธรรม สมาธิ เป็นสถานที่ชุมนุมของสังคมทุกกาลวาระ เช่น การประชุมกรรมการหมู่บ้าน งานเทศกาลรื่นเริงที่มีการ ออกร้าน มิมหรสพต่าง ๆ และวัดยังเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมเนื่องในการตาย เช่น การตั้งศพสวดพระอภิธรรม การเผาศพ เป็นต้น

วัดในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนและของสังคมจึงมีความสำคัญและบทบาทหน้าที่ดังนี้คือ

1. วัดในฐานะตัวแทนความเจริญและความมั่นคงของแผ่นดิน
2. วัดในฐานะสถาบันผู้สืบทอดศาสนาให้ยั่งยืน
3. วัดในฐานะสถานที่ให้การศึกษา
4. วัดในฐานะที่พึ่งทางกายและใจของสังคม
5. วัดในฐานะศูนย์รวมของศิลปกรรม (ชัยมงคล ศรีทองแดง, 2552)

ภาระหน้าที่ของพระสงฆ์

พระพุทธองค์ได้มอบหมายภาระหน้าที่ไว้ให้กับพระภิกษุสงฆ์ 2 ประการ หน้าที่เรียกว่าธรรมาคือ คณธรรมา และวิปัสสนาธรรมา

ประการแรก คณธรรมา คือ หน้าที่ว่าด้วยการศึกษา การศึกษาเล่าเรียน และการศึกษาอบรม คงไม่ใช่การศึกษาเล่าเรียนเพียงอย่างเดียว การศึกษา และการศึกษาอบรม การศึกษาเล่าเรียนคือ การศึกษาในชั้นเรียน เรียนนักธรรมตรี โท เอก เรียนบาลีประโยค 1-2 ถึงป.ธ.9 เรียน ม.1 ถึง ม.ปลาย ในระดับอุดมศึกษาปี 1 ถึง ปี 4 อย่างนี้เรียกศึกษาเล่าเรียน ส่วนการเรียนนอกจากนี้ ได้แก่ การ

สัมมนาระยะสั้น 1 วันจบ 2 วันจบ อย่างนี้เรียกว่าการศึกษาอบรมเป็นงานคันธธุระเหมือนกับการเพิ่มพูนความรู้และสติปัญญา

ประการที่สอง คือ วิปัสสนาธุระ ได้แก่การลงมือปฏิบัติ ลงมือปฏิบัติไปจนกว่าจะเกิดความรู้ 3 ชั้น คือ รู้จำ รู้แจ้ง และรู้จริง รู้จำถอดใจความมาจากปริยัติ คือการเรียนตามตำรา เพื่อให้มีความจำจำได้มาก หลักของการปริยัติเขาเน้นตัวนี้ รู้จำ รู้แจ้ง ก็คือ การลงมือทำ เอาความรู้ที่ได้จากการเรียนไปปฏิบัติคือไปปรับใช้ในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยการดำเนินภารกิจต่าง ๆ เมื่อลงมือทำงานจะเกิดความรู้ขึ้นมาชนิดหนึ่ง ซึ่งความรู้ชนิดนั้นเป็นความรู้จากการปฏิบัติ ไม่ใช่ความรู้ทางวิชาการ มีลักษณะที่พิเศษแตกต่างกันออกไป จะทำให้เราเกิดความเชื่อมั่นมั่นแน่นยำ แน่นอน ทำให้เกิดความแจ่มชัดผลของการศึกษาเล่าเรียนขึ้นมา และต่อไปก็จะได้ความรู้ที่สูงขึ้นไปกว่านั้นอีกชั้นหนึ่งคือ ความรู้จริง ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ หมายถึง การรู้จริง ตามสภาวะความเป็นจริง

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย

1. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ชาวไทยส่วนใหญ่นับถือ ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศร้อยละ 95 นับถือพระพุทธศาสนาสืบต่อมาจากบรรพบุรุษไทย นับตั้งแต่ไทยมีประวัติศาสตร์ชัดเจนชาวไทยก็นับถือพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว หลักฐานโบราณ ได้แก่ โบราณสถานที่เป็นศาสนสถานโบราณวัตถุ เช่น พระธรรมจักร ใบเสมา พระพุทธรูป ศิลาจารึก เป็นต้น แสดงว่าผู้คนในดินแดนไทยรับนับถือพระพุทธศาสนา (ทั้งนิกายเถรวาทและมหายาน) มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาช้านานแล้ว

2. พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย เนื่องจากชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนา มาช้านาน จนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทยกลายเป็นรากฐานวิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและศีลธรรม ดังนี้

1) วิถีชีวิตของคนไทย คนไทยมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ การแสดงความเคารพ การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญูกตเวที การไม่อาฆาตหรือมุ่งร้ายต่อผู้อื่น ความอดทน และการเป็นผู้มีอารมณ์แจ่มใส รื่นเริง เป็นต้น ล้วนเป็นอิทธิพลจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ซึ่งได้หล่อหลอมให้คนไทยมีลักษณะเฉพาะตัว เป็นเอกลักษณ์ของคนไทยที่นานาชาติยกย่องชื่นชม

2) ภาษาและวรรณกรรมไทย ภาษาทางพระพุทธศาสนา เช่น ภาษาบาลีมีอยู่ในภาษาไทยจำนวนมาก วรรณกรรมไทยหลายเรื่องมีที่มาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรภูมิภพในสมัยสุโขทัย กาพย์มหาชาติ นันทโศภนทศสูตรคำหลวง พระมาลัยคำหลวง ปุณณวาทคำฉันท์ในสมัยอยุธยา เป็นต้น

3) ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ประเพณีไทยที่มาจากความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีอยู่มากมาย เช่น การอุปสมบท ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีชักพระ เป็นต้น กล่าวได้ว่าขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย

4) ศิลปกรรมไทย พระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดของศิลปะแขนงต่าง ๆ วัดเป็นแหล่งรวมศิลปกรรมไทย ทางด้านสถาปัตยกรรม เช่น รูปแบบการสร้างเจดีย์ พระปรางค์ วิหาร ที่งดงามมาก เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) กรุงเทพมหานคร ประติมากรรม ได้แก่ งานปั้นและหล่อ

พระพุทธรูป เช่น พระพุทธรูปในสมัยสุโขทัย พระพุทธรูปชินราช วัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก จิตรกรรม ได้แก่ ภาพวาดฝาผนังและเพดานวัดต่าง ๆ เช่น จิตรกรรมฝาผนัง วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร

3. พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของสังคมไทย พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์กลางของความเคารพศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ให้คนไทยประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม นอกจากนี้ วัดยังเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมของชุมชน สร้างความสามัคคีในชุมชน

4. พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการพัฒนาในการพัฒนาชาติไทย หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาคนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ใช้คุณธรรมและสติปัญญาในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองและร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาชุมชน พัฒนาสังคม และพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง นอกจากนี้พระสงฆ์หลายท่านยังมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำชุมชนพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวไทยได้บวชเรียนในพระพุทธศาสนา ได้ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนดี เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชาติไทย

5. พระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในสามสถาบันหลักของชาติไทย สถาบันหลักของชาติไทยที่คนไทยทุกคนให้ความเคารพนับถือ ประกอบด้วยชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญไทยได้กำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ หมายถึง พระประมุขของชาติไทยที่ทรงนับถือพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศและยังเป็นอัครศาสนูปถัมภก คือ ทรงให้ความอุปถัมภ์ศาสนาทุกศาสนาในประเทศไทย

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย

สถาบันพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งของสังคมไทย คนไทยต่างให้การยอมรับนับถือมาตั้งแต่โบราณกาล และมีการสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก

เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานมั่นคงในสังคมไทย วัดและพระสงฆ์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนไทย วัดจึงได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดเป็นศูนย์กลางของการอบรมสั่งสอนจริยธรรม เป็นสถาบันสำคัญทั้งในด้านการศึกษา สังคม และเป็นบ่อเกิดของศิลปสาขาต่าง ๆ ส่วนพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาที่ได้รับการยกย่องในสังคม ในฐานะเป็นผู้ทรงคุณธรรมควรแก่การเคารพและเชื่อฟังซึ่งสรุปได้ ดังนี้

ด้านการศึกษา วัดเป็นสถานศึกษาเล่าเรียน โดยพระภิกษุสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้อบรมสั่งสอนให้ความรู้ แม้ในปัจจุบัน พระสงฆ์ก็ยังทำหน้าที่สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

ด้านสังคม วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นที่ชุมนุม เพื่อทำบุญฟังพระธรรมเทศนา ตลอดจนการพบปะสังสรรค์ พระสงฆ์เป็นตัวแทนของสถาบันพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน

ด้านศิลปกรรม วัดเป็นที่รวมแห่งศิลปกรรมประเภทต่าง ๆ เช่น ประติมากรรมปูนปั้น ศิลปกรรมแกะสลักไม้ จิตรกรรมฝาผนัง ตลอดจนถาวรวัตถุต่าง ๆ ที่ศิลปินไทยได้ถ่ายทอดไว้ที่โบสถ์ วิหาร เจดีย์ องค์พระพุทธรูป ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสภาพแวดล้อมที่กว้างขวางและครอบคลุมสังคมไทย

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยพบว่าประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ เป็นที่ตั้งมั่นของพระพุทธศาสนามาเป็นเวลายาวนาน คำสอนของพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ไปทุกภูมิภาคของประเทศและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนจนก่อให้เกิดขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา จนกลายมาเป็นสมบัติของชาติให้พุทธศาสนิกชนได้เกิดความภาคภูมิใจ

พระพุทธศาสนาจึงมีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันอย่างใกล้ชิดอยู่แล้วโดยปริยาย แม้มรรยาทต่าง ๆ ที่คนไทยถูกสอนให้เคารพอาวสุ มีการยึดมั่นและปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีก็ล้วนมาจากหลักเกณฑ์ทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น (รศ.พรชัย พันธุ์ธาดาพร, 2559)

แนวทางพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน

1. พัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นว่าวัดเป็นของตน มีความรู้สึกหวงแหน รัก และช่วยกันดูแลรักษา
2. สร้างสภาพวัดให้เป็น ที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศล เป็นที่ที่ชาวบ้านได้เข้ามาหาความสงบทางกายและทางใจ เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน
3. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นวัดจะต้องสะอาดร่มรื่นมีกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่มีความต้องการจะเข้าวัด เพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัยและหลักพระพุทธศาสนา ประชาชนจะได้เห็นคุณค่าและเข้าวัดมากขึ้น
4. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัดควรเป็นแกนนำประชาชนในท้องถิ่น ในการติดต่อกับหน่วยงานอื่นๆ การจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งควรใช้วัดเป็นศูนย์กลาง
5. ให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้น ๆ เป็นหน่วยเดียวกัน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ความต้องการของประชาชนประชาชนต้องการประเทศที่มั่นคงปลอดภัยและเจริญก้าวหน้า คือ

1. มีปัจจัยเพียงพอ สำหรับดำรงชีวิต สำหรับตนเองและครอบครัว
 2. มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
 3. ประชาชนต้องการบ้านเมืองที่สงบ - สันติ และสังคมที่เป็นธรรม
 4. ประชาชนต้องการมีความสุขทางใจ
- ประชาชนหวังความช่วยเหลืออะไรจากภิกษุสงฆ์
1. ประชาชนต้องการตัวอย่างของความดี และผู้นำทางคุณธรรม โดยเฉพาะความเคร่งครัดทางวินัย และความเป็นผู้สันโดษมากขึ้น
 2. ประชาชนต้องการวัดเป็นที่พึ่งทางจิตใจของผู้ที่มีทุกข์ ต้องการเห็นวัดเป็นที่สงบ เยือกเย็น สะอาดร่มรื่นมีระเบียบ
 3. ประชาชนต้องการเห็นพระภิกษุ ปล่อยขวัณูให้กำลังใจแนะแนวทางแก้ไขปัญหาชีวิตให้

4. ประชาชนต้องการให้วัดเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชนบท ให้ความร่วมมือสนับสนุนให้เกิดการรวมพลัง แก้ปัญหาต่าง ๆ

5. ประชาชนต้องการให้วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านหลักธรรมของพระศาสนาและการอาชีพ การปฏิรูปจิตใจของประชาชน ควรเริ่มที่วัด แล้วค่อยไปต่อที่ประชาชน (พระธรรมวรานายก (โอภาส นิลุตติเมธี), 2546 : 165-166)

หลักการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐาน ปรัชญา แนวความคิด และหลักการที่ปรารถนาให้มีการเปลี่ยนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ด้วยพลังของชุมชน การพัฒนาชุมชนเป็นทั้ง ศาสตร์ และศิลป์ อยู่ในตัวเอง แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน ก็ยังต้องอาศัยหลักการเพื่อความสำเร็จตามเป้าหมายของงานพัฒนาชุมชนต่อไป

พระพุทธศาสนา เป็นหลักนำทางในการพัฒนา ไว้อย่างน่าสนใจว่า ปัจจุบันนี้ ได้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วว่าการที่จะพัฒนาประเทศให้สำเร็จผลดีบรรลุลุคตุมหาที่ที่ต้องการได้อย่างแท้จริงนั้น จะพัฒนาเพียงด้านวัตถุอย่างเดียวเท่านั้นไม่เพียงพอประสบการณ์ในการพัฒนา ตลอดเวลายาวนานที่ผ่านมา ได้สอนให้เป็นที่ตระหนักว่า การมุ่งพัฒนาวัตถุภายนอกอย่างเดียว นั้น แม้จะระดมทุนลงไปอย่างมากมาย ก็ไม่ทำให้สังคมบรรลุความมั่งคั่งรุ่งเรืองและสันติสุขที่แท้จริงได้ ตามวัตถุประสงค์ กลับสร้างปัญหาอย่างมากมาย เช่น

1. ปัญหาความยากจน ปรากฏว่ามีคนยากจนแร้นแค้นแผ่ขยายทั่วไปทั้งในเมืองและชนบท การกระจายรายได้ของประชากรไม่ดำเนินไปด้วยดีฐานะทางเศรษฐกิจของคนกลับห่างไกลกันมากขึ้น

2. ปัญหาด้านสุขภาพ ประชากรขาดแคลนแม้กระทั่งสาธารณสุขขั้นมูลฐาน เกิดโรคระบาดที่ร้ายแรง นอกจากสุขภาพทางกายไม่ดีแล้ว สุขภาพทางจิตก็เสื่อมโทรมลง ชีวิตคนในถิ่นที่เรียกว่าเจริญ มีลักษณะสับสนวุ่นวาย คนมีทุกข์ใจมากขึ้น เป็นโรคจิตโรคประสาทมากขึ้น

3. ปัญหาด้านการศึกษา ความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาก็ยังอยู่ในภาวะสัมฤทธิ์ผลได้ยาก เกิดความล้มเหลวในการจัดการศึกษา ก่อให้เกิดปัญหามากมายในสังคม เช่น ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง ความไม่ซื่อตรง เป็นต้น

4. ปัญหาทางการเมือง การพัฒนาประชาธิปไตยก้าวหน้าไปได้ไม่มากกว่าถอยหลัง

5. ปัญหาด้านจริยธรรมคุณธรรม ผู้คนไม่มีระเบียบวินัย เช่น ระเบียบวินัยในการใช้รถใช้ถนน อุบัติเหตุมีสถิติสูงอย่างน่ากลัวยิ่ง เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน จนทำให้คนส่วนมากเกิดความหวาดกลัว อาชญากรรมยังแพร่หลาย คดีปล้น ฆ่า ช่มชู้ ที่ร้ายแรงปรากฏขึ้นบ่อย เป็นต้น

6. ปัญหาด้านวัฒนธรรม มีความเสื่อมโทรมทางด้านวัฒนธรรม มีค่านิยมที่ไม่พึงปรารถนาและไม่เอื้อต่อการพัฒนา เช่น ค่านิยมบริโภคและความนิยมฟุ้งเฟ้อแผ่กระจายทั่วไป

7. ปัญหาทางเพศและอบายมุข มีปัญหาทางเพศเพิ่มสูง มีอัตราคนถูกข่มขืนสูง อัตราการหย่าร้างสูงขึ้น อบายมุขระบาดทั่วไป ทั้งในกรุงและชนบทประชากรฝากความหวังไว้กับการพนันในรูปแบบต่าง ๆ และหมกมุ่นจนยากที่จะแก้ไขเยาวชนมากมายทำลายอนาคตของตนเองและก่อปัญหาแก่สังคม โดยเป็นผลสืบเนื่องจากการติดยาเสพติด

8. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมทวีสูงขึ้น ป่าไม้ถูกทำลายไปมาก ต้นน้ำลำธารร่อยหรอลง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล แผ่นดินแห้งแล้ง ทำให้ทำการเกษตรยากลำบากมากขึ้น

ส่งผลต่อความยากจนแร้นแค้นยิ่งขึ้นไปอีก ประสบปัญหาทางการตลาด มีการเอารัดเอาเปรียบกันมาก เกิดมลภาวะทั้งในดิน ในน้ำ และท้องฟ้า คุณภาพชีวิตและสุขภาพของประชากรทั่วทุกคน

สิ่งสำคัญในการพัฒนาชุมชน

คนในชุมชนซึ่งถือว่าเป็นผู้ร่วมในกระบวนการพัฒนาและได้รับผลจากการพัฒนาโดยตรง จะต้องได้รับการพัฒนาเป็นอย่างดี และในการพัฒนาคนนั้นส่วนสำคัญที่สุดก็คือ จิตใจ ดังนั้นในยุคปัจจุบัน งานพัฒนาจึงหันมาให้ความสนใจแก่การพัฒนาจิตใจมากขึ้น การพัฒนาจิตใจนั้น รวมถึงการพัฒนา คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนสุขภาพจิตโดยทั่วไป การพัฒนาจิตใจ ตลอดจนการพัฒนาคนนั้น เป็นหน้าที่หลักของพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติมาโดยตลอด โดยเฉพาะในอดีตและแม้ปัจจุบัน ในชนบทหลายแห่งพระสงฆ์ได้เป็นผู้นำในการพัฒนา และวัดได้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ และปัญญาของชุมชน และวัดก็เป็นศูนย์กลางของชุมชน เริ่มแต่บทบาทสำคัญที่สุด คือ เป็นศูนย์กลางการศึกษาของประชาชน โดยมีพระสงฆ์เป็นครู-อาจารย์ ศิลปวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ พัฒนาขึ้นในวัด หรือออกไปจากวัด เมื่อไปอยู่ในชุมชนก็ใช้ความรู้วิชาการ อื่น ๆ ที่ได้อาศัยจากวัดนั้น เป็นเครื่องนำครอบครัวและชุมชน ในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานให้เจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันด้วยดี มีความร่มเย็นเป็นสุข ควรแก่ความประพฤติปฏิบัติ

ต่อมาเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมจากประเทศตะวันตกแพร่หลายเข้ามา และระบบการต่าง ๆ แบบตะวันตกได้รับการยอมรับ และแนวทางการพัฒนาก็เปลี่ยนแปลงไป วัดก็เหินห่างออกไปจากกระบวนการพัฒนาตามลำดับ โดยเฉพาะเมื่อการพัฒนามุ่งเน้นด้านวัตถุ บทบาทของวัดพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาก็ยิ่งถดถอยลง เหลือแต่บทบาทในด้านการเอื้อต่องานพัฒนา เช่น อำนวยสถานที่และอุปกรณ์ของวัด การให้กำลังใจและคำกล่าวสอนสนับสนุนในคราวชุมนุมอย่างมีพิธีกรรม (กองพุทธศาสนสถาน, กรมการศาสนา, 2542 : 9) เป็นต้น

ครั้นมาถึงปัจจุบัน เมื่อแนวโน้มของการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอีก โดยหันมาเน้นการพัฒนาจิตใจและการพัฒนาด้านคนมากขึ้น ก็เป็นโอกาสที่วัดและพระสงฆ์หรือพระพุทธศาสนาทั้งหมด จะได้รื้อฟื้นบทบาทในการพัฒนาและบทบาทของผู้นำในการพัฒนาขึ้นมาใหม่ โดยปรับตัวปรับวิธีการและปรับบทบาทนั้นให้เข้ากับสภาพปัจจุบันการที่จะนำทางพัฒนาและรับบทบาทต่าง ๆ ในการพัฒนาให้ได้ผลดี จะต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทที่เหมาะสม และขอบเขตของการดำเนินบทบาทของวัดและพระสงฆ์แล้ว สิ่งสำคัญก็คือ จะต้องมียุทธศาสตร์นำทาง สำหรับชี้แนวทางของการพัฒนาอย่างชัดเจน หลักธรรมในการพัฒนาได้แก่ ภาวนา 4 คือ

1. กายภาวนา แปลว่า พัฒนากาย ได้แก่ การพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง ไร้โรค มีสุขภาพดี และที่สำคัญก็คือ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เริ่มแต่ปัจจัย 4 เป็นต้นไป อย่างถูกต้องดีงาม ในทางที่เป็นคุณประโยชน์ เช่น สัมพันธ์กับอาหาร โดยการกินเพื่อช่วยให้ร่างกายมีกำลัง มีสุขภาพดี ไม่ใช่เพื่อมุ่งความอร่อย อวดโก้ แสดงฐานะ สัมพันธ์กับโทรทัศน์ โดยดูเพื่อติดตามข่าวสาร แสวงหาความรู้ ส่งเสริมปัญญา มิใช่เพื่อหมกมุ่นในความสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือเอาเป็นเครื่องมือเล่นการพนัน เป็นต้น

2. ศิลภาวนา แปลว่า พัฒนาศีล หมายถึง การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ให้เป็นไปด้วยดี เริ่มแต่ไม่ก่อการเบียดเบียน ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและสังคม ประพฤติในสิ่งที่ เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่นต่อสังคม มีระเบียบวินัย ประกอบสัมมาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร

ฝึกฝนอบรมกายวาจาของตนให้ประณีต ปราศจากโทษ ก่อคุณประโยชน์และเป็นเครื่องสนับสนุนการฝึกอบรมจิตใจยิ่งขึ้นไป

3. จิตภาวนา แปลว่า พัฒนาจิต คือ พัฒนาจิตใจให้มีคุณสมบัติงามพร้อม ซึ่งอาจแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้ คือ

3.1 คุณภาพจิต คือให้มีคุณธรรมต่าง ๆ ที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม เป็นผู้มีจิตใจสูงละเอียดย่อน เช่น มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร มีกรุณา อยากช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ของผู้อื่น มีจาคะ คือมีน้ำใจสูง ละเอียดย่อน เช่น มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร มีกรุณา อยากช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ของผู้อื่น มีจาคะ คือมีน้ำใจเผื่อแผ่ มีคารวะ มีความกตัญญู เป็นต้น

3.2 สมรรถภาพจิต คือ ให้เป็นจิตที่มีความสามารถ เช่น มีสติ มีวิริยะ คือ ความเพียร มีขันติ คือความอดทน มีสมาธิ คือจิตตั้งมั่นแน่วแน่ มีสัจจะ คือ ความจริงจัง มีอธิฐาน คือ ความเด็ดเดี่ยว แน่นอนต่อจุดมุ่งหมาย เป็นจิตใจที่พร้อมและเหมาะที่จะใช้งานโดยเฉพาะงานทางปัญญา คือ การคิดพิจารณาให้เห็นความจริงแจ่มแจ้งชัดเจน

4. ปัญญาภาวนา แปลว่า พัฒนาปัญญา คือ พัฒนาความรู้ความเข้าใจ ให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง และใช้ความรู้แก้ปัญหา ทำให้เกิดสุขได้ เริ่มแต่รู้ เข้าใจศิลปวิทยา เรียนรู้ถูกต้องตามเป็นจริง ไม่บิดเบือนหรือเอนเอียงด้วยอคติ (ความลำเอียง) คิดวินิจฉัยใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจ รู้เข้าใจโลกและชีวิตตามเป็นจริง รู้จักแก้ไขปัญหาและทำการให้สำเร็จตามแนวทางของเหตุปัจจัย ตลอดจนรู้เท่าทันธรรมดาของสังขาร ถึงขั้นที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์โดยสิ้นเชิง (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2539 : 35)

บทบาทของพระสงฆ์และวัด

1. สงฆ์ต้องเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยไว้เพื่อให้พระสงฆ์อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน มีการพบปะกันเป็นประจำ ไม่ปลีกตัวอยู่ผู้เดียว มีความเอื้ออาทรต่อกันมีวิธีพูดจาปฏิบัติต่อกันที่ยังความเป็นปึกแผ่นของหมู่คณะ วัตถุประสงค์ของการบวช คือ เพื่อการเรียนรู้ ฉะนั้นสงฆ์คือชุมชนแห่งการเรียนรู้ การเรียนรู้หรือการศึกษา (สิกขา) นั้นก็ทรงวางไว้เป็นหลักแล้วว่าประกอบด้วย ศีลสิกขา สมาธิสิกขา และปัญญาสิกขา ซึ่งสงฆ์ควรปฏิบัติให้ครบถ้วนในสิกขาทั้ง 3 นอกจากนั้น ในสังคมปัจจุบัน การเรียนรู้ของสงฆ์ควรจะเรียนรู้ใน 3 เรื่องใหญ่ คือ 1. เรียนรู้พุทธธรรมให้ลึกซึ้งที่สุดทั้งทางปริยัติและปฏิบัติ 2. เรียนรู้สังคมปัจจุบันให้รู้เท่าทันสังคมปัจจุบันเพื่อประโยชน์ในการสอน 3. เรียนรู้การติดต่อสื่อสาร ให้เป็นที่สนใจของผู้คน ให้จับใจผู้คน ให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือที่เรียกว่ามีอนุสาสนีปาฏิหาริย์นั่นเอง ในข้อนี้รวมทั้งการใช้เครื่องมือติดต่อสื่อสารสมัยใหม่ด้วย (อนุชิต ชูเนียม : 2550)

2. การศึกษาของพระสงฆ์ การศึกษาของพระสงฆ์เป็นเรื่องที่สำคัญมาก ซึ่งควรที่จะเป็นเรื่องที่อยู่ในนโยบายของรัฐบาล ในแผนการศึกษาแห่งชาติ มีการคิดหลักสูตรสำหรับการศึกษาของคณะสงฆ์

3. การทำวัดให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ความสำคัญสูงสุดของวัดคือ การเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน เพราะถ้าเป็นดังนี้ก็เท่ากับวัดเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมที่เข้มแข็ง ซึ่งความสำคัญที่สุดต่อการบังเกิดขึ้นของศีลธรรมในสังคมดังกล่าวแล้ว พระสงฆ์จะต้องเป็นผู้นำชุมชนด้วยการปรึกษาหารือ การสั่งสอนและที่สำคัญก็คือสั่งสอนให้ประชาชนเรียนรู้จากการวิเคราะห์ปัญหา วินิจฉัยปัญหา วิเคราะห์ทางเลือกและ

ตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ถูกต้อง ซึ่งการส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งนั้นจะต้องอาศัยสมาชิกในชุมชน เช่น พระ ครู ผู้นำชาวบ้าน หมออนามัย เกษตรตำบล พัฒนาการตำบล เป็นต้น ร่วมมือกันสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเมื่อชุมชนเข้มแข็งก็ย่อมแก้ปัญหาเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมืองพร้อมกันไป

4. วัดกับการจัดการศึกษา การศึกษาโดยทั่วไปของไทยยังไม่เป็นการศึกษาที่ผลิตคนที่มีความเข้มแข็งทางปัญญาและทางศีลธรรม โดยมีกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ความสุขกับผู้เรียน การศึกษากำลังรอกการปฏิรูปให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาคนให้เต็มศักยภาพของความเป็นมนุษย์ วัดบางวัดที่มีความพร้อมโดยมีพระสงฆ์ที่สนใจและมีความสามารถควรจะต้องจัดให้มีโรงเรียน โดยพยายามคิดหลักสูตรที่ดีที่สุดควรเป็นอย่างไร แสวงหาคำตอบต่อคำถามนี้ ปรับปรุงให้ดีขึ้น ๆ อย่างต่อเนื่อง วัดก็สามารถทำประโยชน์ที่สำคัญต่อสังคมอย่างยิ่ง

5. พระสงฆ์กับการแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ขณะนี้ความรุนแรงกำลังเป็นปัญหาใหญ่ทั่วโลก พระสงฆ์ควรศึกษาให้เข้าใจถึงความหมายของความรุนแรง ขอบเขต ประเภท สาเหตุ วิธีการป้องกันและแก้ไข จะแก้ไขด้วยวิธีใดที่ได้ผลและจะพัฒนาวิธีป้องกันและแก้ไขปัญหาให้ดีขึ้นได้อย่างไร เป็นต้น ดังนั้นพระสงฆ์จะต้อง “การจัดการการแก้ความขัดแย้ง” ที่จะเป็นผู้เข้าไปช่วยไกล่เกลี่ยเข้าใจสถานการณ์ตามที่เป็นจริงเข้าไปอยู่ในใจและเข้าใจความรู้สึกและความคิดของแต่ละฝ่าย สามารถชักจูงให้มีการเจรจากันได้เหล่านี้ต้องการความรู้และต้องการการฝึกอบรมให้มีความชำนาญ จึงจะสามารถแก้ความขัดแย้งด้วยสันติวิธีได้

6. วัดกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วิฤติการณ์สิ่งแวดล้อมกำลังเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดต่อความอยู่รอดของมนุษยชาติ กระแสนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นกระแสใหญ่ของโลกและจะใหญ่มากขึ้น จะใหญ่จนถึงปรัชญา ศาสนา วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมือง การปกครอง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเข้ามาเชื่อมโยง จึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่ศาสนาจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ที่ดีที่สุดคือพระสงฆ์พยายามศึกษาให้เข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อม ปัญหาสิ่งแวดล้อมและวิธีแก้ไข และในด้านปฏิบัติที่ใกล้ตัวที่สุดคือภายในบริเวณวัดต้องมีสิ่งแวดล้อมที่สงบ สะอาด ร่มเย็น เป็นต้น นอกจากนี้พระสงฆ์และวัดยังอาจหนุนช่วยขบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่กำลังมีกิจกรรมต่าง ๆ ในทางที่เหมาะสมแก่สมณสาธูป

7. การบริหารจัดการวัด พระสงฆ์จะต้องบริหารจัดการวัด โดยให้ก่อประโยชน์สูงสุดแก่สังคม ตามอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาโดยความร่วมมือกันระหว่างพระสงฆ์กับชุมชน เป็นต้น (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549 : 13-15)

ชุมชนชาวพุทธที่พัฒนาแล้ว

1. การปกครอง ผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองสบายใจอยู่ร่วมกันได้ ต่างก็มีศีลาจารวัตร รู้กติกา เมื่อใครมาเยี่ยมเยียน รู้จักต้อนรับ มีสัมมาคารวะ อยู่อย่างสบายใจกลับไปก็คิดถึง นานอยู่น่าอาศัย มีการแบ่งปันทางเศรษฐกิจอย่างเหมาะสม ผู้นำและพระสงฆ์เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรอย่างแท้จริง

2. การศึกษา ต้องให้คนในชุมชนและพระสงฆ์ได้รับการศึกษาดี มีมารยาทดี ประชาชนมีโอกาสดำเนินชีวิตใช้บริการสถานที่วัด ร่วมศึกษาธรรมปฏิบัติทั้งทางโลกและธรรม มีหลักประกันในการศึกษาสูง ๆ ขึ้นไป เป้าหมายคือสอนคนให้เป็นคนดี

3. การเผยแผ่ เราต้องสำนึกอยู่เสมอว่าพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยเพราะการเผยแผ่ของพระเจ้าอโศกมหาราช โดยส่งพระมหาเถระ คือ พระโสณะ และพระอุตตระเข้ามา เราจะรักษา

หรือดำรงอยู่ด้วยการช่วยกันเผยแผ่ให้ปรากฏออกไป วัดและชุมชนที่มีการพัฒนาจึงต้องมุ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการจัดกิจกรรมให้มืองค์กรต่าง ๆ เช่น ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่วัดในชุมชน

4. การสาธารณูปการ คือสิ่งก่อสร้าง ที่ไม่ใหญ่โต โอ้อวด แต่เพียงพอแก่การใช้ประโยชน์ทั้งบ้านและวัดในชุมชน ข้อสำคัญคือ สะอาด ร่มรื่น มีระเบียบ

วัดและชุมชนที่พัฒนา ตามเป้าหมายจะเป็นศูนย์กลางแห่งความรักความสามัคคีธรรม เป็นแกนกลางของสังคม ประชาชนในท้องถิ่นจะได้พึ่งพิงอาศัย (นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ : 2550) เป็นแรงจูงใจให้คนประพฤติดีสมควรกับคำที่ว่า

"วัดที่ดี เพราะเป็นที่สโมสร
 ประชากร ร่วมกันสร้างสรรค์ผล
 หาคความดี ไว้ประดับสำหรับตน
 หากขาดวัด ก็ขัดสนขาดศีลธรรม"

บทสรุป

ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ตัวแทนของพระพุทธศาสนานอกจากจะมีพระธรรม คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ยังมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน และพระสงฆ์อีกความสัมพันธ์ระหว่างวัด ส่วนพระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัด มีความสัมพันธ์กับประชาชนกันอย่างใกล้ชิดพระสงฆ์มีบทบาทเป็นอย่างมากสำหรับชุมชนแบบชนบท และหากรู้จักดำเนินการให้ดีพระสงฆ์นั้นเองจะเป็นผู้ที่สามารถนำชนบทไปสู่ความเจริญได้โดยวิถีทางที่เหมาะสม และมีหลักเกณฑ์เพราะความสัมพันธ์ ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านยังอยู่ในสภาพที่ดี และความสัมพันธ์แบบนี้มีลักษณะพิเศษจำเพาะ คือ พระสงฆ์เป็นผู้เข้าถึงประชาชนอย่างแท้จริง ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและเชื่อฟังพระ โดยเคารพนับถือและเชื่อฟังนี้เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาไปด้วยความเต็มใจและเต็มกำลังแต่ในสังคมไทยปัจจุบัน เนื่องจากมีสถาบันอื่น ๆ เข้ามาทำหน้าที่แทนบทบาทต่าง ๆ ทำให้วัดและพระสงฆ์มีส่วนช่วยสังคมน้อยลง เช่น มีโรงเรียนทำหน้าที่สอนกุลบุตรกุลธิดาแทนวัด มีโรงพยาบาลรักษาคนป่วยแทนวัด มีโรงมหรสพ ที่ให้ความบันเทิงซึ่งไม่จำกัดฤดูแทนวัด สิ่งเหล่านี้เริ่มทำให้คนห่างวัดมากขึ้นปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับสถาบันสงฆ์ได้ลดน้อยลงและกำลังจะสูญหายไปเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในชุมชนเมือง ส่วนในชนบทยังคงมีความหมายกับวิถีชีวิตของสังคมไทย แต่ถ้าขาดความตระหนักในการปรับปรุงบทบาทของพระสงฆ์ในชนบท สิ่งเหล่านี้จะเสื่อมลงได้เพราะชุมชนแบบชนบทที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2539). **หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- กองพุทธศาสนสถาน, กรมการศาสนา. (2542). **ลานวัด ลานใจ ลานกีฬา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- ชัยมงคล ศรีทองแดง. (2552). **ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน เขตอำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตรมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

- นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์. (2549). **สถาปัตยกรรม**. กรมการพัฒนาชุมชน. บริษัท ไร่ไทยเพรส จำกัด.
พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีในการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). **หลักพุทธธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตติเมธี). (2546). **การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ในธรรม**
ปริทัศน์ 46. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พรชัย พันธุ์ธาดาพร. (2559). **บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใน**
การประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 3 ก้าวสู่ทศวรรษที่ 2 : บูรณาการ
งานวิจัย ใช้องค์ความรู้สู่ความยั่งยืน. ณ วิทยาลัยนครราชสีมา อำเภอมะเมือง จังหวัด
นครราชสีมา 17 มิถุนายน.
- อนุชิต ชูเนียม. (2550). **บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามความคิดเห็นของพระสงฆ์**
กับผู้นำชุมชนในจังหวัดอุดรดิตร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและ
พัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตร.

พรหมในทัศนะพุทธปรัชญา Brahma in the View of Buddhism

พระมหาโสฬส ชนุตโตโม (พรหมมา)

Phramaha Sorosd Chanutmo (Promma)

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

วัดอินทารามวรวิหาร

แขวงบางยี่เรือ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

Wat Intharamworawihan

Bang Yi Ruea Subdistrict Thonburi, Bangkok

วันที่รับบทความ (Received) : 23 กุมภาพันธ์ 2563

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 20 มีนาคม 2563

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 23 มีนาคม 2563

บทคัดย่อ

พรหมในทัศนะพุทธปรัชญาแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1. พรหมที่เป็นบุคคลาธิษฐาน 2. พรหมที่เป็นธรรมาธิษฐาน พรหมที่เป็นบุคคลาธิษฐาน ได้แก่ เทวดาจำพวกหนึ่ง ที่อยู่ชั้นพรหมโลก ซึ่งเป็นชั้นที่สูงกว่าสวรรค์ทั้ง 6 ชั้น ที่เรียกว่าชั้นกามาวจรโลก จะถูกเรียกว่า พรหม บุคคลาธิษฐาน พรหมมี 2 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มที่เป็นเทวดาชั้นสูงที่มีกำเนิดแบบโอปปาติกะ โดยอุบัติขึ้นมาถือกำเนิดด้วยเหตุแห่งกุศลกรรมที่เกิด จากการเจริญสมถกรรมฐานจนสำเร็จ 2. กลุ่มบุคคลที่มีคุณธรรมสูงที่มีความประพฤติปฏิบัติที่ประเสริฐตั้งเป็นพรหม เช่น มารดาบิดา ครูบาอาจารย์ อริยบุคคล เป็นต้น ส่วนธรรมาธิษฐานพรหม คือ การยกธรรมมาแสดงเป็นพรหม หรือเป็นปฏิบัติไปสู่ความเป็นพรหม คือ พรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

คำสำคัญ: พรหม, พุทธปรัชญา, แนวคิด

Abstract

A Critical of Concept of Brahma in Philosophy of Vedanta in the view of Buddhist Philosophy, In the Concept of Brahma in Buddhist Philosophy is divided into two: 1. A person's brahma, 2.The principle of dhamma, so, A person Brahma is taller than the Heavenly Angel 6 than all angels, Thant It's called Brahma. A person Brahma is divided into two groups: 1. Brahma was born in heaven because of the power of access to meditate, And 2. A person with the moral virtues of performing morality like a Brahma: There are parents, teachers and monks, etc. The dhammathathip abbreviation is to raise the dhamma to perform as prom or as a pro-prom, namely Brahma vihara iv, mercy, Kindness, mutita, ubekha.

Keywords: Brama, Buddhist Philosophy, Concept

บทนำ

เรื่องพรหมกับความเป็นสาเหตุแห่งสรรพสิ่งนี้เป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งที่ปรากฏในคัมภีร์ของปรัชญาศาสนาของอินเดียรวมทั้งพุทธปรัชญาด้วยที่ถือกำเนิดจากดินแดนประเทศอินเดียที่ยุคสมัยนั้นซึ่งมีแนวคิดความเชื่อเรื่องพรหมกับความเป็นสาเหตุยังลึกลับซึ่งเช่นกัน แต่กลับมีมุมมองขัดแย้งกับระบบความเชื่อในปรัชญาศาสนาอินเดียอย่างสิ้นเชิง ทว่าจะอธิบายเชิงเหตุผลในทัศนะพุทธศาสนาต่อปัญหาดังกล่าวเป็นเบื้องต้น อาจกล่าวได้ว่าพุทธปรัชญามีมุมมองว่าสรรพสิ่งที่กำเนิดทั้งรูปธรรมและนามธรรมเป็นกฎธรรมชาติมิใช่เป็นสิ่งที่พรหมเป็นผู้สร้างขึ้น กล่าวคือเป็น “สังขตธรรม” อันมีปัจจัยปรุงแต่งเป็นสาเหตุ เป็นกฎธรรมชาติ กฎแห่งเหตุและผลคือเพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ (ส.นิทาน.(ไทย),16/6)

จากพุทธพจน์นี้ชี้ให้เห็นได้ว่าพุทธศาสนามีมุมมองมูลเหตุแห่งสรรพสิ่งในแบบธรรมชาติที่มีเหตุปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือว่าสิ่งไม่มีชีวิตย่อมอยู่ภายใต้กฎนี้ (สุนทร ฌ รังสี, 2552:14) กล่าวได้ว่าพุทธปรัชญาเป็นธรรมชาตินิยมในเชิงสัมพันธ์ในแบบวิวัฒนาการของสรรพสิ่ง นี้เท่ากับพระพุทธศาสนาปฏิเสธเรื่องพรหมผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้เหตุที่พุทธปรัชญาปฏิเสธเรื่องพรหมกับความเป็นสาเหตุ ว่าตามทัศนะพุทธปรัชญาคือว่า “พระพรหม” นั่นคือผู้ที่ได้สำเร็จฉะนาคือยังเวียนว่ายตายเกิดหลังจากตายแล้วได้เข้าถึงพรหมโลก ด้วยฉะนาคที่ยังไม่เสื่อม ส่วนพรหมจะอยู่ชั้นไหนขึ้นกับอำนาจของฉะนาคของผู้ที่บรรลุมะ พระพรหมจึงมีภูมิอาศัยเป็นชั้น ๆ ตามระดับภาวะจิตที่สูงกว่ากันตามชั้นภูมิธรรม ดังความในภาสาลีแปลว่า “บุคคลเจริญบุญฉะนาคได้อย่างสามัญ ไปเกิดที่ไหนบุคคลเจริญบุญฉะนาคได้อย่างสามัญ ไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นพรหมปาริสัชชา” (อภิ.วิ. (บาลี), 35/1024/516) และความว่า แปลว่า ท้าวมหาพรหม ในคำทั้งหลายมีคำว่าสหัสพรหมทวิสหัสพรหม ดังนี้ เป็นต้น ท่านเรียกว่า พรหม (ม.ม.อ. (บาลี), 1/37)

อย่างไรก็ตาม ปัญหาเรื่องพรหมของระบบปรัชญาศาสนาอินเดีย หากพิจารณาจะเห็นได้ว่าพรหมกับความเป็นสาเหตุในเชิงอภิปรัชญาทำนองนี้ ยังเป็นข้อถกเถียงของปรัชญาเมธีมาทุกยุคทุกสมัยเป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่า 2,000 ปีจนถึงปัจจุบันนี้ เพราะว่ายังไม่สามารถหาข้อยุติสรุปยืนยันได้ว่านักปรัชญาฝ่ายใดหรือนักศาสนาไหนถูกต้องและเป็นที่ยอมรับโดยไม่มีข้อโต้แย้ง ถึงจะมีแนวคิดความเชื่อยอมรับเรื่องพรหมเหมือนกัน แม้แต่พุทธปรัชญาเถรวาทก็ยังโต้แย้งในเชิงปฏิเสธพรหมกับความเป็นสาเหตุ ทั้งนี้ จึงทำให้มีผู้คนสงสัยและมีความสนใจเป็นจำนวนมากในเชิงเหตุผลว่าทำไมระบบแนวคิดของพุทธปรัชญาที่ถือกำเนิดมาจากดินแดนอินเดียเช่นกันแต่ทำไมกลับเห็นว่าสรรพสิ่งเป็นกฎธรรมชาติ ในข้อนี้ผู้เขียนจะได้อธิบายเพื่อกระทำให้แจ่มแจ้งในบทความนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจใคร่ในการศึกษาเป็นลำดับต่อไป

ความหมายของพรหม

ตามความเชื่อในคัมภีร์พระเวทและอุปนิษัทถือว่าพรหมคือความจริงสูงสุดหรืออันติมสัจ (Ultimate reality) ตรงกับความคิดสิ่งสมบูรณ์ (The Absolute) ของปรัชญาตะวันตก ส่วนคำว่า “พรหมณ์” มีที่มาจาก “พรุห” มีความหมายว่า เจริญเติบโตหรือวิวัฒน์ โดยเดิมทีเดียวคำว่า พรหมณ์หมายถึงการบูชาโยธแต่ต่อมามีความหมายเปลี่ยนเป็นหมายถึงผู้สวดสรรเสริญเทพเจ้า ในที่สุดคำนี้ได้ถูกใช้ในความหมายใหม่ว่า ความจริงสูงสุดหรืออันติมสัจ ซึ่งได้พัฒนาการเป็นโลกและสรรพสิ่งในโลก ฉะนั้น คำว่าพรหมจึงหมายถึงสิ่งที่เปี่ยมคุณลักษณะของสรรพสิ่ง กล่าวคือสรรพสิ่งล้วนมาจากพรหมณ์ จุดเริ่มต้นของปรัชญาพระเวทก็คือความเชื่อในเรื่อง “อาตมัน” และ “พรหมณ์” นั่นเอง หาก

วิเคราะห์ตามอุปนิษัท ที่เรียก “อันติมสัจจ” หรือว่า “พรหมัน” เอกนิยมทางมโนภาพ (Idealistic Monism) หรือจะเรียกว่ามโนภาพนิยมหรือจิตนิยมชนิดเอกนิยม ในเชิงเหตุผลอุปนิษัทยืนยันว่ามีสิ่งอันยิ่งใหญ่ที่มีอยู่ เป็นอยู่อย่างเดียวชั่วนิรันดร์ ซึ่งได้มีอยู่แล้วก่อนสิ่งอื่นใดทั้งปวง สิ่งนั้นคือ พรหม พรหมันเป็นผู้ให้กำเนิดสากลโลก มีอยู่ได้ด้วยตัวเอง เป็นเหตุอย่างเดียวโดยไม่เป็นผลของสิ่งใดอีก กล่าวคือทุก ๆ สิ่งเกิดแยกออกไปจากพรหม (สมัคร บุราวาส, 2544:75)

ส่วนพรหมตามทัศนะพุทธปรัชญามีความหมายว่า ผู้เจริญ รุ่งเรือง ความประเสริฐ และความบริสุทธิ์ เพราะผลของบุญกุศลที่ได้เจริญสมถกรรมฐานจนบรรลุมานแล้วมานไม่เสื่อมในขณะที่ยังมีชีวิต อุบัติเป็นพรหม ดังมีความที่แปลว่า เทวดาทั้งหลายที่มีความเจริญด้วยคุณพิเศษมีมานเป็นต้น อันเป็นสิ่งที่ประณีตมากเป็นต้น ฉะนั้น เทวดาเหล่านั้น จึงชื่อว่า พรหม พรหมมีสถานะเป็นเพียงสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่ไปเกิดบนสวรรค์ แต่ระดับของพรหมขึ้นอยู่กับคุณพิเศษมีมานที่สำเร็จชั้นภูมิ (พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, 2551: 63)

กล่าวโดยสรุปว่า พรหมว่าตามคัมภีร์พระเวทและอุปนิษัทคือความรู้อันศักดิ์สิทธิ์ ความเจริญ สิ่งสูงสุด ถือว่าพรหมคือความจริงสูงสุด (Ultimate reality) สรรพสิ่งขึ้นอยู่กับพรหม กล่าวคือพระเจ้ามีอำนาจในการดลบันดาล ซึ่งต่างจากมุมมองพุทธปรัชญาถือว่า พรหมมีเจริญรุ่งเรืองไปในทางปฏิบัติโดยหมายถึงพรหมเป็น 2 ประเภท คือ บุคคลาธิษฐาน และธรรมาธิษฐาน พรหมจึงมีสถานะเป็นเพียงบุคคลที่สำเร็จมาน แล้วมานไม่เสื่อมไปเกิดเป็นพรหมในชั้นพรหมโลกเท่านั้น ดังนั้น ความหมายในทัศนะพุทธปรัชญาจึงไม่ใช่หมายถึงว่าพระพรหมเป็นพระเจ้าผู้สร้าง เป็นสิ่งศักดิ์ทำการบูชาอันวอนขอพรเพื่อให้ท่านดลบันดาลให้ได้ พรหมก็คือสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่อยู่ในระดับสุขคติเช่นเดียวกับมนุษย์ ซึ่งยังมีกิเลสและยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏะสงสารเช่นเดียวกับมนุษย์

ประเภทและลักษณะคุณสมบัติของพรหม

ประเภทของพรหมในทัศนะพุทธปรัชญาแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ บุคคลาธิษฐาน และธรรมาธิษฐาน พรหมทั้ง 2 ประเภทนี้สอดคล้องกับสคุณพรหมและนิรคุณพรหมในอุปนิษัทมีในทัศนะปรัชญาอินเดียเช่นกัน แต่คุณสมบัติของพรหมทั้งสองประเภทในพุทธศาสนาถูกใช้เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ เพื่อใช้เป็นคำสั่งสอนแก่พุทธศาสนิกชนโดยมุ่งเน้นไปเพื่อประโยชน์ต่อการดำเนินวิถีชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม และหลักคุณธรรมนี้เป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม กล่าวคือเป็นข้อปฏิบัติขัดเกลา หรือจัดระเบียบทางสังคม เหตุที่กล่าวเช่นนั้นเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมมีการที่จะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ หากไม่มีกฎระเบียบ หรือคุณธรรมเป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวจิตใจ ย่อมทำให้เกิดผลการกระทบกระทั่งซึ่งกันและกันได้

หากพิจารณาจะเห็นว่าหลักคุณธรรมพรหมวิหาร 4 นี้ มุ่งเน้นให้สังคมดำเนินวิถีชีวิตด้วยการอยู่รวมกันด้วยความรักความเมตตาเกื้อกูลซึ่งกันและกันและใช้เปรียบกับบุคคลที่มีคุณธรรมสูง ผู้มีภาวะจิตใจภายในที่ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรม 4 เช่น พระพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวกทั้งหลายที่ล้วนเป็นผู้บรรลุอรุณมรรคแล้ว ซึ่งมีสภาวะจิตบริสุทธิ์ตั้งมั่นในพรหมวิหารธรรม 4 อันเป็นเครื่องอยู่ประเสริฐ นอกจากนั้น พระพุทธองค์ทรงใช้หลักคุณธรรมพรหมวิหาร 4 สำหรับยกย่องพ่อแม่ว่าเป็นผู้มีคุณธรรมสูงเป็นดังพรหม ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “พรหมมาติ มาตาปิตโร” (อง.ติก.(ไทย), 20/31/127) หมายถึงพ่อแม่เป็นพรหมของบุตร ที่กล่าวว่าพ่อแม่เป็นพรหมของบุตร เพราะความที่พ่อแม่เป็นผู้ที่มีพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา ครบถ้วนบริบูรณ์

นอกจากนี้ พรหมวิหารธรรมนี้ถือว่าเป็นคุณธรรมสำหรับผู้ใหญ่ที่มีต่อผู้น้อย เช่น คุณธรรมของครูบาอาจารย์ที่มีต่อลูกศิษย์ หรือคุณธรรมของผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง เป็นต้น ส่วนพรหมที่เป็นธรรมาธิฐานในทศนระพุทธศาสนานั้นคือการยกหัวข้อธรรมสำหรับความเป็นพรหม หรือปฏิบัติที่เป็นหนทางนำไปสู่ความเป็นพรหม คือ โสตาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล และอรหัตตผล ซึ่งหมายถึงอริยมรรคมีองค์ 8 และพรหมวิหารหรือ อัปปมัญญา จะเห็นว่าหลักคุณธรรมพรหมวิหาร 4 นี้มีคุณประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรม

สรุปว่า พุทธปรัชญาปฏิเสธระบบแนวคิดของปรัชญาที่เชื่อว่าพรหมเป็นเทพเจ้าสิ่งสมบูรณ์ มีฐานะผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง เป็นอมฤตและดำรงอยู่ในสถานะอย่างเดียวนตลอดกาล พุทธปรัชญาเถรวาทไม่มองพรหมในแง่สิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดที่อยู่ในฐานะเทพเจ้า ไม่มองในแง่พรหมมีคุณสมบัติสร้างสรรค์พลังตามความเชื่อของปรัชญาอินเดียทั่วไป ทั้งนี้พุทธปรัชญาถือว่าบุคคลที่เป็นพรหมได้ด้วยบรรลุปุณณและอรุพณด้วยการพัฒนาจิตมีคุณธรรมสมบัติได้แล้วไปเกิดเป็นพรหมเสวยผลทิพยสมบัติในชั้นพรหมโลก กล่าวคือคุณสมบัติของพรหมนี้ บุคคลใดก็ตามเมื่อมีความพยายามประกอบกรรมอันเป็นกุศลชั้นสูงจนสำเร็จเป็นรูปาวจรกุศลธรรม หรือ อรูปาวจรกุศลแล้ว บุคคลนั้นย่อมจะได้รับผลแห่งกรรมดีขั้นสูงนี้ เมื่อเขาถึงแก่อสัญชีพิตักษัยตายจากโลกนี้ไปแล้วย่อมเกิดในชั้นพรหมโลก ทั้งนี้ จะเห็นว่าบุคคลาธิฐานนี้พุทธศาสนาใช้สำหรับยกย่องเปรียบบุคคลที่มีคุณธรรมได้ตั้งเป็นพรหม ส่วนธรรมาธิฐานนั้นใช้สำหรับยกเป็นหัวแสดงหลักธรรมแห่งการเข้าถึงความเป็นพรหม นี่คือการเห็นแย้งและปฏิเสธคุณสมบัติพรหมในทศนระปรัชญาอินเดียในยุคพระเวทและอุปนิษัตโดยสิ้นเชิง

ลักษณะคุณสมบัติของพรหมกับอัตตา

เรื่องพรหมเป็น “อัตตา” ในทศนระปรัชญาอุปนิษัตประเด็นข้ออ้างทฤษฎีความเชื่อว่าพรหมเป็นสัจธรรมสูงสุดในปรัชญาอุปนิษัต ความว่าพรหมนั้นเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้และไม่มีวันเปลี่ยนแปลง พรหมนั้นคืออันตมสังข์หรือสิ่งสมบูรณ์ ซึ่งแสดงตัวเองเป็นทั้งผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ ส่วนอาตมมันบางครั้งก็ใช้แทนตัวตนย่อย ซึ่งอุปนิษัตถือว่าเป็นการสำแดงให้ปรากฏเป็นตัวตนย่อยเรียกว่าตัวตนสากล หรือปรมาตมมัน ปรมาตมมันนี้ไม่ถูกจำกัดด้วยสิ่งใด แต่ชีวาตมมันถูกจำกัดด้วยร่างกาย ร่างกายมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงและสลายไป ส่วนชีวาตมมันจะคงสภาพเดิมอยู่ตลอดไป ทั้งนี้ ก็เพราะชีวาตมมันนั้นเป็นส่วนหนึ่งของปรมาตมมันหรือตัวตนสากลนั่นเอง นี่คือการยืนยันว่าพรหมนั้นเป็นอมตะนิรันดร์ “อัตตา” (เที่ยง - ไม่ตาย) สรรพสิ่งอาจเปลี่ยนแปลงย่อยสลายไปได้ยกเว้นพรหมนั้น จะเห็นแนวคิดปรัชญาอินเดียได้แสดงคุณสมบัติของพรหมมีลักษณะยืนยันในเชิงอภิปรัชญา (Metaphysical)

ข้อปฏิเสธพรหม “อัตตา” ในทศนระของพุทธปรัชญาในการที่จะกล่าวปฏิเสธความเห็นเรื่องอัตตาของปรัชญาอินเดีย ในพุทธศาสนาบางพระสูตรกล่าวถึงและยอมรับว่าอัตตาหรือตัวตนมีอยู่ แต่อัตตาในทศนระพุทธศาสนาหมายถึงร่างกายและจิตใจ ไม่ใช่ในแง่ที่เป็นสิ่งที่สมบูรณ์ หรือปรมาตมอัตตา เพราะไม่มีหลักฐานใดบ่งว่า พุทธศาสนาปฏิเสธสมมุติอัตตาและยอมรับปรมาตมอัตตาเลย พระพุทธเจ้าทรงยอมรับว่ามีอัตตาในความหมาย ที่คนธรรมดาใช้กันโดยสมมุติเพื่อประโยชน์บางประการ อัตตาในแง่นี้อาจจะมุ่งถึงร่างกายหรือเบญจขันธ์ เช่น คน สัตว์ หรืออาจจะใช้ในความหมายที่บ่งถึงจิตใจ รวมความเพื่อใช้ในการฝึกฝนอบรมกายและจิต ซึ่งพุทธปรัชญาจะใช้คำว่าอัตตา แทนคำที่เรียกว่า เบญจขันธ์ซึ่งสมมุติเรียกกันเป็นอัตตาเป็นตัวนั้นซึ่งประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ รูปคือร่างกายที่ประกอบด้วยธาตุ 4 ดิน น้ำ ไฟ ลม.. วิญญาณคือจิตที่ส่วนที่รับรู้อารมณ์ เวทนา สัญญา สังขาร เรียกว่า เจตสิก เป็นสิ่งที่เกี่ยวกับจิต หมายความว่าเมื่อเกิด

วิญญาณขึ้นในคราวใด เวทนา สัญญาและสังขาร ก็เกิดขึ้นพร้อมกันทันที ทั้งหมดนี้แบ่งอย่าง
 หยิบๆ ได้ 2 ส่วนคือรูปกับกาย

ทั้งนี้ หากเทียบเคียง“อตฺตา” ในพุทธศาสนากับ “อตฺตา” ในปรัชญาอุปนิษัทนั้นได้ 2
 ลักษณะ คือ 1. ตัวตนสากล ที่เรียกว่า ปรมัตถ์ หรือพรหมัน มีอยู่ในภาวะที่เป็นอันติมสัจ ไม่ถูก
 จำกัดด้วยสิ่งใด ๆ มีความสมบูรณ์สูงสุด 2. ตัวตนย่อย ที่เรียกว่า ชีวตมน์ หรืออาตมน์ จะถูกจำกัด
 ด้วยร่างกาย อันเปรียบเหมือนเป็นอาภรณ์ที่ห่อหุ้มชีวตมน์อยู่ เมื่อยังมีวิชาชีวตมน์ ก็จะไปอาศัย
 อยู่ในร่างกาย เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏะ จนกว่าจะกำจัดอวิชชาให้หมดไป (รศ.ดร.ประยงค์ แสง
 บูรณ, 2547: 223/229)

ส่วนพรหมทั้ง 2 คือ สคุณพรหมและนิรคุณพรหมในอุปนิษัทมีลักษณะเป็นอตฺตานัน จัดแบ่ง
 ออกเป็นความจริง 2 ระดับ คือ (อภิ.ก.อ.(ไทย),80/219/221) (2) ระดับสมมติสัจจะ หมายถึงความ
 จริงที่มนุษย์ตกลงยอมรับร่วมกัน โดยตัวของมันเองไม่มีอยู่จริง เมื่อพูดในทางศาสนาเกี่ยวข้องกับ
 จริยธรรมของความจริงในระดับสมมติ (2) ระดับปรมัตถสัจจะ ความจริงตามความหมายขั้นสุดท้ายที่
 ตรงตามสภาวะ และเท่าที่จะกล่าวถึงได้ ตัวอย่างเช่น โต้ะ เป็นคำที่สมมติเรียกวัตถุ ดังนั้น (ที.ปา.
 (ไทย),11/46/33) พระพุทธศาสนาจึงได้วางขอบข่ายความหมาย “อตฺตา” ตามทัศนะของฝ่ายที่เชื่อถือ
 ว่า มีอตฺตาตัวตนเป็นอมตะไว้ 3 ระดับ ตามความเชื่อของคนทั่วไป

นอกจากนี้ วิเคราะห์แยกส่วนประกอบในอตฺตา ที่กล่าวถึงนั้น โดยละเอียดออกจากกัน ที่มี
 ความเชื่อกันได้ 3 ประเภท และอตฺตาสมมติอีกประเภทหนึ่ง ที่พระพุทธศาสนาเสมอเข้ามามีดังนี้คือ
 (1) อตฺตาอย่างหยาบ หมายถึง อตฺตา ที่ประกอบด้วยร่างกาย (รูป) ซึ่งประกอบรวมตัวกันขึ้นมหาภูต
 ทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ และ ลม โดยมีการดำรงอยู่ได้ด้วยปัจจัยอย่างหยาบ ๆ ด้วยการบริโภคอาหาร
 อุณหภูมิ อากาศ เป็นต้น ได้แก่ร่างกายของมนุษย์และ สัตว์เดรัจฉาน เป็นต้น (2) อตฺตาที่เกิดขึ้นด้วย
 ใจ หมายถึง อตฺตาที่เกิดขึ้นด้วยใจเป็นใหญ่ โดยไม่ต้องอาศัยบิดามารดาทำให้เกิด และเกิดขึ้นด้วย
 อวัยวะน้อยใหญ่ที่สมบูรณ์ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง ได้แก่ พวกโอปปาติกะ 3 ประเภทคือพวก
 เทวดา พวกสัตรนรก พวกรูปพรหม เป็นต้น...และอตฺตาประเภทละเอียดที่ไม่มีรูปร่างปรากฏ
 หมายถึงอตฺตาประเภทที่ดำรงชีพอยู่ได้ด้วยสัญญาเป็นหลัก ได้แก่ พวกอรุปรหม ๔ ประเภท คือ
 พวกอากาสนัญญาตนพรหม “พรหมที่ทาสมาธิอยู่ด้วยการเพ่งจิตอยู่ที่อากาศ” พวกวิญญานัญญา
 ตนพรหม “พรหมพวกที่ทาสมาธิอยู่ด้วยการเพ่งวิญญาน” พวกอากิณญัญญาตนพรหม “พรหมพวก
 ที่ทาสมาธิอยู่ด้วยการกำหนดดับความคิด” พวกเนวสัญญานาสัญญาตนพรหม “พรหมพวกที่มี
 สมาธิประณีตดับสัญญาหยาบได้เหลือแต่สัญญาละเอียดแต่ไม่แสดงอาการ” และ (3) อตฺตาที่ไม่มี
 สัญญา ได้แก่ อสัญญีสัตว์ หรือเรียกอีกอย่างว่า อสัญญีสัตตตายตนะคือสัตว์ชนิดหนึ่งที่ไม่มีสัญญา ไม่มี
 ความนึกคิดใด ๆ มีเพียงรูปรายอย่างเดียวเท่านั้นเกิดอยู่ในคราวใดที่สัญญาความทรงจำเกิดขึ้นเขาจะ
 จุตจากความเป็นอสัญญีสัตว์ทันทีหรือจุต(เคลื่อน)จากชั้นนั้น เพราะเกิดสัญญาขึ้นดังนี้ เป็นต้น

เหตุผลในการที่พุทธปรัชญาปฏิเสธอตฺตาว่าอนัตตา แปลว่า ไม่ใช่อตฺตา หรือไม่มีอตฺตา หรือ
 ไม่เป็นอตฺตา มีข้อพิสูจน์เชิงเหตุผลดังกล่าวนี้ ทำให้เห็นได้ว่าสรรพสิ่งในโลกไม่ว่าจะเป็นจิตหรือวัตถุก็
 เป็นเพียงการตั้งอยู่ชั่วขณะและดับไปไม่มีอะไรเที่ยงแท้ถาวร สรรพสิ่งตั้งอยู่ชั่วขณะ เพราะตกอยู่
 ภายใต้กฎไตรลักษณ์ที่มีลักษณะ 3 ประการคือ (1) อนิจจตา ความไม่เที่ยง (2) ทุกขตา ความเป็น
 ทุกข์ (3) อนัตตาความไม่มีตัวตน รวมเรียกว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือเรียกว่า สามัญลักษณ์
 เพราะเป็นลักษณะที่เสมอกันของสิ่งทั้งปวง (พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต), 2555:103) พรหม
 ซึ่งยังคงอยู่ในกฎไตรลักษณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่เป็นอมตะนิรันดร์ไปได้ ดังที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้น

จะเห็นว่า มุมมองพุทธปรัชญาปฏิเสธความเชื่อเรื่องอัตตาหรืออาตมัน จะตั้งอยู่หลักฐานปัญญาชั้นดังที่ปรากฏอยู่ในอนัตตลักขณสูตร ดังที่พระพุทธองค์ทรงมีความเห็นแย้งนักปรัชญาอุปนิษัทที่เชื่อว่ามีอัตตาหรืออาตมันสถิตอยู่เป็นอิสระ คอยควบคุมบังคับบัญชาอยู่ภายในร่างกายและจิตใจของมนุษย์ พระพุทธเจ้าทรงมีความเห็นแย้งว่าภายในเบญจขันธ์ไม่มีทั้งผู้ครองและผู้ควบคุม นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังทรงแย้งความเชื่อปรัชญาอุปนิษัทที่กล่าวว่าอัตตาที่สถิตอยู่เป็นอิสระภายในตัวคนเรานั้นเที่ยงเป็นนิรันดร์ สุขขัง พระองค์ทรงเห็นว่า แท้จริงคนเรานั้นเมื่อวิเคราะห์แล้วไม่มีอะไรอื่นนอกจากส่วนประกอบของขันธ์ 5 ที่เป็น อนิจจัง เป็นทุกข์ และปราศจากตัวตน ข้อสังเกตว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธว่า ไม่มีตัวตนในขันธ์ห้านั้น มิได้หมายความว่าไม่มีตัวตนอยู่ที่อื่น แต่ตัวตน หรืออัตตาถาวร ยั่งยืน ดังความหมายในปรัชญาอุปนิษัทนั้น พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธโดยสิ้นเชิงว่าไม่มีทั้งภายในและที่อยู่ภายนอกขันธ์ห้า

จะเห็นว่าหลักการในพุทธศาสนาไม่ปรากฏว่ามีส่วนใดที่เป็นอัตตาอยู่เป็นอิสระเดี่ยว ๆ หรือแทรกรวมอยู่ภายในขันธ์ 5 ของคนเราแต่อย่างใด ขันธ์ 5 ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบมีเพียงส่วนที่เป็นสสารที่เรียกว่า รูป กับส่วนที่เป็น อสสาร ที่เรียกว่า นาม อันประกอบด้วย เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณดังนี้คือ 1. รูปขันธ์ คือ ส่วนที่เป็นตัวร่างกายที่ประกอบขึ้นจากปฐมธาตุสี่ (มีทั้งหมด 24 อย่าง) 2. เวทนาขันธ์ 3. สัญญาขันธ์ 4. สังขารขันธ์ 5. วิญญาณขันธ์ ทั้งนี้ ขันธ์ทั้งห้า อับประกอบด้วยรูปและนามที่พระพุทธเจ้าทรงวิเคราะห์คือส่วนที่ประกอบกันขึ้นเป็นตัวตนไม่พบว่ามี อัตตา อาตมันสถิตอยู่ภายใน ดังที่ผู้ตกอยู่ในวิชาเชื่อกันหาไม่ เพราะก็ขันธ์ห้าเมื่อแยกแยะแล้ว มีแต่ส่วนที่เป็นสสาร (รูป) หนึ่งส่วน กับที่เป็น อสสาร (นาม) อีกสี่ส่วน ที่รวมเรียกว่า จิต ซึ่งเปรียบได้กับจิตวิทยาทางตะวันตกที่แบ่งจิตออกเป็น ๓ ประเภท คือ affection ซึ่งค่อนข้างตรงกับคำว่าเวทนา Conation ตรงกับสังขาร ส่วน cognition ตรงกับความหมายของคำว่า เวทนา สัญญา วิญญาณ รวมกัน (สุวัฒน์ จันทระจำนง, 309/322)

นอกจากนี้ พุทธปรัชญาไม่ยอมรับว่าพรหมเชิงอัตตา ไม่ยอมรับความมีอยู่ของพระเจ้าว่ามีอยู่จริง ไม่เชื่อในอำนาจของพรหมัน ปฏิเสธสิ่งที่สมบูรณ์ในตัวเอง ซึ่งหมายถึงปฏิเสธสิ่งซึ่งดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง โดยที่ไม่อาศัยสิ่งอื่นเป็นเหตุปัจจัย ถ้ามีสิ่งดังว่านี้มี มันก็จะดำรงอยู่อย่างนิรันดร์ (วิทย์ วิศทเวทย์, 2553:21) ถึงแม้ เทวนิยมอย่างเวทานตะยีนยันความมีอยู่จริงและมีอยู่อย่างอิสระของอัตตา (อาตมัน) แต่พุทธศาสนาปฏิเสธความเป็นหรือมีอัตตาเพราะขาดคุณสมบัติ 4 ประการ คือ (1) ความสมบูรณ์ (2) ความเป็นอันตมิสัจจ (3) ความมีอย่างอิสระ (4) ความมีสาระ ซึ่งนักปราชญ์ในยุคหลังเช่น ท่านวสุพันธ์กล่าวหาว่าอาตมันและธรรม(จิตและวัตถุ)เป็นเพียงสมมติฐานผิเผินไม่ใช่เรื่องจริงจึงแต่อย่างใด วิญญาณ (อัตตา,อาตมัน,ชีวาตมัน)และโลก (หรือจิตกับวัตถุ)มีอยู่อย่างสัมพันธ์กัน ไม่มีสภาวะสูงสุดใดที่จะมากำหนดจิตและวัตถุ ท่านนาคคารุณผู้ก่อตั้งนิกายอรรถยมิกะกล่าวอย่างขึ้นไปกว่า “สังฆธรรมก็ดี อสังฆธรรมก็ดี โดยปรมาตมแล้วย่อมมีภาวะอันเดียวกันคือศูนย์ตา (ความว่าง) บาปบุญสัตว์แม้กระทั่งนิพพาน ว่าโดยปรมาตมมีสภาพเหมือนกับคือศูนย์ตา(สรวม คุณยม) ทั้งโลกียธรรมและ โลกุตตรธรรมไม่มีโดยตัวเอง” (พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วังจันทร์, รศ.ดร.), 2556:17) เนื่องจากพุทธปรัชญาปฏิเสธในเรื่องอัตตามาโดยตลอดดังได้กล่าวมาแล้ว จึงถือว่าหลักความเชื่อในทางพุทธศาสนาไม่สุดโต่งไปในทางใดทางหนึ่งระหว่างผู้ที่เชื่อในความมีอัตตา คือ อุกฤษฏ์ทฤษฏีที่เห็นว่าชีวิตอยู่ยั่งยืนตลอดไป กับ สัสสตทฤษฏี ที่เชื่อว่าตายแล้วสูญไม่มีสิ่งใดเหลือ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสอนว่าทั้งสองทฤษฎีถือเป็นมิจฉาทิฐิ ไม่ควรยึดถือ

ลักษณะคุณสมบัติของพรหมกับการเกิดเป็นพรหม

ทัศนะพุทธปรัชญาเห็นว่า พรหมคืออุปัตติหะ (พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, 2551:37) มีการเกิดแบบอุปปาตีกะ ซึ่งมีคุณลักษณะสมบัติ กายตรง มีรัศมีแผ่ซ่านออกจากร่างกายรุ่งเรืองสว่างไสว มีเสียงอันไพเราะประกอบลักษณะมีองค์ 8 ประการ แต่พรหมมีอายตนะไม่เท่ากับมนุษย์ คือ รูป พรหมจะมีอายตนะ 3 คือ ตา หู และใจ เพราะรูปพรหมนั้นไม่รูปจักกลืนหอมหรือกลืนเหม็นจึงขาดสัมผัสทางจมูก ไม่เสพอาหารสามัญทั่วไป เพราะอิมด้วยมานสมบัติ จึงขาดสัมผัสทางลิ้น มีสัมผัสก็ไม่รู้สึกรู้สึ เพราะขาดสัมผัสทางกาย ดังข้อความที่กล่าวไว้ในคัมภีร์สังขยสังเขปความที่แปลว่า ความบังเกิดขึ้นแห่งกลิ่น รส และโอชา ในรูปพรหมนั้นย่อมหาไม่ได้ เพราะมีกำหนดธาตุตอนต้น 5 ธาตุ เพราะความไม่เป็นความเป็นไปแห่งโณภูมิตนแห่งภูตทั้งหลาย พรหมมีภาวะจิตที่ปราศจากความพอใจในสิ่งที่ เป็นโลกียวิสัยกล่าวคือจะไม่มี ความยินดีในความน่ารักของสตรีเพศและสิ่งบันเทิง แต่พรหมย่อมยินดีและชื่นชมอยู่ในความสุขอันแต่เกิดจากมาน(ที.ม.(ไทย),10/127/73)

ทั้งนี้ พรหมนั้นลดละกิเลสทั้ง ๓ คือ รากะ โทสะ โมหะ ได้ด้วยวิธี “วิกขัมภนปหานะ” โดยการละนิรณด้วย การข่มไว้ นี่คือคุณลักษณะสมบัติที่มีแก่บุคคลผู้เจริญภาวนาจนบรรลุปฐมฌาน ส่วนรูปพรหมนั้นไม่มีตัวตนเพราะรังเกียจว่าการมีตัวตน ครั้งได้สำเร็จตถภูมิตนแล้วก็ยังไม่พอใจ หวังจะได้ฌานชั้นสูงยิ่งไปโดยมากคำนึงในใจว่า “อันตัวตนอัตภาพร่างกายนี้ไม่ตักหนา กอบไปด้วยทุกข์โทษาประมาณมิได้ เช่น มนุษย์บุคคลจะทำโทษทำร้ายกันประหนึ่งเป็นบ้า ฆ่าฟันประหัดประหารซึ่งกันและกัน” ราพึงอยู่ดังนี้ ไม่พอใจในภาวะที่ไม่มีตน ไม่มีรูปกาย จึงบำเพ็ญภาวนาจนสภาวะจิตเหลือเพียงอารมณ์เดียวเท่านั้น ส่วนทิพยสมบัติพรหมในชั้นอัสสัญญพรหมนั้น มีแต่รูปเพียงอย่างเดียว ปราศจากนามติดต่อดังข้อความในมหานิทานสูตรที่ว่า อัสสัญญีสัตตตายตนะอายตนะของสัตว์ผู้ไม่มีสัญญา เพราะพรหมพวกนี้รังเกียจสัญญาความจำได้หมายรู้พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.9, 2545:265)

สรุปว่า คุณลักษณะของพรหมในพุทธปรัชญาหมายความว่า บุคคลจะเป็นพรหมคือบุคคลซึ่งมีความยินดีพอใจในความสุขในการเข้าฌาน ไม่ยินดีในกามารมณ์ คือ รักษาอารมณ์สภาวะที่จิตแนบแน่นในอารมณ์ฌานเสมอ ได้แก่ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา กล่าวคือเพียรข่มละนิรณ 5 เป็นต้น ถึงแม้ว่าพรหมในพระพุทธศาสนาจะประกอบไปด้วยคุณลักษณะไม่ยินดีในกามารมณ์ฝ่ายดี หรือไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการมีอายุที่ยืนยาวมีรูปร่างที่สวยงามมีรัศมีแผ่ซ่านรุ่งเรืองสว่างไสว มีเสียงอันไพเราะ โดยคุณลักษณะสุดที่จะพรรณนา โดยที่ไม่ต้องกิน อิมด้วยสมาธิมาน ไม่ต้องขบถาย ไม่มีความรู้สึกเจ็บปวดเหมือนมนุษย์ธรรมดาทั่วไป แต่พรหมในทรรศนะพุทธปรัชญาก็ไม่ได้มีคุณลักษณะที่มีอำนาจยิ่งใหญ่อยู่เหนือจักรวาลและไม่ได้มีฐานะเป็นพระเจ้าสร้างโลกจักรและสรรพสิ่ง และไม่ได้เป็นพรหมแบบสมบูรณนิรันดร์ กล่าวคือเป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งเท่านั้น

ลักษณะคุณสมบัติของพรหมกับกรรมดีและชั่ว

แนวคิดกรรมดีและชั่วขึ้นอยู่กับพรหมในระบบแนวคิดของปรัชญาอุปนิษัท เรื่องนี้พุทธปรัชญาปฏิเสธพระพรหมด้วยเหตุผลทางศีลธรรมที่เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกรวมทั้งการกระทำของมนุษย์เกิดจากการบันดาลของพระพรหม ที่บอกไว้ว่าการกระทำทุกอย่างนั้น คนที่เข้าใจผิด จึงตั้งเดิมของตนที่ถูกกำหนดไว้แล้วได้ เพราะพระเจ้ากล่าวคือพรหมนั้น “ดำรงอยู่ในดวงใจของสรรพสัตว์ทั้งปวงทำให้สัตว์เหล่านี้หม่นไปด้วยอำนาจของพระองค์จุหนยนต์ที่ถูกหม่นไปฉะนั้น” ถ้าพระเจ้าเป็นผลักดันทุกสิ่งแล้ว การฆ่าสัตว์ การพุดต การประพฤติดิตต่าง ๆ ก็มีใช้การกระทำของมนุษย์ แต่คง

เป็นการกระทำของพระเจ้า เมื่อเป็นเช่นนี้ ความแตกต่างระหว่าง “สิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำก็ย่อมไม่มี” ทุกสิ่งต้องเป็นไปตามที่พระเจ้กำหนดว่าจะต้องเป็นศีลธรรมก็ไร้ความหมาย ดังนั้น (ขุ.อ.(ไทย). 33/108) ศาสนาพุทธเชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้ลิขิตชีวิตของตนเอง กฎแห่งกรรมเป็นกฎซึ่งควบคุมผลแห่งการกระทำของมนุษย์ แต่กฎแห่งกรรมมิใช่พระเจ้า เพราะพระเจ้านั้นมีลักษณะเป็น “บุคคล” ส่วนกฎแห่งกรรมไม่มีลักษณะเช่นนั้น ส่วนปัญหาที่ว่าใครสร้างมนุษย์ หรือมนุษย์มาจากไหน ศาสนาพุทธไม่ตอบเพราะห่างไกลจากปัญหาเรื่องความทุกข์เกินไป พุทธปรัชญาจัดเป็นอเทวนิยมจะเห็นว่าลักษณะที่พระพุทเจ้าทรงปฏิเสธรพรมลิติต โดยตรัสไว้ในพระสูตรว่า “สมณพราหมณ์ที่มีวาตะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า สุข ทุกข์ หรือไม่สุข ไม่ทุกข์ที่บุคคลเสวยนั้น ล้วนมีการแต่การสร้างสรรคของเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ (อิสสรเทวดา) เป็นเหตุเราเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้วถาม ท่านทั้งหลายมีทรรศนะอย่างนี้จริงหรือ? ถ้าสมณพราหมณ์ยอมรับจริง เราก็ก็กล่าวกะเขาว่าถ้าอย่างนั้น การที่ท่านทั้งหลายทั้งหลายจักต้องฆ่าสัตว์..ลักทรัพย์.. ฯลฯ..ความเห็นผิด ก็เพราะการสร้างสรรคของเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่เป็นเหตุ (ละขี) ..ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อบุคคลยึดถือการสร้างสรรคของเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่เป็นสาระสำคัญความพอใจหรือความเพียรพยายาม ว่ากิจนี้ควรทำกิจนี้ไม่ควรทำย่อมจะมีไม่ได้” (อง.ติ.ก.อ. 2/62/173)และ (อง.ติ.ก.ฎีกา.2/62/179) พระสูตรนี้มีใจความโดยย่อว่า ถ้าสุขทุกข์ทั้งปวง เป็นสิ่งที่เทพเจ้าบันดาลให้แก่นมนุษย์ แม้การทำความชั่วต่าง ๆ ก็ควรจะมีเทพเจ้าเป็นผู้บันดาลให้ทำ มนุษย์ไม่ได้ทำเอง ชวนให้สงสัยว่าทำไมเทพเจ้าจึงบันดาลให้มนุษย์ทำความชั่ว และถ้าเทพเจ้าบันดาลให้มนุษย์ทำทุกสิ่งทุกอย่าง มนุษย์ก็ไม่ทางเลือกว่า สิ่งนั้นควรทำสิ่งนี้ไม่ควรทำ ซึ่งขัดกับความจริง เพราะมนุษย์เรายังมีสิทธิ์ที่จะเลือกทำหรือไม่ทำอะไรก็ได้ ตามชอบใจ ดังที่เห็นกันอยู่ทั่วไป เพราะเหตุนี้พระพุทเจ้าจึงปฏิเสธรพรมลิติตอย่างสิ้นเชิงเหตุผลที่พุทธปรัชญาปฏิเสธความมีอยู่ของพระเจ้านั้น เรื่องปัญหาชั่วร้าย ถ้าพระเจ้า (หรือพรหม) เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง เป็นผู้ทรงศักดานภาพจริง ทำไมจึงสร้างโลกให้เต็มไปด้วยความชั่วร้ายและความทุกข์ พระเจ้ามีพระประสงค์อย่างไร ที่สร้างโลกมนุษย์ให้มีความทุกข์ิต ความ อุตติธรรม ถ้ามีพระเจ้าและพระเจ้าสร้างโลกจริง พระเจ้าก็คงจะใช้ความเมตตาหรือถ้ามีเมตตาก็คงจะไร้ศักดิ์ดานภาพอย่างจริงอย่างที่ว่า พระพุทเจ้าตรัสว่า ความคิดเกี่ยวกับพระพรหมผู้สร้างนั้นเป็นความเข้าใจผิด คือในสมัยหนึ่งสัตว์โลกผู้หนึ่งจุติจากโลกหนึ่งมาเกิดในวิมานพรหมที่ว่างเปล่า สัตว์โลกนั้นเกิดเหงาจึงเกิดความคิดที่จะให้สัตว์โลกอื่นมาอยู่เป็นเพื่อนและก็ยังเฝ้าผู้มีสัตว์โลกซึ่งสิ้นอายุจากที่อื่นมาเกิดที่นั่นเป็นเพื่อนด้วยจริงๆ สัตว์ที่มาก่อนจึงรู้สึกถึงความตั้งใจของตนเป็นผล จึงคิดว่า “เราเป็นพรหม เป็นมหาพรหม เป็นใหญ่ ไม่มีใครข่มได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอัคร เป็นผู้สร้าง” ส่วนพวกที่มาทีหลังก็คิดว่าผู้มาก่อนเป็นผู้สร้างตนขึ้นมา (วิทย์ วิศทเวทย์, 2553:14)

อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาปฏิเสธเฉพาะเทพเจ้าในฐานะเป็นบุคคลผู้ยิ่งใหญ่ ผู้สร้างสรรคผู้ดำรงอยู่ตลอดกาลเท่านั้น ตามหลักพระพุทธศาสนา ย่อมไม่มี “บุคคล” ไใดจะอยู่ตลอดกาลได้ แต่พระพุทธศาสนาได้ปฏิเสธเทพเจ้าในฐานะเป็น “กฎเกณฑ์ธรรมชาติ”หรือหลักแห่งเหตุผลอันเที่ยงธรรมในธรรมชาติ ตรงกันข้ามยอมรับเสียอีก เพียงแต่เรียกชื่อตรงกัน แทนที่จะเรียกว่า “พระเจ้า” กลับเรียกว่า “ธรรม” ทั้งไม่สอนให้กราบไหว้ว้างวอนแต่อย่างเดียว แต่ให้ปฏิบัติตามธรรมนั้นด้วย ถ้าใครปฏิบัติตามพระธรรมก็คุ้มครองผู้นั้นดังพระพุทธภาษิตว่า อัมโม หเว รักษติ อัมมจารี ธรรมนั้นแลย่อมคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม จะเห็นว่าพุทธปรัชญาไม่เห็นด้วยกับทรรศนะปรัชญาเวทานตะในเรื่องดีชั่วที่ขึ้นอยู่กับอำนาจพรหมลิติต

ลักษณะคุณสมบัติของพรหมกับสังคมมนุษย์

พรหมกับสังคมอันได้แก่เรื่องวรรณะ 4 คือ กษัตริย์ พรหมณ์ แพศย์ ศูทร ที่กล่าวไว้ในคัมภีร์สูตร โดยที่พรหมณ์เข้าใจว่ามนุษย์ทั้งหลายถือกำเนิดมาจากส่วนต่าง ๆ ของพรหม มนุษย์จึงมีหน้าที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกันตามวรรณะที่พระพรหมเป็นผู้สร้างและเป็นผู้จัดสรรหน้าที่ให้แก่คนในสังคมตามวรรณะ นี่เป็นลักษณะคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ในแง่ที่ว่าพรหมเป็นผู้สร้าง เป็นผู้บันดาล และเป็นกำหนดโชคชะตาชีวิตของมนุษย์ที่เรียกว่าพรหมลิขิต ทั้งนี้ ในทัศนะพุทธปรัชญาเห็นว่ามนุษย์นั้นต่างเกิดมาจากพ่อและแม่ ไม่ถือว่ามีมนุษย์คนใดที่เกิดจากส่วนอวัยวะใดของพรหมดังที่กล่าวมา สังคมมนุษย์ในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่าเริ่มต้นจากสังคมครอบครัวก่อน แล้วขยายออกไปสู่สังคมภายนอก เมื่อพ้นวัยทารกเต็มโตแล้ว มนุษย์ไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ตามลำพังยังต้องติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น ชีวิตจำเป็นต้องติดต่อพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันกับคนในสังคม ดังนั้น มนุษย์ถือว่าเป็นสังคมธรรมชาติที่ซ่อนอยู่ในสังคมธรรมชาติ ภาวะของความผูกพันอยู่รวมกันเป็นครอบครัวเป็นตระกูลรวมกัน โดยมีบุพการีเช่น ปู่ย่า ตายาย มารดาบิดา เป็นที่เคารพนับถือและมิอนุชน เช่น หลาน เหลน เป็นต้น คนในสังคมจึงมีส่วนผสมส่งผลกระทบต่อความสุขและทุกข์แก่มนุษย์โดยตรง เมื่อพิจารณาจะพบว่า พระพุทธเจ้าได้ปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ความเชื่อเรื่องวรรณะเสียใหม่ โดยมีการวางหลักการคุณธรรมเชิงสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล เช่น พ่อแม่และลูก ครูและศิษย์ ผู้ปกครองและผู้อยู่ภายใต้ปกครอง คือ ทั้งสังคมภายใน และในสังคมภายนอก หลักการนี้เรียกว่า พรหมวิหารธรรม 4 เพื่อเป็นข้อปฏิบัติปกติสุข ของคนในสังคม โดยที่ไม่ยึดโยงกับพระพรหมในฐานะเทพเจ้า จะเห็นว่าพระพุทธศาสนานี้ให้คุณค่าความสำคัญขึ้นอยู่กับบุคคลที่สามารถเข้าถึงความเป็นพรหมได้เอง

ข้อสังเกต หลักคุณธรรมเชิงสัมพันธ์ พรหมวิหารธรรม ๔ นี้ยังใช้ยกย่องบิดามารดาว่าผู้มีคุณธรรมเป็นพรหมของบุตรในเชิงบุคคลาธิษฐาน (พระธรรมกิตติวงศ์, (ทองดี สุรเตโช, ป.ศ. 9), 2548:627) ซึ่งหลักปฏิบัติพรหมวิหารธรรมนี้ยังถือว่าเป็นหลักธรรมเครื่องอยู่อันประเสริฐของคนในสังคมโดยรวม โดยไม่แบ่งแยกชนชั้นวรรณะอีกด้วย หากใครก็ตามที่ประพฤติปฏิบัติเป็นผู้อยู่อย่างประเสริฐ มีคุณธรรมประจำใจบริสุทธิ์ ดำเนินชีวิตตนเองและปฏิบัติต่อผู้อื่นได้โดยชอบ ซึ่งจะอยู่ในฐานะพ่อแม่ ในฐานะครูบาอาจารย์ หรือในฐานะนิสิตนักศึกษา ในฐานะผู้ปกครอง หรือในฐานะผู้ใต้ปกครองก็ตาม ก็สามารถนำหลักคุณธรรมนี้ไปประพฤติปฏิบัติได้ทุกสังคม แยกอธิบายตามทฤษฎะพุทธปรัชญาได้ดังนี้

(1) ในระดับสังคมภายใน คือ สังคมครอบครัว ข้อนี้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความหมายคำว่า “พรหม” หมายถึงพ่อแม่ผู้ซึ่งเป็นพรหมของบุตร “พรหมมาติ มาตาทิโร” ที่กล่าวเช่นนี้เพราะพ่อแม่ นั้นให้ความรักเมตตาต่อบุตรด้วยความบริสุทธิ์ใจ ด้วยการยังบุตรให้เกิดแล้วเลี้ยงดูบุตรให้เติบโตใหญ่ด้วยความรักใคร่เมตตาห่วงหาอาทร ความจริง มนุษย์เราทั้งหลายเมื่อเกิดมาตั้งแต่เล็กจนเติบโตใหญ่ล้วนแต่ได้รับการเลี้ยงดูเอาใจใส่ จากพ่อแม่ทั้งนั้น ถ้าว่าพ่อแม่ไม่มีพรหมวิหารธรรมประจำใจอันบริสุทธิ์แล้วไซ้ บุตรนั้นหาจะได้เกิดมาเป็นคนไม่ นี่จึงกล่าวได้ว่าพ่อแม่ นั้นเปรียบได้ว่าเป็นพระพรหมของบุตร เพราะความที่แห่งพ่อแม่ นั้นเป็นผู้มีพรหมวิหารธรรม ๔ คือ เมตตา ความหมายถึงมีความรักใคร่ปรารถนาดี มีไมตรี กรุณา หมายถึงความเอ็นดูสงสารอยากช่วยเหลือ มุทิตา หมายถึงพลอยยินดีเบิกบานต่อเมื่อบุตรได้ดี อุเบกขา หมายถึงความเป็นผู้มีใจเป็นกลาง ไม่เข้าเติมต่อเมื่อบุตรผู้ซึ่งอาจจะกระทำความผิดไปแล้วผิดพลาด

ทั้งนี้ คุณธรรมของมารดาบิดายังเปรียบเหมือนวิสุทธิเทพ คือ เสมือนพระอรหันต์ที่คอยอบรมสั่งสอนทั้งป้องกันให้ประโยชน์สุขต่อบุตรอย่างบริสุทธิ์ใจ มารดาบิดาเป็นดุจบุรพาจารย์เพราะเป็นครู

อาจารย์อบรมสั่งสอนเป็นคนแรก ตามที่พระพุทธองค์ตรัสเปรียบว่าบิดามารดาเป็นทิศเบื้องหน้า มีหน้าที่เพื่ออุปการะแก่บุตร ๕ ประการคือ (1) ห้ามปรารบป้องกันจากความชั่ว (2) ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี (3) ให้ศึกษาศิลปวิทยา (4) จักหาคู่ครองที่สมควรให้ (5) มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาสอันสมควร (อง. ปญจก.(ไทย), 22/39/38) สรุปว่า ความสำคัญของพรหมวิหารธรรมอันเป็นพื้นฐานคุณธรรมอันดีงามสำหรับครอบครัวยุคนี้ นอกจากนี้นี้ พระพุทธศาสนายังกล่าวถึงในระดับสังคมภายนอก

(2) ในระดับสังคมภายนอก คือ พุทธปรัชญามองว่าสังคมทั่วไปสามารถนำหลักคุณธรรม “พรหมวิหารธรรม 4” ไปเป็นข้อปฏิบัติใช้ได้จริง ถือว่าเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นระดับครูบาอาจารย์กับศิษย์ หรือระดับผู้บริหารชนชั้นปกครองของบ้านเมืองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง เช่น ประชาชน เป็นต้น อธิบายว่า ถ้าครูบาอาจารย์หรือผู้บริหารหรือผู้นำที่ดำรงตนอยู่ในพรหมวิหารธรรม ย่อมจะช่วยเหลือดูแลความทุกข์สุขของผู้ใต้ปกครองตามหลักของพรหมวิหาร 4 คือ (1) เมตตา คือ ความรักความปรารถนาดีที่จะให้ผู้อยู่ใต้ปกครองมีความสุข ดังความว่า “ภิกษุผู้มีจิตสทรรคด้วยเมตตา แผ่ไปยังสัตว์โลกทั้งปวงเหมือนคนเห็นคนผู้หนึ่งซึ่งเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจแล้วพึงรักใคร่นั่น” (อภิ.วิ.(ไทย), 35/643/427) เมตตานี้ใช้เป็นคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานทางใจประการแรกที่ต้องมีเพื่อความผาสุกความเจริญให้แก่เพื่อนร่วมโลกที่มีเมตตาต่อกันและกันได้ (2) กรุณา คือ ความปรารถนาดีคิดช่วยเหลือให้ความสนใจเอาใจใส่เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ผู้ที่อยู่ภายใต้ปกครองได้ดีดังความว่า “ภิกษุผู้มีจิตสทรรคด้วยกรุณา แผ่ไปยังสัตว์โลกทั้งปวง เหมือนบุคคลเห็นคนหนึ่ง ซึ่งตกทุกข์ได้ยาก แล้วพึงสงสาร” (อภิ.วิ.(ไทย), 35/653/428) กรุณานี้เป็นคุณธรรมเพื่อช่วยเหลือในยามที่เพื่อนร่วมโลกตกทุกข์ได้ยาก ซึ่งต่อจากเมตตา (3) มุทิตา คือ มีความพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อยู่ภายใต้ปกครองมีความสุข ความเจริญ ดังความว่า “ภิกษุผู้มีจิตสทรรคด้วยมุทิตา แผ่ไปยังสัตว์โลกทั้งปวง เหมือนบุคคลเห็นผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นที่รักชอบใจ แล้วยินดีด้วย ฉะนั้น” (อภิ.วิ.(ไทย), 35/663/430) มุทิตานี้เป็นคุณธรรมที่ยกระดับจิตสูงขึ้นไปในระดับความดีงามอีกขั้นหนึ่งต่อจากกรุณา (4) อุเบกขา คือ ความมีเป็นกลางไม่อคติลำเอียง มีจิตที่เที่ยงธรรม ไม่เลือกปฏิบัติด้วยความรักหรือความชัง ดังความว่า “ภิกษุผู้มีจิตสทรรคด้วยอุเบกขา แผ่ไปยังสัตว์โลกทั้งปวงเหมือนบุคคลเห็นคนผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นที่รักชอบใจก็ไม่ชัง ไม่เป็นที่ชังก็ไม่รัก แล้วเป็นผู้มีอุเบกขา ความวางเฉย ฉะนั้น” อุเบกขานี้เป็นคุณธรรมระดับที่รักษาความเป็นกลางแห่งจิตที่ก่อปรไปเมตตาและกรุณาต่อเพื่อนร่วมโลก (อภิ.วิ.(ไทย), 35/673/431)

หลักคุณธรรมพรหมวิหารนี้ เมื่อสังคมหรือบุคคลใดเจริญเนื่องด้วยนิยมน้อมมีอานิสงส์ 11 ประการ ดังความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมตตาเจโตวิมุตติที่บุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้ว ปรารภนาดีแล้ว พึงหวังได้อานิสงส์ 11 ประการ คือ (1) หลับเป็นสุข (2) ตื่นเป็นสุข (3) ไม่ฝันร้าย (4) เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย (5) เป็นที่รักของอมนุษย์ (6) เทวดาทั้งหลายรักษา (7) ไฟ ยาพิษ หรือศัสตรา กล้ากรายไม่ได้ (8) จิตตั้งมั่นโดยเร็ว (9) สีหน้าสดใส (10) ไม่หลงลืมสติตาย (11) เมื่อยังไม่แห่งตลอดคุณวิเศษอันยอดเยี่ยมยิ่งย้อมเข้าถึงพรหมโลก” (อง.เอกาทสก.อ.3/15/385)

จะเห็นว่าคุณธรรมนี้เป็นพื้นฐาน เป็นคุณธรรมสำหรับผู้ใหญ่ โดยสามารถประยุกต์ใช้ได้แก่ทุกสังคม ดังหลักธรรมในสาราณียธรรม 6 คือ (1) เมตตากายกรรม (2) เมตตาวาจกรรม (3) เมตตา มโนกรรม (4) สาราณโภคิ (5) สีสสามัญญตา (6) ติฏฐีสามัญญตา คุณธรรมเหล่านี้เป็นสาเหตุสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นเพื่อนร่วมงานกิจการหรือชุมชน ตลอดจนพี่น้องร่วม

ครอบครัว ครูบาอาจารย์หรือผู้ปกครองบ้านเมืองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง เป็นต้น (ที.ปา.(ไทย), 11/324/321/322)

นอกจากนี้ หลักธรรมที่เป็นเครื่องแสดงความเมตตากรุณาช่วยเหลือเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนมนุษย์ อีกประการคือ สังคหวัตถุ เป็นหลักสำหรับยึดเหนี่ยวน้ำใจคนมี 4 ประการคือ (1) ทาน คือ การให้ปัน สิ่งของแก่ผู้ที่ควรให้ด้วยน้ำใจ (2) ปิยวาจา คือ การพูดจาอ่อนหวาน สุภาพเรียบร้อย ไม่หยาบคาย (3) อัตถจริยา คือ ประพฤติตนอยู่ร่วมอาศัยช่วยเหลือกัน (4) สมานัตตา คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลายไม่ถือตัว (ที.ปา.(ไทย), 11/313/206) ซึ่งหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 นี้ เป็นไปเพื่อความผูกพันทางใจ เป็นเครื่องสงเคราะห์ยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและกัน ในทานิสังสูตรว่า “ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักของชนเป็นอันมาก เชื่อว่าดำเนินตามธรรมของสัปบุรุษผู้สงบฯ (องค. ปญจ. ฉก. (ไทย), 82) การให้วัตถุทานหรือ การประพฤติปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพรหมวิหาร 4 ล้วนเป็นจริยธรรมขั้นพื้นฐานเชิงสัมพันธ์ สำหรับใช้ดำเนินวิถีชีวิตให้ปกติสุขแก่คนในสังคมทั้งนั้นในทรรศนะพุทธปรัชญา จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนา มีหลักคำสอนที่น่าสนใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมที่น่าสนใจอย่างหลายประการ มิใช่มีแค่ หลักการพรหมวิหาร 4 และ สังคหวัตถุ 4 เท่านั้น ที่เกี่ยวพันกับหลักการอยู่ในสังคม และยังมีคำสอน เรื่อง “อเวนา จ พลานํ บัณฺฑิตานํ จ เสวนา” แปลว่า การไม่คบคนพาล ควรบัณฑิต หลักการนี้ถือได้ว่า มุ่งเน้นไปที่ตัวบุคคลที่มีคุณธรรมที่เป็นบัณฑิตที่พึงรู้ไว้ อะไรคือ บาป บุญ คุณโทษ ประโยชน์และ มิใช่ประโยชน์ (ช.ช.(ไทย), 25/1/13/6/8)

สรุปว่าความเชื่อเรื่องวรรณะซึ่งได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดูในแง่สังคมวรรณะที่ว่ามนุษย์ที่เกิดมาไม่เท่าเทียมกันเพราะเกิดจากส่วนต่าง ๆ ของพระพรหม แต่พุทธปรัชญาไม่เห็นถึงความสำคัญของการแบ่งชั้นทางสังคม มนุษย์นั้นล้วนกำเนิดมาจากที่เดียวกัน การแบ่งชนชั้นทางสังคมไม่ทำให้ผู้ที่มีฐานะสูงมีความมั่งคั่งแต่อย่างใด หากแต่ความประพฤติของบุคคลเท่านั้นที่จะแสดงให้เห็นว่าผู้นั้นควรได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ประเสริฐเพียงใด ผู้ที่ตั้งอยู่ในคุณธรรม มีความรู้และปฏิบัติธรรมจึงจะได้รับความยกย่องสรรเสริญจากชนทั้งปวง จากคัมภีร์สูตร และกรรมกถาสสูตรนั้นแสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของโลกและสิ่งทั้งหลายในโลก ตั้งแต่หลังจากการเสื่อมสลายไปตามวาระ เกิดสิ่งทั้งหลายขึ้นใหม่อีก และมีวิวัฒนาการเรื่อย ๆ มาแสดงให้เห็นถึงวิภูจักร มีการดับเกิด ดำรงอยู่ วนเวียนไปเช่นนี้ไม่คงที่ ชีวิตมนุษย์ก็เช่นเดียวกัน เป็นผลจากวิวัฒนาการตามธรรมชาติ เป็นไปตามเหตุปัจจัยโดยกฎธรรมแห่งความสัมพันธ์ ไม่ใช่พระเจ้าใด ๆ มาสร้างสรรค์กำหนด ไม่ได้เกิดขึ้นโดยอำนาจของผู้ใด วิวัฒนาการที่ละน้อย ๆ จนมาอยู่รวมกันเป็นสังคมมีการสร้างฐานะทางสังคมขึ้น และยึดมั่นถือมั่นในสิ่งเหล่านั้นซึ่งมนุษย์เป็นผู้สร้างมันขึ้นมาเอง หลงใหลยกย่องบูชาในสิ่งซึ่งตนสร้างขึ้นเองโดยลืมนึกว่า สิ่งเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งจริงแท้ ไม่สามารถให้ความสุขอันแท้จริงได้ การมีความรู้ถูกต้องและประพฤติในธรรมเท่านั้นที่จะนำไปสู่สุขอันประเสริฐได้ ฉะนั้น สำหรับพุทธศาสนา ไม่ว่าผู้นั้นจะอยู่ในฐานะใด วรรณะใด เมื่อเข้ามาศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์แล้วจะเข้าถึงสถานะอันแท้จริง ตระหนักได้ว่าที่จริงแล้วไม่มีความแตกต่างทางชนชั้นแต่อย่างใด มนุษย์ทุกคนมีฐานะเท่าเทียมกันดังกล่าว หลักการที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้นเอง ไม่ใช่ว่าพระองค์เป็นผู้มีอำนาจเหนือสิ่งใด ไม่ใช่ผู้ทรงสร้างหรือใช้อำนาจบันดาลให้สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามพระประสงค์ ไม่ใช่ผู้มีอำนาจเหนือสิ่งทั้งหลายเช่นในปรัชญาศาสนาอื่น ๆ นี่คือข้อยืนยันลักษณะอเทวนิยมในพุทธปรัชญาดังกล่าว

บทสรุป

พรหมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง ใหญ่ เต็มโต เจริญรุ่งเรือง ประเสริฐ บริสุทธิ มีปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกในฐานะของบุคลาธิษฐานพรหม และธรรมาธิษฐานพรหม ดังนั้น ในทัศนะพุทธปรัชญาถือว่าพรหมนั้นถูกอธิบายเป็นสองแนวคิดคือพรหมที่เป็นบุคลาธิษฐาน พรหมที่เป็นบุคลาธิษฐาน เพื่อใช้ยกบุคคลผู้คุณธรรมพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ส่วน บุคลาธิษฐานพรหมกลุ่มที่เป็นเทวดามีที่อยู่เรียกว่าพรหมโลกเป็นภูมิที่จัดตามระดับ ภาวะจิตที่สูงกว่ากันโดยคุณธรรมตามระดับฌานที่ผู้นั้นถือเป็นอารมณ์

ข้อสังเกตคำสั่งสอนให้มีวรรณะ (ชนชั้น) โดยชาวอินเดียในครั้งพุทธกาลจะมีการแบ่งผู้คนออกเป็นพวกๆหรือวรรณะตามความเชื่อจากศาสนาฮินดูคือ 1. วรณะพราหมณ์เป็นวรรณะสูงสุด ได้แก่พวกผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ 2. วรณะกษัตริย์ ได้แก่พวกกษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมือง 3. วรณะแพศย์ ได้แก่พวกพ่อค้า ช่างฝีมือ 4. วรณะศูทร ได้แก่พวกคนใช้ ในทางกลับกันพุทธปรัชญาถือว่าคนในสังคมเท่าเทียมกัน ไม่สอนให้มีวรรณะ แต่จะสอนว่า ทุกคนนั้นจะดีหรือเลวไม่ได้ขึ้นอยู่กับกำเนิด แต่ขึ้นอยู่กับกระทำของแต่ละบุคคล ถ้าใครทำดีจึงจะเป็นคนดี ถ้าใครทำชั่วก็จะเป็นคนชั่ว และจะสอนให้ทุกคนรักกัน เคารพกัน สามัคคีกัน และช่วยเหลือกันอย่างเสมอหน้า เพราะทุกคนคือเพื่อนร่วมทุกข์ เกิดแก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งนั้น

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2532). **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิทย์ วิศเวทย์. (2553). **ปรัชญาธรรม พุทธปรัชญา**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประยงค์ แสนบุราณ. (2547). **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. (2551). **ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา วิถิมุตตสังคหะ ภูมิ จตุกกะและปฏิสนธิ จตุกกะ ปริจเฉทที่ 5**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). **พุทธธรรม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2555). **พุทธธรรม ฉบับขยาย**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ผลธัมม.
- พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วังจันทร์). (2556). **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.9). (2545). **โลกที่ปณี เรื่องของโลคนรก โลกมนุษย์ และโลก เทวดาอันแผ่คตธรรมนำวิถีชีวิต**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.
- พระธรรมกิตติวงศ์, (ทองดี สุรเตโช,ป.ธ.9). (2548). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด**.
- สุนทร ณ รังสี. (2545). **ปรัชญาอินเดีย ประวัติและลัทธิ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- _____. (2552). พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมัคร ปุราवास. (2554). ปรัชญาพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.
- _____. (2554). ปรัชญาพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันออก. กรุงเทพฯ : พิมพ์สำนักงานพิมพ์สยาม.
- _____. (2544). วิชาปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่4, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.
- สุวัฒน์ จันทรจำนง. (2550). ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

จริยธรรมการตีพิมพ์บทความในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

วารสารชัยภูมิปริทรรศน์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ให้ความสำคัญกับการรักษามาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์เผยแพร่บทความ ดังนั้น จึงกำหนดให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตามหลักการและมาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์อย่างเคร่งครัด ดังนี้

บทบาทหน้าที่ของบรรณาธิการและกองบรรณาธิการในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์

1. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาและตรวจสอบบทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารทุกบทความ โดยพิจารณาความสอดคล้องของเนื้อหาบทความกับเป้าหมายและขอบเขตของวารสาร รวมถึงตรวจสอบคุณภาพของบทความตามกระบวนการประเมินคุณภาพบทความก่อนการตีพิมพ์
2. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องใช้หลักการในพิจารณาบทความโดยอ้างอิงเหตุผลทางวิชาการเป็นหลัก และต้องไม่มีอคติต่อผู้นิพนธ์บทความและเนื้อหาบทความที่พิจารณาไม่ว่าจะด้วยกรณีใดๆ ทั้งสิ้น
3. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์บทความหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจประเมินบทความ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ในเชิงธุรกิจหรือในการนำไปเป็นผลงานทางวิชาการของตนเอง
4. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่ปิดกั้น เปลี่ยนแปลง หรือแทรกแซงข้อมูลที่ใช้แลกเปลี่ยนระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจประเมินบทความและผู้นิพนธ์บทความ
5. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องปฏิบัติตามกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ของวารสารอย่างเคร่งครัด

บทบาทหน้าที่ของผู้นิพนธ์บทความในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์

1. บทความที่ผู้นิพนธ์ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรือเผยแพร่ที่ไหนมาก่อน
2. ผู้นิพนธ์บทความต้องทำการอ้างอิงให้ถูกต้องทุกครั้งเมื่อนำผลงานของผู้อื่นมานำเสนอหรืออ้างอิงประกอบในเนื้อหาบทความของตนเอง และต้องไม่คัดลอกผลงานของผู้อื่น
3. หากผลงานทางวิชาการของผู้นิพนธ์เกี่ยวข้องกับการใช้สัตว์ ผู้เข้าร่วม หรืออาสาสมัคร หรือผลการวิจัยมีประเด็นที่เปราะบางต่อผู้ให้ข้อมูล ผู้นิพนธ์ควรดำเนินการตามหลักจริยธรรม ปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด รวมถึงต้องได้รับความยินยอมก่อนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือแสดงเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หรือในสัตว์ ทดลองประกอบด้วยทุกครั้ง
4. ผู้นิพนธ์บทความต้องยินยอมโอนลิขสิทธิ์ให้แก่วารสารชัยภูมิปริทรรศน์ ก่อนการตีพิมพ์ และไม่นำผลงานไปเผยแพร่หรือตีพิมพ์กับแหล่งอื่น ๆ หลังจากที่ได้รับการตีพิมพ์กับวารสารชัยภูมิปริทรรศน์แล้ว

5. ชื่อผู้นิพนธ์ที่ปรากฏในบทความต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในบทความนั้นๆ จริง

บทบาทหน้าที่ของผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความ

1. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์บทความ การพิจารณาคุณภาพของบทความต้องคำนึงถึงคุณภาพของบทความเป็นหลัก และพิจารณาบทหลักการและเหตุผลทางวิชาการโดยปราศจากอคติหรือความขัดแย้งส่วนตัว
2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องตระหนักว่าตนเองเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญ มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของบทความที่รับประเมินอย่างแท้จริง
3. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่แสวงหาประโยชน์จากบทความที่ตนเองได้ทำการประเมิน
4. หากผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความได้ตรวจสอบแล้วพบว่าบทความที่รับประเมินเป็นบทความที่คัดลอกผลงานชิ้นอื่น ๆ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบทันที พร้อมแสดงหลักฐานประกอบที่ชัดเจน
5. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องรักษาระยะเวลาประเมินตามกรอบเวลาประเมินที่วารสารชัยภูมิปริทรรศน์กำหนด รวมถึงไม่เปิดเผยข้อมูลของบทความให้ผู้อื่นได้รับรู้

การเตรียมต้นฉบับเพื่อการเสนอจัดพิมพ์ในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

1. ขนาดของต้นฉบับ

พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษสันขนาด A4 โดยเว้นระยะระหว่างขอบกระดาษด้านบน 3.81 ซม. ด้านขวากับด้านล่าง 2.54 ซม.

2. รูปแบบอักษรและการจัดวางตำแหน่ง

ใช้รูปแบบอักษร TH Sarabun PSK พิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด โดยใช้ขนาดและชนิดของตัวอักษร รวมทั้งการวางตำแหน่งดังนี้

2.1 ขนาดกระดาษ จัดพิมพ์บทความด้วยกระดาษ ขนาด A4 พร้อมระบุเลขหน้า ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านขวาและซ้ายตามรูปแบบการจัดหนังสือทั่วไป

2.2 ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย) ขนาด 18 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

2.3 ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ) ตัวพิมพ์ใหญ่ ขนาด 14 ชนิดตัวหนา ตัวพิมพ์เล็ก ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

2.4 ชื่อผู้เขียน ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านขวา ใต้ชื่อเรื่อง โดยให้ใส่ทั้งชื่อผู้เขียนภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุอีเมลด้วย

2.5 ที่อยู่หรือหน่วยงานสังกัดของผู้เขียน ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านขวา ใต้ชื่อผู้เขียน โดยให้ใส่ที่อยู่หรือหน่วยงานทั้งชื่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

2.6 หัวข้อบทคัดย่อไทยและอังกฤษ ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านซ้าย ใต้ที่อยู่หรือหน่วยงานสังกัดของผู้เขียน โดยหัวข้อบทคัดย่อไทยและหัวข้อบทคัดย่ออังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตัวพิมพ์ใหญ่

2.7 เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์ไม่ควรงเกิน 3 ย่อหน้า บรรทัดแรกเว้น 1 แท็บ (Tab) จากขอบกระดาษด้านซ้าย และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน

2.8 หัวข้อของคำสำคัญ ภาษาไทย ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดซ้ายหน้ากระดาษ ใต้บทคัดย่อภาษาไทย และคำสำคัญนี้ไม่ควรเกิน 3 ศัพท์ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา

2.9 หัวข้อของคำสำคัญ ภาษาอังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดซ้ายหน้ากระดาษ ใต้บทคัดย่อภาษาอังกฤษ และคำสำคัญนี้ไม่ควรเกิน 3 ศัพท์ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา

2.10 หัวข้อเรื่อง ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านซ้าย ระบุหมายเลขข้อ

2.11 หัวข้อย่อย ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ระบุหมายเลขข้อย่อย โดยเรียงตามลำดับตามเลขหัวข้อเรื่องเป็นหลัก

2.13 เนื้อหา ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน โดยบทความวิจัยและบทความวิชาการ ให้มีองค์ประกอบเริ่มตั้งแต่บทนำหรือความนำ เนื้อหาหลัก วิเคราะห์และสรุป บรรณานุกรม ส่วนบทวิจารณ์หนังสือ ให้มีข้อมูลทางบรรณานุกรม ชื่อผู้วิจารณ์ บทวิจารณ์ สำหรับงานสร้างสรรค์ประเภทอื่นๆ ให้มีองค์ประกอบตามบทความวิจัยและบทความวิชาการ

3. จำนวนหน้าต้นฉบับ

เนื้อหาของบทความตั้งแต่หัวข้อเรื่องจนถึงบรรณานุกรมควรมีความยาวไม่ควรเกิน 15 หน้า
กระดาษ ขนาด A4

4. ช่องทางการส่งผลงาน

4.1 ทางไปรษณีย์ ให้พิมพ์ผลงาน 1 ชุด และซีดีบันทึกผลงานในรูปแบบไมโครซอฟต์เวิร์ด
1 แผ่น ส่งถึง กองบรรณาธิการวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ เลขที่ 97 หมู่ที่ 14 บ้าน
โนนเหลื่อม ตำบลนาฝาย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ 36000 โทรศัพท์ 082-134-1049, 082-
443-9987

4.2 ทาง Email โดยส่งไฟล์เวิร์ด ไปที่ phayalae@mcu.ac.th

4.3 ทาง website โดยส่งไฟล์เวิร์ดเข้าในระบบของวารสาร หลังจากนั้น ทางวารสารจะ
ดำเนินการตามลำดับจนกว่าจะมีการตีพิมพ์ผลงาน